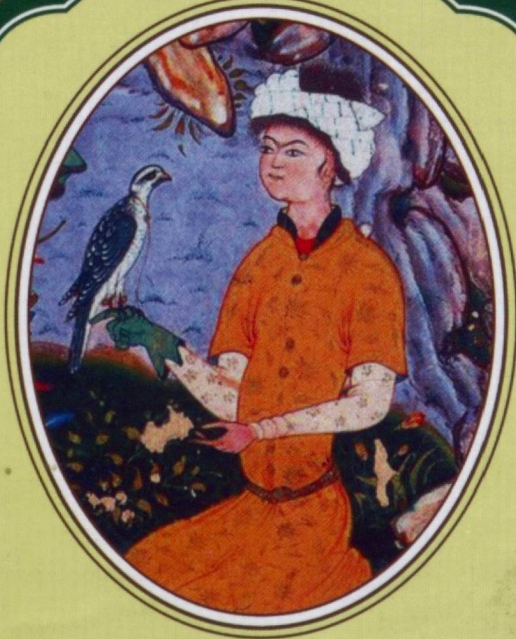

ALISHER NAVOIY

Hayrat
ul-abror

10-47999 | 2020/114-A 54

38,

Alisher Navoiy

Hayrat ul-adror:

Y.: 2020. - 384 b.

2020/114-A 54

Alisher Navoiy

HAYRAT UL-ABROR

Gʻafur Gʻulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy uyi
TOSHKENT – 2020

UO'K 821.512.133 - 1 - *Ўzbek adabiyoti*

KBK 84.150.11 *she'riy-doston*

N 14

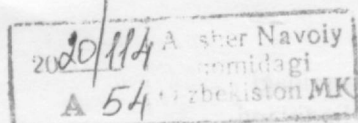
Nashrga tayyorlovchi va mas'ul muharrir:

Vohob Rahmonov

Navoiy, Alisher

Hayrat ul-abror /A.Navoiy. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2020. – 384 bet.

Buyuk shoir va mutafakkir Alisher Navoiy «Xamsa»sining birinchi dostoni «Hayrat ul-abror» («Yaxshilar hayrati») beshlik yaratish an'analari asosida yaratilgan falsafiy ruhdagi asar bo'lib, unda muallifning hayot va insoniyat, davr va zamonlar, mashhur tarixiy saxslar, saltanatlar va vorislik, komil insonlar to'g'risidagi qarashlari o'z ifodasini topgan.

ISBN 978-9943-6106-4-4

UO'K 821.512.133

KBK 84.150.11

© G'afur G'ulom
nomidagi nashriyot-
matbaa ijodiy uyi, 2020

Hayrat ul-abror

HAYRAT UL-ABROR

I

Bismillohir rahmonir rahim,
Rishtag'a chekti necha durri yatim.

Har dur anga javhari jondin fuzun,
Qiymat aro ikki jahondin fuzun.

Rishtasi xud iqdi jahon rishtasi,
Dema jahon rishtasi, jon rishtasi.

Ganji baqo zikriga ulkim yetib,
Bu dur ila rishtani tasbih etib.

Rishta emas, turfa kamandedur ul,
Davlat-u din saydig'a bandedur ul.

Qaysi kamand, o'lmadi hargiz kamand,
Ravzayi firdavs g'azolig'a band.

Bal arig'edurki oqar jon suyi,
Yo'q, demakim jon suyi, hayvon suyi.

Ul suv yaqosida alifdin shajar,
Shamrasidin ul shajar uzra samar.

Yo'qki, o'shul rishtayi gavhar baho,
Ganji ilohiyg'a erur ajdaho.

Yoki bular barchasi ta'vil erur,
Arshi muallo aro qandil erur.

Balki bu qandil aro aylab ayon,
Bog'i ahad foxtasi oshyon.

Yo'qki, erur maxzani vahdatqa yo'l,
Yo'l-u ne yo'l, asru yaqin yo'ldur ul.

Lekin erur ham qatig'-u ham maxuf,
O'ylaki ojizdurur. ondin vuquf.

Qilg'uchi bu bodiya qat'ig'a mayl,
Ahli qabul-u rad erur ikki xayl.

Azmig'a chun qo'ydi qadam ahli rad,
Rahbari tavfiqdin o'lmay madad.

«Bo»si ibodin urar avval salo,
«Yo»ki degay lo ne bo'lur juz balo.

«Sin»i nahang arqosining arrasi,
Yuz kemandig ofati har parrasi.

«Sin» bila «mim»i yo'lida ko'r humum,
Yo'li humum aning-u yeli samum.

«Mim»i yiloni damidin o't sochib,
Yo'l boshida yotibon og'zin ochib.

Uch «alif», uch «lom»i solib rustaxez,
Olti jihatdin chekibon tig'i tez.

«He»lar uchi qatl ishida tez o‘lub,
Rumh uchidek har biri xunrez o‘lub.

«Re»larikim zohir etib iqtiron,
Fosh o‘lub ondin zarari begaron.

«He»si halok etgali qullobvash,
Mahlaka qalbi aro qullobkash.

«Nun» chekib el sahmi uchun yosini,
Balki baqo zar’i uchun dosini.

«Yo»si muxolif sori harfi nido,
Ya’ni, et ollimda hayoting fido.

Nuqtalari ul yo‘l aro toshlar,
Toshlar o‘lmayki, kesuk boshlar.

«Mim»lar anda girih uzra girih,
Jazmlar anda zirih uzra zirih.

Har sori «tashdid» taaddud bila,
Zohir o‘lub elga tashaddud bila.

Har negakim noziri maqsud o‘lub,
Ahli nazar ko‘ziga mardud o‘lub.

Lek qachon qat’ig‘a ahli qabul,
Azm qilib aylasa ul yon nuzul.

«Bo»si burun «bo»i bashorat durur
Shamrasi kirmakka ishorat durur.

«Sin»i salomat yo'lining zinasi,
Balki saodat yuzi oinasi.

«Mim»i ochib manzili maqsadg'a yo'l,
Balki bu manzil aro sarchashma ul.

Har «alif»ikim yeridur jon aro,
Sham' o'lub ul toza shabiston aro.

«Lom»lari borcha livoyi zafar,
Berib anga jilva havoyi zafar.

«Ho»si huviyatni qilib jilvagah,
«Lom»i bila qoyili «Al-mulku lah».

Ravza-i jannatg'a eshik «ro»lari,
G'uncha-i vahdatg'a beshik «ho»lari.

«Mim»ki «nun»din qilibon intiho,
Jong'a qo'yub minnati bemuntaho.

«Yo» bila «mim»i qilib izhori yam,
Aylagali g'arqa-i bahri karam.

Nuqta-u tashdid anga chaqmoq-u tosh,
Qilmoq uchun partav «alif» sham'i fosh.

Jazmi solib tavq ko'ngul bo'ynig'a,
Nuqta baqo durrini jon qo'ynig'a.

Ham harakotidin ionat yetib,
Yetgali maqsudqa tahrik etib.

Ham sakanoti qilib ifsho sukun,
Anda tavaqqufqa bo'lub rahnamun.

Soyiri chun po'yag'a gomin ochib,
Gardidin atrofig'a jonlar sochib.

Bosh-ayog'i boshtin-ayoq jon bo'lub,
Boshdin-ayog' jon neki, jonon bo'lub.

Azmida ul qavmg'a dog' uzra dog',
Qat'ida bu xaylg'a bog' uzra bog'.

Hikmati ul qahr aro, bu lutf aro,
Ushbuki to'lg'ay ikki mehmonsaro.

To agar o't solsa jaloliyati,
Lutf ila urg'ay suv jamoliyati.

Istabon, ey xasta Navoiy, navo,
Bo'yla safarg'a qilur ersang havo.

Yo'l yomon-u yaxshisidin yema g'am,
Bismilloh, degil-u qo'yg'il qadam.

«Xayru sanoin limufizil-karam» –
Kim, karamidin erur el muhtaram.

II

*Ul Xoliq hamdikim, maxluqot tasvirig'a aning qalami sun'i
chehrakushodurur va masnuot tahririg'a aning xomayi
hikmati jamolafzo va har ko'ngul g'unchasig'a bir husn*

*guli sori aning silsilayi shavqidin vobastaliq va har ko'z
axtarig'a bir qosh hiloli sori aning rishtayi muhabbatidin
payvastaliq.*

Hamd angakim vojibi bizzot erur,
Homid aning zotig'a zarrot erur.

Vahdati zotig'a quyoshdek tonuq,
Zarradin afzun-u quyoshdin yoruq.

Jism sipehrini masir etguchi,
Ruh quyoshini munir etguchi.

Gulshani firuzani chekkan baland,
Gullaridin mehrni guldastaband.

Har sori anjum gulikim ochilib,
Ko'kka bu guldastasidin sochilib.

Mintaqa birla falaki lojuvard,
Sun'i bisotida iki taxta nard.

Solmoq uchun tosi sipehr ichrashayn,
Oy-u quyoshdin qilibon ka'batayn.

Taxta kelib charxi munaqqash anga,
Burj hisobidin iki shash anga.

Tun kun ila muhra namudorliq,
Anjum ila taxta sadafkorliq.

Dahrda har naqshi savob-u qusur,
Borchasi bu narddin aylab zuhur.

Ko'rguzubon naqshi xasis-u sharif,
Misli qazo-vu qadar ikki harif.

Chun ochibon subh uzori gulin,
Zulf etib ul yuz uza tun sunbulin.

Ul yuz o'lub dahrg'a kofurbez,
Ustida ul zulf bo'lub mushkrez.

Oq-u qaro uzra berib ishtihor,
Mushk ila kofurini layl-u nahor.

Chun yasabon hujrayi tori dimog',
Aql din ul hujrada yoqib charog'.

Rishta anga tori inoyat bo'lub,
Shu'la anga nuri hidoyat bo'lub.

Andin olib nur ko'ngul maskani,
Lek o'churub ishq yelidin ani.

Ishq yelin yetkurubon tund-u tez,
Aql alochug'in etib rez-rez.

Ham uchurib zuhd-u vara' xirmanin,
Ham sovurub sabr-u sukun maskanin.

Bog'i xirad naxlini xoshok etib,
Bahri balo mavjini ko'lok etib.

Dard-u balo o'tini tez aylabon,
Tez nekim, charxsitez aylabon,

Vasl sahobin chu qilib qatrabor,
Aylabon ul o'tg'a sukun oshkor.

Husn quyoshin qilib ofoqso'z,
Partavini ayladi olamfuro'z.

Dema quyosh, ravzayi rizvon degil,
Ravza ichinda guli xandon degil.

Jilvasi jon gulshani oroyishi,
Ko'rmagi mahzun ko'ngul osoyishi.

Zotig'a juz lutf-u safo bermayin,
Lekin anga bo'yi vafo bermayin.

Ul chu vafo rangidin ozod o'lub,
Ahli vafo jonig'a bedod o'lub.

Kimga vafodin beribon choshni,
Bir nafas olmay ko'zidin yoshni.

Kimki ishi g'ayri vafo qilmayin,
Bahra anga g'ayri jafo qilmayin.

Ishqni jon rishtasig'a band etib,
Vasl ko'ngul torig'a payvand etib.

Vodiyi hajr ichra solib ko'p xatar,
Xor-u giyohini qilib nishtar.

Lolasini shu'layi oh aylabon,
Sabzasini zahrgiyoh aylabon.

Lola bila sabzasi bu nav' bum,
Yeli emas mumkin aning juz samum.

Ul yel emasdur bu biyobon o'ti,
Bil bu biyobon o'ti – hijron o'ti.

Kimniki bu shu'la bila kuydurub,
Ko'kka hamul el kulini sovurub.

Kimni kul aylab bu samumi balo,
Dard-u balo ko'zgusi topib jilo.

Chun solib ul ko'zgu aro tob-u nur,
Ishq yuziga berib andin zuhur.

Doirani juz bu sifat tuzmayin,
Silsilani bir-biridin uzmayin.

Bir-biriga bo'yla tuzub marhala,
Silsilag'a bog'lanibon silsila.

Ayladi sokin kurayi xokni,
Soyir etib davrayi aflokni.

Toki muhit o'rnig'a aflok erur,
Markazi oning kurayi xok erur.

Lutfi bila borchag'a mavjudluq,
Qahrudin-o'q bo'lg'usi nobudluq.

III

AVVALG'I MUNOJOT

Haqning avvaliyatidakim, xirad anga soniy bilmas, balki avval-u oxir eli sano desalar anga loyiqli soniy topilmas va mumkinot gulshanidag'i gullarning adam shabistonidin vujud gulistonig'a kelmagining sifati va koinot bozoridag'i durlarning xafo sahobidin zuhur daryosiga tushganining ma'rifati.

Ey sanga mabda'da abaddek azal,
Zoti qadiming abadiy lam'yazal.

Ne bo'lub avvalda bidoyat sanga,
Ne kelib oxirda nihoyat sanga.

Avval O'zung, oxir-u mobayn O'zung,
Borchag'a Xoliq, borig'a ayn O'zung.

Andaki bor erdi nihon bu jahon,
Balki nihon dog'i jahondek nihon.

Ne sochibon kun yuzi bargi suman,
Ne kechanning turrasi mushki Xo'tan.

Ne ochibon ko'kda shafaq lolalar,
Ne yog'ib anjumdin anga jolalar.

Ne yer-u ne yer yuzida bir kishi,
Ne ko'k-u ne g'ayri sitam yer ishi.

Husn o'ti hangomafuro'z o'lmayin,
Ishq eliga moyay so'z o'lmayin.

Yorumayin sham' ila koshonaye,
Kuymay aning ishqida parvonaye.

Jilvayi noz aylamayin gul hanuz,
Zamzama chekmay anga bulbul hanuz.

Demaki nargis ko'zi masti xarob,
Balki adam gulshanida masti xob.

Xum boshi mug' dayrida ochilmayin,
Ahli vara' xirqa garav qilmayin.

Ishva bila mug'bachayi mayfurush,
Zuhd elini aylamayin durdno'sh.

Ko'rguzub orom-u sukun bahri zot,
Mavj ayon aylamayin mumkinot.

Sen eding-u bas, yana mavjud yo'q,
Jilva qilib O'zungga o'z husnuning-o'q.

Mazhar o'lub husnunga mir'oti g'ayb,
Jilva qilib anda xayoloti g'ayb.

Nozir O'zung erding-u manzur O'zung,
Ishqinga xush, husnunga mag'rur O'zung.

Birlik edi-yu adade yo'q edi,
Birdin o'zga ahade yo'q edi.

Yo'q edi xud ilminga ijmoli zot,
Moni'y tafsili shuyun-u sifot.

Lek o'shul chehrayi, ushshoqso'z-
Kim, anga har lam'adur ofoqso'z,

Qildi mazohirda xayoli zuhur,
Topqali ul husn kamoli zuhur.

Jilvayi husnungg'a chu yo'q erdi had,
Ko'zgu kerak bo'ldi anga beaded.

Ochti bu gulshanniki rangin erur,
Har gul anga oyinayi Chin erur.

Jilvayi husn o'lg'ali zohir anga,
Bo'ldi bu mir'ot mazohir anga.

Vosita bu erdiki qilding tamom,
Ko'kni to'quz lavhayi oyinafom.

Bo'ldi safo vajhida har axtare
Ko'zgu kibi husnung uchun mazhare.

Mehr yuzin oyinarang aylading,
Yuzda kusufin anga zang aylading.

Ko'kni qilib safhayi minu kibi,
Aylading ul safhani ko'zgu kibi.

Bog'chasin dahrning etting nazih,
Panjarasi bo'ldi musaddas girih.

Sun'ung etib konni mulamma'guhar,
Hukmung etib tog'ni murassa'kamar.

Topti yog'in rishtasi chun bahri sof,
Yel iligin qilding anga hullabof.

Yel bila chirmashturubon tiyra gard,
Charxdek etting ani getinavard.

Muncha g'aroyibki misol aylading,
Borchani mir'oti jamol aylading.

Ganjing aro naqd farovon edi,
Lek boridin g'araz inson edi.

Turfa kalomingg'a dog'i komil ul,
Sirri nihoningg'a dog'i homil ul.

Ko'ngliga qilding chu yaqin ganji qism,
Jismini ul ganjga qilding tilism.

«Karramno» keldi manoqib anga,
«Ahsani taqvim» munosib anga.

Ma'rifatingkim qila olmay sifat,
Qilding ani orifi ul ma'rifat.

Ilmig'a har zotni xayl aylading,
Zotig'a olamni tufayl aylading.

Yo Rab, o'shul ganjki mahram anga,
Kimsa emastur, magar odam anga.

Ayla Navoiyni burun odamiy-
Kim, bo'la olg'ay bu haram mahrami.

Onchaki rozingg'a amin qil ani,
Harne qilursen yana sen bil ani.

IV

IKKINCHI MUNOJOT

*Maxluqot zebolarining jilvayi zuhuridakim, Xoliqi ashyo
azamati dargohig'a ondin sude yetmas va mavjudot
ra'nolarining hodisayi futuridakim, Vohidi dono jabaruti
borgohig'a kimsa andin ziyonbude tasavvur etmas.*

Ey bori mavjudg'a sendin vujud,
Balki vujud ahlig'a fayyozi jud.

Katmi adamdin neki mavjud o'lub,
Sojid o'lub, Sen anga masjud o'lub.

Kimki boshi sajdada – masjudisen,
Kimki yuzi qiblada – ma'budisen.

Munchaki aflok sabuksang erur,
Yo kurayi xok kuhanlang erur.

Sendin alar junbish-u oromi ham,
O'ylaki, ijodi ham, e'domi ham.

Gunbadi mino bilatoqi sipehr-
Kim, anga sham' anjum erur, shamsa – mehr.

Darkida qosir bo'lubon hislari,
Chun ko'rubon aql muhandislari.

Bo'lmadi yuz onchag'a me'morliq,
San'ating ustodig'a dushvorliq.

Yo desang ul vaz'g'a yetsun xalal,
Qahringa bordur bu xalal filmasal.

Tund yel ollinda ovuch xokdek,
Ildirim o'trusida xoshokdek.

Sarsari qahring chu bo'lub ko'hkan,
Tog' bulut yanglig' bo'lub na'razan.

Sovrulubon ko'k bir etak kul kibi,
Qo'zg'alib anjum bir ovuch gul kibi.

Mayl adam dashtig'a aylab Zuhal,
Par butub egnida nechukkim jual.

Qat' hayotin ko'rubon Mushtari,
Taxta-vu tobuti bo'lub minbari.

Tez etibon qatlig'a Bahrom tig',
Tortibon o'z holig'a har dam darig'.

Bo'yla qaro kun aro mehri munir,
Tiyr bo'lub o'ylaki bir qursi qiyr.

Zuhra ushotib daf ila changini,
Navha ko'kida tuzub ohangini.

Tiyr iligida ne qalam, ne raqam,
Balki raqam oyati «Jaffal-qalam».

Ahli adam shomig'a zulmatfizoy,
Tahti shioyi abadiy ichra oy.

O't chekibon shu'layi bebokni,
Churkabon anjum bila aflokni.

Yel ko'k ila yerni taboh aylabon,
O'ylaki mazlumlar oh aylabon.

Bahrg'a bir valvala-vu iztirob-
Kim, tegib axtar yuziga har hubob.

Yer qo'pub o'rnidin o'lub hamlagard-
Kim, itib anda falaki lojuvard.

Odami ul damda aningdek adam-
Kim, bu dam odamda vafou karam.

Yer tutubon avj-u falak tah tushub,
Gah bu chiqib yuqori, ul gah tushub.

O't qilibon bahrda g'avvosliq,
Tog' etibon charx uzra raqqosliq.

Charx misosida bulutdek g'irev,
Devzada o'ylaki ko'rganda dev.

Tog'-u falaklarda taroqo-taroq,
Borcha taroqida ayon alfiroq.

Bir necha dam borchag'a bu rustaxez,
Toki fano sarsari esguncha tez.

Ul chu esib toza va gar xud kuhun,
Bir dam aro «kona kaan lam yakun»,

Tengri qolib boqiy-u dayyor yo'q,
Yor muabbad bo'lub ag'yor yo'q,

Arz-u falak yo'qidin-u boridin,
Borchaning ixfosi-yu izhoridin.

Ne azamat ichra anga sud o'lub,
Ne jabarutig'a ziyonbud o'lub.

So'z «Limanil-mulk» o'lub ul dam anga-
Kim, angadur mulk musallam anga.

Yo Rab, agar yetsam o'shul kunga jazm,
Yoki burun aylasam ul yong'a azm,

Ul nafas iymon manga hamroh qil,
Ko'nglum aro mahvi sivalloh qil.

Rahmati omingni nisor et manga,
Lutfi amiyning manga yor et manga.

V

UCHUNCHI MUNOJOT

*Ul ma'nidakim, olam va odamni vujud koshonasidin adam
faromushxonasig'a solmoq vujudi mutlaqdin o'zga vujud
tutmas va bu ma'nini vujud ahli andin o'zga vujudqa mut-
laqo yovutmas va isyon zulmatida ayoqdin tushganlarga
xulosayi olam shafobati dastgir durur va ul shafi'-shafokat
qilg'onlarga xoliqi olam va odam shafopatpazir.*

Ey qilibon qahr ila lutfung shior,
Borni yo‘q aylamak-u yo‘qni bor.

Yo‘q edilar har neki — bor aylading,
Fahm-u xirad borig‘a yor aylading.

Ham to‘quz aflokni chekting rafe’,
Ham kurayi xokni yoyding vase’.

Gar falakiyot-u anosir durur,
Borcha saminqadr javohir durur.

Koni-yu hayvoni, agar xud nabot,
Har biri bir gavhari oliy sifat.

Borchasini garchi latif aylading,
Borchadin insonni sharif aylading.

Qatrag‘acha qulzumi zaxxordin,
Zarrag‘acha shamsayi zarkordin.

Oni munga, muni anga band etib,
Bir-biriga borchani payvand etib.

Vositalar bo‘ldi ayon to‘-bato’,
Bir-biriga bog‘lanibon mo‘-bamo’.

To tikilib ushbu biyik borgoh,
Bo‘ldi muhayyo bu ulug‘ korgoh.

Oncha bo‘lub vus‘at-u oroyishi,
Kim sari mo‘yo‘q yana gunjoyishi.

Borchasini buzmoq agar istasang,
Boshtin-oyoq zer-u zabar istasang,

Garchi erur aql haroson base,
Ul dog'i ollingdadur oson base.

Chun qilibon qudrating izhorini,
Birisining qo'ymag'ung osorini.

Emdiki junbushqa kelib bahri jud,
Zohir etarsen chu adamdin vujud.

Kimki hisob aylasalar mavtidin,
Ming yil-u o'n ming yil o'tub favtidin.

Qolabining daftari ajzo bo'lub,
Juzvlari loyatajazzo bo'lub.

Zohir o'lur «bu'sira mo fil-qubur»,
Jilva qilur «hussila mo fis-sudur».

«Yavmaizin mo xalaqallohu fih»,
«Yavma yafirrul-mar'u min axih».

Ne kun o'shul oh-u nadomat kuni,
Oh-u nadomat ne, qiyomat kuni.

Avvalu oxir eli zor-u asir,
Har bir o'z ahvolig'a tortib nafir.

Bu chekib o'z dardi uchun voy-voy,
Yig'lab ul o'z mehnatig'a hoy-hoy.

Qaysi fig'onkim jazayi mahshar ul,
Qaysi yig'ikim fazayi akbar ul.

Nomalar el ollib'a parron bo'lub,
Ko'rmagidin el yuragi qon bo'lub,

Borchasi isyon bila badxo'yluq,
Badxo'yluq yo'qki, siyahro'yluq.

Qizg'a ano boqmay, o'g'ulg'a ato,
Borchasining og'zida «Vohasrato!»

Har sori jurm ahli guruho-guruh,
Yuklanibon jurmlari ko'h-ko'h.

Har biri bir hay'ati hoyil bila,
Bog'lanib ag'lol-u salosil bila.

Ham tomug' o'ti solibon rustaxez,
Ko'rmagidin el so'ngagi rez-rez.

Ham guli Firdavs bo'lub jilvagar,
Hasrati do'zax o'tidin ham batar.

Kun qizig'idin qilibon mag'z jo'sh,
Ko'kka chekib ahli qiyomat xuro'sh.

Ko'pruk o'lub o'ylaki tori xayol,
Lek xayoleki ul o'lg'ay mahol.

Kuchlanibon panja-vu bozuyi adl,
Asrabon oyini tarozuyi adl.

Hokimi odil bo'lubon hukmron,
«Doma lahul-mulk va lahul-hukmu shon».

Avj tutub shu'layi jabborliq,
Mavj urub lujjayi qahhorliq.

Ham mutafakkir bo'lubon avliyo,
Ham mutahayyir qolibon anbiyo.

G'ayri nabiysi arabiy ul nafas-
Kim, bo'lubon xalq shafiyu bas.

Goh Sirot ustigacha ro'y urub,
Lahzaye mezhong'a taku po'y urub.

Solibon og'ziga biyik himmati,
Zamzamayi «ummati vo ummati!».

Yo'qki hamin ummati gumrohni,
Balki tilab mo xalaqallohni.

Harne tamannoki rasul aylabon,
Borchasini Tengri qabul aylabon.

Bo'lsa ne maqsudg'a mayli aning,
Haqdin o'lub barcha tufayli aning.

Yo Rab, aning haqqiki qilding nasib,
Martabayekim sanga bo'ldi habib-

Kim, bu sifat anjumani g'am aro,
G'am demayin, majmayi motam aro-

Kim, ani olamg'a shafe' aylagung,
So'ziga lutfungni mute' aylagung.

Bo'lg'usi jurm ahlini istar zamon,
Istamagi-yu karaming tav'amon.

Ummatidin kelsa bir ul nav' xayl-
Kim, borig'a bo'lsa jazo choh-u vayl.

Umrida kelmay biridin bir amal,
G'ayri xatoyeki, topib din xalal.

Jonlari anduh o'tidin g'am aro,
Yuzlari isyon tutunidin qaro.

Istasa ul qavm xalosini ham,
Ko'ziga uchrat meni osiyni ham.

VI

TO'RTUNCHI MUNOJOT

*Karam daryosi vasfidakim, inoyat nasimidin mavjg'a kirsa,
isyon xasu xoshokin qirog'larg'a iturur va ko'hi gunohdin
langar solg'onlarning garonjonliq kemasin bir pari kohdek
maqsud sohilig'a yetkurur.*

Ey karaming ollida ko'hi gunoh,
Yelga uchub o'ylaki bir parri koh.

Nechaki jam' o'lsa somon ko'h-ko'h,
Yel qoshida anga ne bo'lg'ay shukuh.

Jumla jahon ahli xato qilsalar,
Jurm bilan noma qaro qilsalar.

Nomani oq aylamak oson Sanga-
Kim, yo'q o'shul amrda nuqson Sanga.

Tunki tuzub shu'bada hangomasin,
Qildi qaro ahli jahon nomasin.

Lutf quyoshig'a chu berding zuhur,
Mehr ila qilding bori zulmatni nur.

Chun saname ayladi el kinidin,
Gulni nihon sunbuli mushkinidin.

Yelni qilib chobuki burqa'raboy,
Kecha savodida ayon qilding oy.

Afv charog'i qachon o'lg'ay yoruq,
Qilmasa isyon tuni osiy yozuq?

Jurm o'tig'a bo'lmasa gar shu'la tez,
Abri karam qayda bo'lur qatrarez?

Qilmasa oluda etak xirqapo'sh,
Hojat emas bahri inoyatqa jo'sh.

Yiqmasa may aylabon elni asir,
Lutf iligi kimga bo'lur dastgir?

Zuhd ila qavmeki vara' qildilar,
Qilg'on uchun muzd tama' qildilar.

Har amalekim kishi xayr aylagay,
Komi bukim ravzada sayr aylagay.

Aylamagan may bila oluda lab,
Tongla qilur bodayi Kavsar talab.

Munda jamil istamagan hech kas,
Anda qilur hur jamolin havas.

Go'shayi vayronani qilg'on panoh,
Qasri murassa' tilar oromgoh.

Har kishi bir qat'i tamattu' qilur,
Muzdini yuz oncha tavaqu' qilur.

Ahli vara' gar bori muzd olsalar,
Nomasiyah xayl boqib qolsalar,

Aylamaging afvi xato bas qani?
Bahri karam birla ato bas qani?

Lutf-u karam bahri labolab turub,
Bir necha labtashnaning og'zi qurub.

Barchalarin tashnalab o'lturmaging,
Yo bu tengiz tegrasidin surmaging,

Mumkin erurmu ekin oyo bu ish?
Aylagasen sen har ish, illo bu ish!

Har kishi osiy-u gunahkorroq,
Afv ila rahmatqa sazovorroq.

Ahli vara' ajri bo'lub gar Bihisht,
Kuyisa tomug' o'tig'a isyonsirisht.

Ul topibon ravzani etsa farog',
Do'zax aro bo'lsa munga dard-u dog'.

Lutf-u karam ganjini netkung durur?
Kimga ato-yu karam etkung durur?

Bir necha muhtoj-u asir-u gado,
Yuzlari silliyi gunahdin qaro,

Qoytsa xoni niamingdin Sening,
Hosho, lutf-u karamingdin Sening!

Xon anga yoyg'ilki erur mushtahi,
To'q yemas, ar yesa bo'lur mumtali.

O'tsa qurub qolg'on ekindin bulut
Bahr uza yo asradi yo yog'di tut.

Ansab anga luqmaki, ul och erur,
Avlo anga to'nki, yalangoch erur.

Bu bori afsonayi behudadur,
Kimki Sen ummidisen — osudadur.

Yo Rab, urarda karaming bahri jo'sh,
Cheksalar ul xayl fig'on-u xuro'sh.

Garchi gunahning had-u poyoni yo'q,
Aylamasang rahm ham imkoni yo'q.

Chun chekibon lutf saropardasin,
Kechsang alar karda-vu nokardasin.

Bo'lsa navo birla bori muhtaram,
Aylama mahrum Navoiyni ham.

Ermas anga hur ila jannat havas,
Sen anga bo'lg'ilki, anga ushbu bas.

VII

AVVALG'I NA'T

*Ul hazratning nuri qidamiyatidakim zot bahrining avvalg'i
junbushida ul durri bebaho lam'asi xafo rishtasin uzdi va ul
gavhari yakto ashi'asi lam'a ko'rguzdi va durjdin durjg'a
intiqol etti to Safiyullohdin Abdullohg'a yetti.*

Ey qilibon lam'ayi nurung zuhur,
Andaki ne soya bor erdi, ne nur.

Nurunga tob ikki jahondin burun,
Harne yo'q ondin burun, ondin burun.

Zoviyayi jismg'a har zotdin,
Ruh yoqib sham'bu mishkotdin.

Topti azal subhi chu bazming charog',
Ne tong agar yorusa yuz ming charog'.

Bo'ldi sanga Odam sabqatnamo,
Avval o'g'ul, so'ngra gar o'lsa ato.

Naslida har kim anga payvand o'lub,
Borchasi farzandinga farzand o'lub.

Kimki munga da'viyi hujjat etar,
«Kuntu nabiyyan» anga hujjat yetar.

O'zga dalil istasa tab'i saqim,
Basdurur Odamda «alif», «dol»u «mim».

Borchasi Ahmadda topib izz-u shon,
O'g'lida uch harf atodin nishon.

«Ho»i muhabbat anga-o'qdur nasib-
Kim, seni Haq dedi o'ziga habib.

Har neki Haq vajhi aro mubham ul,
Zohir etib yuzda habibi hamul.

Shohid ochib chehra bu ko'zgu anga,
Ul ne qilib, ko'rguzubon bu anga.

Ayladi chun odami xoki zuhur,
Soldi anga partavin ul pok nur.

Nur dema, boriqayi sarmadiy,
Boriqa yo'q, sha'sha'yi Ahmadiy.

Bo'ldi chu Odamda bu partav nihon,
Anda nihon, lek yuzida ayon.

Egniga yopildi davoji sharaf,
Qildi makon boshig'a toji sharaf.

Taxti risolat uza shoh o'ldi ul,
Xayli maloyikka panoh o'ldi ul.

Istadi Havvo bila chun ittisol,
Ayladi Havvog'a bu nur intiqol.

Pok-u jamil ayladi Havvo yuzin,
O'ylaki Haq partavi havro yuzin.

Shisqa chun bo'ldi yana muntaqil,
Oyni qilur erdi yuzi munfail.

Rishtasidin chun bu guhar bo'ldi kam,
Bir sadaf o'ldi yana gavharshikam.

To atodin ato, anodin ano,
Bir anokim yo'q edi andoq yano.

Bo'ldi risolat durining maxzani,
Balki nubuvvat gulining gulshani.

Bo'lg'ach-o'q ul durg'a sadaf pardapo'sh,
Tushti jahon bahrig'a jo'sh-u xuro'sh.

Emdiki raf' etti yuzidin niqob,
Tug'madi andoq yana bir oftob.

G'am tunini nursirisht ayladi,
Yer yuzini bog'i Bihisht ayladi.

VIII

IKKINCHI NA'T

*Aning navras niholi jahon gulshanin sarsabz qilib, qirg
yilg'acha andin hayo va adab gullari ochilib, andin so'ngra
nubuvvat mevasi bergani, dog'i shox va bargin Sidra shox-
idin o'tkarib, ikki olam ahlining soyayi rahmatig'a kirgani.*

Ey ko'runub g'urra kibi tiflzod,
Tifli rahing charxi qadimiynihod.

Ins-u malak joni-yu jononasi,
Ikki jahon gavhari yakdonasi.

Mahd sanga lavhayi firuzarang-
Kim, harakatdin anga bo'lmay darang.

Sen kibi bu gulshan aro toza vard,
Umrida ko'rmay falaki solxo'rd.

Surat aro tifi, vale aqli kul,
Qavlung aro g'ayri yali lam-yaqul.

Axtaring ul tunki, tulu' aylabon,
Charx salomig'a ruku' aylabon.

Kufr biyik toqig'a solib shikast,
Yerga bo'lub past but-u butparast.

Makkada din ahlig'a muknat bo'lub,
Uzzo ila Lotqa uzlat bo'lub.

Muxtalif ahvol o'lub ahli Quraysh,
Ba'zi o'lub g'amzada, ba'zida aysh.

Gar otadin yo'q esa bahrang ne tong,
Odam o'g'ul bo'lsa, kim o'lg'ay otong?

Gavhari zotingg'a sadafsiz ne biym,
Itti sadaf, chiqti chu durri yatim.

Durg'a sharaf bor o'zining zotidin,
Tong yo'q anga or sadaf otidin.

Garchiki ming dur chiqorur bir sadaf,
Bir dur ila ming sadaf aylar sharaf.

Qaysi dur ul, durji vafo gavhari,
Qaysi guhar, burji hayo axtari.

Axtaridin mehrig'a farxandaliq,
Badr-u hilol aylab anga bandaliq.

Mehr muti'yi amr-u misoli bila,
Shaqq bo'lubon badr hiloli bila.

Garchi tijoratqa bo'lub moyasanj-
Kim, qaro tufroqdin ollinda ganj,

Ko'z tutib el naf'-u basorat anga,
Ummat etib sud-u tijorat anga,

Noqag'a markablig'idin ko'p surur,
O'ylaki tushganda malak uzra nur.

Deb laqabin ahli tajammul Amin,
Andin o'lub hamdami Ruh ul-amin.

Chunki shubonliq etib o'z peshasin,
Jady vatan aylab Asad beshasin.

Sut ko'runub shakkarida xushguvor,
Garchi xirad piri anga shirxor.

Zahri jafo ko'p ezilib jomig'a,
Shir-u shakar ta'mi berib komig'a.

Necha achig' yig'lag'udek ish yetib,
Lutfi shakarxanda bila daf' etib.

Shomi nifoq ahli chu aylab sitez,
Boshig'a anjumdek etib sangrez.

Ul qilibon subh kibi no'shxand,
Xayr duosi bila deb elga pand.

«Azzama qadrah» – bu ne xulqi azim,
«Karrama vajhah» – bu ne nafsi karim.

«Hodiyuno kavkabu iqbolih,

Sallu alayhi va alo olihi».

IX

UCHUNCHI NA'T

Ul nubuvvat quyoshining soyasizligining poyasi, balki quyosh bo'lmoq aning soyasi va besh barmog'iga qalam tutmay aqolimi sab'ani yakqalama qilg'oni, balki jami' milal avroqig'a nasx qalami chekkoni.

Ey sharaf avjida yuzung sham'i mehr,
Soyadek ul sham'g'a niliy sipehr.

Soyalig'ing bo'lmasa gar varzishi,
Tushmak ayog'ingg'a nedindur ishi.

Turfaki sham'ingg'a biyik poyadin,
Or o'lubon sham' kibi soyadin.

Mehrki chehrangdin anga nurdur,
Tegrasidin soyasi mahjurdur.

Senki, yuz oncha sanga Haq berdi nur,
Tong yo'q agar soyadin o'lsang nufur.

Soya agar bo'lmadi shaxsingg'a yor,
Soyayi qadringda durur har ne bor.

Sham'inga chun nuri qidam soyadur,
Nurdur ulkim anga hamsoyadur.

Soya sifat keldi sanga anbiyo,
Ya'ni erurlar quyoshingdin ziyo.

Jilvayi husn aylasa mehri sharif,
Bois o'lur soyag'a jirmi kasif.

Zoting edi gavhari ulviy najod,
Tutmadi yer soyasi birla savod.

Qayda savod etgali chekkay raqam,
Qoldi chu mahrum iligingdin qalam.

Bo'lmadi gar xoma boshin yormog'ing,
Yordi qamar xomasini bormog'ing.

Qo'ymadi gar bu qalaming bir nuqat,
Lek milal nasxig'a xush chekti xat.

Yuz qarolig' xoma kibi qildi fosh,
Kimki xatingdin chiqorur bo'ldi bosh.

Tig'i siyosat boshin etti qalam,
Kimki chiqordi raqamingdin qadam.

Itsa qalam qayda g'am o'ldi sanga,
Chunki jahon yakqalam o'ldi sanga.

Xattinga bosh qo'ydi Ajam to Arab,
Tutmasang ilginga qalam, ne ajab.

O'pmadi ilgingni chu nolon qalam,
Motamiy aylabtur oni bu alam-

Kim, yuzin aylab qaro g'amnok erur,
Shaqqi emaskim, yoqosi chok erur.

Tutmog'oning andin edi xomani-
Kim, ul etibdur qaro ko'p nomani.

Noma qaro qilg'ali bo'ldik sare',
Nomasiyahlarg'a chu sen-sen shafe'.

Ey yovumay nomag'a xomang sening,
Xoma yo'q-u Haq sori nomang sening.

Haq azaliy rahmati jovidi sen,
Noma qaro qilg'on el ummidi sen.

Kimki amal nomasin aylab qaro,
Sen kirib oning qaro joni aro.

Kimniki gumrah qilibon toli'yi,
Joda'i shar'ing o'lub shori'yi.

Zulmati kufr ulki bo'lub jam' anga,
Har «alif» isloming aro sham' anga.

Barcha milalg'a chu yurub himmating,
«Lom» ila «te» din lat urub millating.

Lotki andin edi dinga balo,
Sen ushotib poyasini bo'ldi lo.

Kufr eliga ulki bor erdi Manot,
Bo'ynini sen sindurubon bo'ldi mot.

Kufr boshin ke sting etib qahr fosh,
Boshig'a far qolmadi, jismig'a bosh.

Xasta Navoiy sori nazzora qil,
Kufr anoniyatig'a chora qil.

Et bu inoyat bila hosil ani,
Zumrayi islom aro doxil ani.

TO'RTUNCHI NA'T

*Ul risolat sipehrining rif'atida va barcha olamni sipehrdek
ihota qilg'on qudratida va as'hobi bobidakim har biriga ul
sipehrda bir kavkabi raxshandaliq sodiq dururki, «As'hobi
kan-nujum» bu mazmunga notiq durur.*

Ey nafasing moyayi e'joz o'lub,
Ruhi qudus nutqunga hamroz o'lub.

Gohi takallum sanga mu'jiz kalom,
Nazmi kaloming bori mu'jiz nizom,

Nukta fasohatda munaqqah sanga,
Shohidi da'vo: «Ana afsah» sanga.

Sihhati hukm ichra hadising sahih,
Arzi fasohatda kaloming fasih.

Nutq aro chun zohir o'lub mu'jizing,
Ahli fasohat bo'lubon ojizing.

Zoting o'lub bahri javohirnishon,
So'z aro bahring kafi gavharfishon.

Kaf neki, bahre bo'lub ul panj shox,
Yetti hubob ul suvg'a bu yetti kox.

Xamsa salotingg'a chu navbat bo'lub,
Panja'i islomg'a quvvat bo'lub.

Kufr qo'l-u panjasini ranja bil,
Bois aning ranjig'a bu panja bil.

Faqr aro ul panja qabul etti ranj,
Lek haqiqatda erur panj ganj.

Panja'i islom chu mahkam solib,
Kufr yeti qo'rg'onidin xums olib.

Dema ilik, tig'eki bir bormog'i,
Oyni iki bo'ldi ishorat chog'i.

Tong emas ar ul kafi mu'jiznamoy,
Qilg'ach ishorat iki ayrilsa oy.

Noqasi yer uzra chu raftor etib,
Har izi «Shaqqal-qamar» izhor etib.

Amri etib naxl qadin xush xirom,
O'ylaki qilg'ay buti sarkash xirom.

Xasmidin o'lg'onda anga parda g'or,
Og'zida o'rgamchi bo'lub pardador.

Aylamasun deb el ila parda sayr,
Bayzasidin tugma toqib anda tayr,

Pardasi jon rishtasidin tor o'lub,
Tugmalari gavhari shahvor o'lub.

Qo'ydi chu ul dom ila ul dona g'or,
Ko'rki ne davlat qushin etti shikor.

G'orda yori bila ul tezhush,
Tog' ichida o'ylaki oltun-kumush.

Kufr chu e'loyi livo aylabon,
Nusrat uchun ding'a duo aylabon-

Kim, iki tandin birin et tojvar,
Biri Abu Jahl-u birisi Umar.

Qismati avvalg'ining o'ldi azob,
Bo'ldi ikinchida duo mustajob.

Buki Kalomulloh angadur nasib-
Kim, yo'q anga mu'jiza andin g'arib.

Sura dema, «qof» ila «nun» yoki «sod»,
Ya'nikim har harfig'a oning savod.

Sunbulidek borcha parishon edi,
Jomi' anga jomi'yi Qur'on edi.

Makkani chun qildi judo dayrdin,
Tig' suyi birla yudi g'ayrdin.

Bo'ldi vale manzaradin butfikan,
So'ngra nabi Haq evida butshikan.

Na'lini gar toji sharaf qildi Arsh,
Qildi Ali na'lig'a egnini farsh.

Ruh edi ul bahri nubuvvat duri,
To'rt rafiqi tanining unsuri.

Naqdi kiromiy ul-u tojir anga,
Vodiyi hijratda muhojir anga.

Ding'a yetib raxna chu kuffordin,
Saddig'a nusrat ko'rub ansordin.

Ahli-yu avlodi-yu atboyig'a,
Oliyu ahfodiyu ash'yoyig'a

Tengri taolo karamidin qarin,
Yuz tuhafi «Rahmat ila yavmid-din».

XI

BESHINCHI NA'T

Me'roj kechasi ta'rifidakim, karimayi: «Subhonallaziy asro» anga musaddaq durur va «biabdihi laylan minal-masjidil haromi ilal-masjidil-aqso» aning subutig'a ikki guvohi sodiq.

Bir kecha zulmatqa qolib koinot,
Mehr nihon o'ylaki aynul-hayot.

Garchiki ul chashma nazardin qochib,
Xizr ko'k uzra qatarotin sochib.

Tun qilibon gardini anbarsirisht,
Butratibon yerga nasimi Bihisht.

Yer kuraviy shakl ila mijmar bo'lub,
Kecha savodi anga anbar bo'lub.

O't kibi yer mijmari ostida mehr,
Yopib etak mijmara uzra sipehr.

Yog'ibon orom-u sukun yog'ini,
Past qilib hodisa tufrog'ini.

Bu kecha ul sarvi gulistoni uns,
Ravshan etib sham'i shabistoni uns.

Vasl xayolidin etib ko'ngli jo'sh,
Bahrdek ul jo'sh ila aylab xurush-

Kim, yetib ul soyiri ulviy maqom,
Ilgida bir toyiri ulviy xirom.

Po'yada ko'k sayricha orom anga,
Yerdin o'lub ko'kkacha bir gom anga.

Qosidi qudsiy chu salom aylabon,
Haq soridin arzi payom aylabon.

Debkim, ayo maxzani asrori shavq,
Haqdin erur vaslingga izhori shavq.

Chunki nabiyy mujdayi jonon topib,
Mujdayi jonon chu topib jon topib.

Payki ani qo'ldabon otlandurub,
Raxshini kelgan sori-o'q yondurub.

Soyir o'lub rokibi farruxjamol,
Toyir o'lub markabi farxundafol.

Gardi bila borayi sur'atnamo,
Yetkurubon aql ko'ziga amo.

Ul mahi shabgard bo'lub jilvasoz,
Jilvagahi borcha shabistoni roz.

Chun yetibon ko'k sori tavsan anga,
Oy bo'lubon o'tgali ravzan anga.

Tiyri qalamzan chu topib ul sharaf,
Buqalamunlug'ni qilib bartaraf.

Zuhra tarab barbatini soz etib,
Zamzamayi tahniyat og'oz etib.

Soyasidin mehr chiqarmay jamol,
Tahti shuo' ichra nechukkim hilol.

Mehrida Bahromki yakro' bo'lub,
Tig'i sharaf yuziga ko'zgu bo'lub.

Mavkibidin poya topib Mushtariy,
Yo'lida bir poya bo'lub minbari.

Sham'i Zuhal zulmatini nur etib,
Zangiyi shabrangni kofur etib.

Ham Hamal-u Savr berib jon anga,
Jon etibon ikkisi qurbon anga.

Ham tongibon ollida Javzo kamar,
Ham Saraton tuz bo'lubon jilvagar.

Sher yo'lidin tutubon go'shaye,
Sunbula raxshig'a bo'lub to'shaye.

Palla yo'li gardidin iksirsanj,
Aqrab aro no'sh-u davo, nish-u ranj.

Qavs tutub chilla duosi uchun,
Jady berib fulla g'izosi uchun.

Dalvg'a Yusuf kibi solmay nazar,
Hutda Yunus kibi qilmay maqar.

Yel kibi chun qat'i buruj aylabon,
Arsh fasilig'a uruj aylabon.

Farshi bo'lub Arsh ila Lavh-u Qalam,
Qo'ymoq uchun raxshi alarg'a qadam.

Rafrat uza po'ya qilib chun kushod,
Hamrah-u rahavg'a etib xayrbod.

Qolmadi chun yo'lida aslo makon,
Qildi makon bodiyayi lomakon.

Olti jihat qaydidin ixroj o'lub,
To'rt guhar tarki anga toj o'lub.

Yo'qlug' ayog'i bila solib qadam,
Andaki yo'l-u qadam o'lub adam.

O'zlugidin naqsh-u namudor yo'q,
Naqsh-u namudoridin osor yo'q.

Chun o'zini aylab o'zidin xalos,
Pardayi izzatda qilib o'zni xos.

Anda yetib gum bo'lubon o'trusi,
Har necha ko'z solsa, baqo ko'zgusi.

Chun bo'lub ul ko'zguda suratnamo,
Ko'zgusidin tashqari qolg'on fano.

Axtarig'a chun yetibon muncha avj,
Zohir o'lub bahri inoyatqa mavj.

Haq tilidin ummatin istab tamom,
Haqdin o'lub borcha murodig'a kom.

Hamrah anga qolabi xokinasab,
Gar desalar bor edi yo'qtur ajab-

Kim, tan anga boshtin-oyoq jon edi,
Joni dog'i vosili jonon edi.

Ikki jahon rahmatini qozg'onib,
Har nimakim qozg'onib, olib yonib.

Ravshan o'lub yuzidin ul borgoh,
Surma qilib gardini bu korgoh.

G'uncha borib, toza guliston kelib,
Zarra borib, mehri daraxshon kelib.

Borg'oni-yu kelgani bir on o'lub,
Aql bu mansubada hayron o'lub.

Qayda xavoriq bila mu'jiz durur,
Aql aning idrokida ojiz durur.

Borg'on-u kelgan anga juzvi sag'ir-
Kim, emas ul juzv tajazzipazir.

Qat' bo'lub chun bu humoyun safar,
Ruxsat olib hodiyyi farxundafar.

Taxt uza olam shahi aylab maqom,
Olam ishiga beribon intizom.

Shar'i tili noma bayozin o'qub,
Tig'i suyi kufr savodini yub.

XII

*Hazrati Shayx Nizomiy madhidakim, nazm mulkida
zo'rbozu sarpanjasi bila panj ganj nuqud-u javohirin oldi
va Amir Xusrav ta'rifidakim, bu javohir va nuqud tamaidin
panja aning panjasig'a soldi.*

Xayli fasohat boshining afsari,
Ganji yaqin afsarining gavhari.

Koni fazilat guharig'a amin,
Bahri balog'at aro durri samin.

Xilvatining kahgili anbarsirisht,
To'rt hadi zimnida sekkiz Bihisht.

Garchi ko'ngul kulbasidek muxtasar,
Ikki jahon anda bo'lub jilvagar.

Masjidi qandili sipehri asir,
Shu'la bu qandil aro mehri munir.

Ka'ba uyidin bir ochuq bob anga,
Sajda chog'i hay'ati mehrob anga.

Ganja vatan, ko'ngli aning ganjxez,
Xotiri ganjur-u tili ganjrez.

Fikrati mizoni bo'lub xamsasanj,
«Xamsa» dema, balki degil panj ganj.

Kaffayi mizon anga aflok o'lub,
Botmoni toshi kurai xok o'lub.

Tortsa yuz qarn xirad xozini,
Chekmagay oning ko'pidin ozini.

Xoni latoyifqa so'zi munqasim,
Durri maoniyg'a tili muntazim.

Nozim o'lub so'z durri serobig'a,
Charx «Nizomiy» yozib alqobig'a.

«Quddusa sirruh» – ne maonidur ul,
Ruhi qudus fayzi nishonidur ul.

Otiki besh harf qilurlar xitob,
Ming bir erur aylasang oni hisob.

Ushbu adad birla oti gavhari,
Haqning o'lub ming bir oti mazhari.

Mazhar etib chun alifin ismi zot,
O'zga adad harfini ismi sifot.

Durlaridin yer yuzi mamlu bo'lub,
Balki falak durjlari ham to'lub.

Chun qilibon so'z yuzi oroyishin,
Qo'ymay el oroyishi gunjoyishin.

G'ayri hamul hinduyi chobuksuvor-
Kim, chiqarib xanjari hindiy iyor.

Xanjarining barqidin o't chaqilib,
Raxshi dag'i tezlik o'tcha qilib.

Qay sari o'tdek yuz urub tund-u tez,
Solibon ul kishvar aro rustaxez.

Ushbu mamolikdaki ma'mur edi,
Qildi tasarruf neki maqdur edi.

Hunduyi chobuk demakim, royi hind,
Kilki uchi mamlakatoroyi hind.

Nazmi savodi aro har doston,
O'ylaki, bir kishvari Hinduston.

Ganja shahi ganjfishon, payrav — ul,
Shah bu so'z iqlimi aro, Xusrav — ul.

Xusrav o'lub mulk etib obod ham,
Yolg'uzi Xusrav dema, Farhod ham.

Ranj tog'in qozmoq aning peshasi,
Tog'i aning nazm-u tili — teshasi.

Ishq o'ti otashgahi joni aning,
G'am tengizi ashki ravoni aning.

Sham' kibi bazm furuzanda ul,
Bazm furuzanda-vu so'zanda ul.

Ganja quyoshiki, ko'targach alam,
Ayladi so'z mamlakatin yakqalam.

Bo'lmadi bir mulk sari kinaxoh-
Kim, bu dog'i chekmadi ul yon sipoh.

Bir may ila bodaparast o'lmadi-
Kim, bu ham ul may bila mast o'lmadi.

Qaysi shabistong'aki, ul qildi azm,
Bazmi yerida bu dog'i tuzdi bazm.

Ul bezabon «Maxzani asror»idin,
Bu yorutub «Matla'yi anvor»idin.

Masnaviy uslubi musallam anga,
Payrav-u monand bu bir ham anga.

Ko'p kishi ham qildi tatabbu' havas,
Sarvu gul o'trusig'a kelturdi xas.

Bir kishidin o'zgaki, andoq kishi,
Bermadi yod eski falak gardishi.

XIII

*Safo jomining sofyi oshomi mavlono Nuriddin Abduramon
Jomiy madda zillahul-oliy vasfikim, vasfg'a sig'mas va
ta'rifikim, ta'rifg'a rost kelmas va ul hazrat iltifotinng quy-
oshi bu xoksori tiyra ro'zgor holig'a partav solg'onining
izhori va ul quyosh tarbiyatidin bu tufroqqa zohir qilg'an
guli nasrin, balki gunogun rayohin osori va «Tuhfat ul-ah-
ror» tuhafi mutolaasidin mahzun ko'ngul tarabi va «Hay-
rat-ul abror» lao'li va javohirin nazm rishtasig'a tortmo-
qning sababi.*

Ulki bukun qutbi tariqatdur ul,
Koshifi asrori haqiqatdur ul.

Ko'ksi haqoyiq duri ganjinasi,
Ko'ngli maoniy yuzi oyinasi.

Oliy anga yetti falakdin mahal,
Yetti falak mushkili ollida hal.

Madrasayi Quds aning ma'mani,
Xonaqahi uns aning maskani.

Jilvagahi gulshani charxi barin,
Obxo'ri chashmayi aynul-yaqin.

Qasri kalomi chiqib andoq baland-
Kim, anga gardun sola olmay kamand.

Anda shayotin xasig'a yo'q sabot,
Baski urub xayli maloyik qanot.

Gunbadiyi hujrada zoti nihon,
O'ylaki ko'k gunbazi ichra jahon.

Qaysi jahon, olami kubro degil,
Qudrati Allohu taolo degil.

Xirqa aning, jismida qapton bo'lub,
Qaptoni tan, jismi aning jon bo'lub.

Xirqa bila topmag'ani ixtisos,
Tanni riyo to'nidin etmak xalos.

Chunki tavajjuhda quyi solsa farq,
Soyiri ravshan ravish andoqki barq.

Sayrdakim charxni aylab xijil,
Tay qilibon arz «Katayyis-sijil».

Vahti quyoshin chu qilib pardapo'sh,
Kilki qaro abrdek aylab xurush.

Parda yasab holati pinhon uchun,
Safha yozib satr ila kitmon uchun.

Zulmat etib jam' davoti aning,
Ma'ni o'lub obi hayoti aning.

Qatrasidin kimki bo'lub komyob,
Umri muabbad qilibon iktisob.

Nazmi aqolimi jahonni tutub,
Nasri dog'i kishvari jonni tutub.

Fayzi gado-vu shah aro muntashir,
Xizmatiga shoh-u gado muftaxir.

Lek manga ollida ajz-u niyoz,
Borcha ulusdin beribon imtiyoz.

Mehridin ofoq aro gar nurdur,
Zarra aning mehrida mashhurdur.

Qush ko'p o'lur bog' harimig'a xos,
Bulbul ila gulga bo'lur ixtisos.

Nomag'akim roqim etib xomasin,
Ko'rmadi men ko'rmayin el nomasin.

Mehr tulu' ayladi chun tog' uza,
Tushti burun partavi tufrog' uza.

Gulbun uza harne gul ochti chaman,
Avval aning hamdami bo'ldi tikan.

Bazmda bir kun yuzidin nur edi,
Har soridin nodira mazkur edi.

Tushti chu rahrav bila payravg'a so'z,
Yetti Nizomiy bila Xusravg'a so'z-

Kim, ne sifat olam aro soldi shayn,
Ikkisining xomasidin xamsatayn.

Lek bu o'n turfaki, topmish jamol,
Ikki burung'isida bor o'zga hol:

Gavhare yo'q «Maxzan ul-asror»dek,
Axtare yo'q «Matla' ul-anvor»dek.

O'zga sanamlar ham erur jilvasoz,
Borchasining husnida zebi majoz.

Ul ikisidin biri gavharfishon,
Gavharida nuri yaqindin nishon.

Ul birisi dog'i bo'lub nurposh,
Nuri aro partavi tahqiq fosh.

Nukta suv yanglig' eritur toshni,
Topsa haqiqat o'tidin choshni.

Bo'lsa haqiqat guharidin yiroq,
Rishta so'zin so'zlamagan yaxshiroq.

Rishtag'a chun zohir erur tor-u pud,
Dursiz anga rangi-yu naqshi ne sud?

O'tti chu alqissa bir oy, ikki oy,
Bir kun o'lub, baxt-u xirad rahnamoy.

Xidmatin ettimki, tamanno edi,
Ilgida ko'rdum necha ajzo edi.

Kulgu bila qildi ishorat manga,
«Tuhfa» bila berdi bashorat manga-

Kim, olibon boshtin ayog'ig'a boq,
Qil nazar avroqig'a boshtin-ayoq.

Ollig'a jon naqdini sochtim ravon,
Oldim-u o'ptum, dog'i ochtim ravon.

Boshtin-ayoq gavhari shahvor edi,
Qaysi guhar, «Tuhfat ul-ahror» edi.

Naf' topib kimki bo'lub mustafid,
Muxtasar ul ikkidin, ammo mufid.

Ul ikini topsa bo'lur munda-o'q,
Munda tuhaf ko'pki, ul ikkida yo'q.

Shavqida ko'ksumni shikof ayladim,
Jildig'a ko'nglumni g'ilof ayladim.

Chun o'qumoq zamzamasi bo'ldi bas,
Ko'nglum aro dag'dag'a soldi havas-

Kim, bu yo'l ichraki alar soldi gom,
Bir necha gom o'lsa manga ham xirom.

Forsyi o'ldi chu alarg'a ado,
Turki ila qilsam ani ibtido.

Forsi el topti chu xursandliq,
Turk dog'i topsa barumandliq.

Ul ikiga fotiha o'qub so'rub,
Fotiha bu biri manga yetkurub.

Botin ila qilmasa ul ikki rad,
Zohir ila bu biri qilsa madad.

Menki talab yo'lida qo'ydum qadam,
Bordur umidimki, chu tutsam qalam,

Yo'ldasa, bu yo'lda Nizomiy yo'lum,
Qo'ldasa, Xusrav bila Jomiy qo'lum.

Nukta surudida ravo bo'lmag'ay,
Buki Navoiyg'a navo bo'lmag'ay.

Eltsa joh ahlig'a mufлис panoh,
Topsa qabul ul ham o'lur ahli joh.

Mushkka hargiz teridin or emas,
La'lg'a ham xoradin ozor emas.

Bog'i anosirki, erur dilkushoy,
Jadvali devori aning chordoy.

Bo'lsa o't-u suv-u havo dilpazir,
Ul aro tufroq ham erur noguzir.

Sarv-u gul-u lola xaridori bor,
Lek o'tunning dog'i bozori bor.

Bo'lsa xaz-u atlasu iksun libos,
It juli qilmoqqa yarar ham palos.

La'l ila yoqut-u dur istar baho,
Lek somonni chekar kahrabo.

Uch qadahi sof ila shah bo'lsa xush,
Loyi dog'i qolsa chekar durdkash.

It kibi chun pastlig'im chog'ladim,
O'zni biyiklar ipiga bog'ladim.

Bo'lsa alar ozimi dashti adam,
Men ham o'lay soya kibi hamqadam.

Kahfi baqo ichra alar bo'lsa gum,
Men ham o'lay «Robiuhum kalbuhum».

XIV

*So'z ta'rifidakim, bashar vujudi sipehrining kavokibi
jahontobi va inson zoti ma'danining javohiri serobi durur
va sa'd kavkablarning bir-biri birla qironi yaxshi asar
ko'rguzuridin va samin javharlarning bir-biriga iqtironi
dilpazir ko'runuridin, nazm tarkibin nasr tartibig'a tarjih
qilmoq.*

So'z guharig'a erur oncha sharaf-
Kim, bo'la olmas anga gavhar sadaf.

To'rt sadaf gavharining durji ul,
Yetti falak axtarining burji ul.

Bog'chayi dahrki yuz toza gul —
Topti qayonkim nazar etti ko'ngul.

Katmi adam gulshani ichra nuhuft,
G'unchalar erdi borisi noshukuft.

Chun bu nasim esti azal tog'idin,
Muncha gul ochildi jahon bog'idin.

Qaysi nasim ulki erur gulfishon,
Bargi gul-u nastaran andin nishon.

Bu ikki yafrog'ni qachon zufunun,
Bir-biriga qo'ysa bo'lur «kofu nun».

Dahr muqayyad bila ozodasi,
Borcha erur «kof» ila «nun» zodasi.

Zodasidin zoda bo'lub beadam,
Zodag'a ham valid o'lub, ham valad.

Vasf ne nav' o'lg'ay anga el so'zi,
Harne so'z aytilsa erur chun o'zi.

Jon o'lub ul, ruh aning qolibi-
Kim, tanida ruh, aning tolibi.

Borcha ko'ngul durji aro javhar ul,
Borcha og'iz huqqasida gavhar ul.

Gar xud erur xanjari po'lod til,
Suftidog'i injulari so'zni bil.

Til bu chamanning varaqi lolasi,
So'z duraridin bo'lubon jolasi.

So'zdin o'lukning tanida ruhi pok,
Ruh dog'i tan aro so'zdin halok.

Tirguzub o'lganni kalomi fasih,
O'ziga jonbaxsh laqab deb Masih.

Bois o'lub shah so'zi bedodga,
Tuhmat o'lub o'rtada jallodg'a.

So'zdin etib o'tg'a azimat Xalil,
So'z yukiga homil o'lub Jabroil.

Tengriki, insonni qilib ganji roz,
So'z bila hayvondin anga imtiyoz.

G'uncha og'izliq sanami no'shlab,
So'zdin agar aylasa xomush lab.

La'li mayi aqlni mast aylasa,
Mast nekim, bodaparast aylasa.

Surat ila bo'lsa mahi osmon,
Surati devor hamon, ul hamon.

Gar chiroyi rashki qamar bo'lmasa,
La'li labi tungi shakar bo'lmasa.

Aylamasa g'amzani novakfikan,
Qilmasa kirpik safini safshikan.

Bo'lmasa g'oratgar-u tannoz ham,
Chin bila husn o'lsa anga noz ham.

Lek takallum chog'i aylab itob,
Talx hadis o'lsa-vu shirin javob.

Fitna qilib, va'da-vu payg'om ila,
Aqlni mast aylasa dashnom ila.

Ko'rguzubon loba malohat uza,
Lobasi tuz sepsa jarohat uza,

Kim ekin ul shu'lag'a yoqilg'uchi,
Yo bu jarohatqa davo qilg'uchi.

Gar bo'lubon husn ila obidfireb,
Bo'lsa malohat bila husnig'a zeb.

Oytsa bu husn-u malohat bila,
Nuktani oyini fasohat bila.

Solg'usi jinsi bani Odamg'a o't,
Ne bani Odam, bori olamg'a o't.

Har dam etib elni halok, o'rtagay,
Balki bashar xaylini pok o'rtagay.

Bazmda har mutribi dastonsaro,
Cheksa tarannum bila dilcash navo.

Naqshda har necha talolo desa,
Yo amal ichra tanadirno desa.

Borchasidin haz etar ahli uqul,
Gar xud uzoq cheksa bo'lurlar malul.

Yo bu navo zimnida asrab mahal,
Cheksa Navoiy so'zidin bir g'azal-

Kim, anga alfoz o'lub otashfishon,
Bersa ulus ko'ngliga mungdin nishon.

Bazmda ul lahza aloloni ko'r,
Ko'yi xarobot aro g'avg'oni ko'r.

Ko'rki nechukdur yoqo chok aylamak,
O'zni fig'on birla halok aylamak.

Dona-vu dur so'zini afsona bil,
So'zni jahon bahrida durdona bil.

Munchaki sharh etti qalam so'zga hol —
Nasridadur, nazmda bor o'zga hol.

So'z aro yolg'on kibi yo'q nopisand,
Aylar aning nazmini dono pisand.

O'rnida tishlar duri manzum erur,
Chun sochilur qiymati ma'lum erur.

Vard-u shajar shohid erur bog' aro,
Lek o'tun silkidadur tog' aro.

Munda parishonlig'i noxush qilib,
Anda muratablig'i dilkash qilib.

Nav'i bashar boshig'a Rabbi G'afur,
Qo'ydi tavofut bila toji zuhur.

Shohki, gulshanni bisot aylagay,
Bazm tuzub, azmi nishot aylagay,

Har kishi o'z poyasi birla maqom —
Tutsa erur anjuman ichra nizom.

Emdiki may zoyil etib hushni,
Shah yonig'a tortti chovushni.

Qul beg ila tuzdi uzun mojaro,
Qayda halovat yana ul bazm aro?

Arsada shatranjni ulkim to'kar,
Necha yig'och porasidurkim o'kar.

Chunki birov o'lturubon har taraf,
Tersa bisot ichra ani ikki saf.

Har yon iki saf iki misra' kibi,
To'rt saf o'lsa, iki matla' kibi.

Har biri bir turfa muammo bo'lub,
Otlar aning zimnida paydo bo'lub.

Fikri sahih elga bisotida ot,
Qilsa parishonlig' o'lub anda mot.

Daftari nazmida chu sherozadur,
Gul varaqi gulshan aro tozadur,

Uzdi chu sherozasini daftari,
Yel uchurur har varaqin bir sari.

Nazm anga gulshanda ochilmog'lig'i,
Nasr qaro yerga sochilmog'lig'i.

Bo'lmasa e'joz maqomida nazm,
Bo'lmas edi Tengri kalomida nazm.

Nazmda ham asl anga ma'ni durur,
Bo'lsun aning surati harne durur.

Nazmki, ma'ni anga marg'ub emas,
Ahli maoniy qoshida xub emas.

Nazmki ham surat erur xush anga,
Zimnida ma'ni dog'i dilkash anga.

Yo Rab, ani xalq dilafro'zi et,
Xasta Navoiyg'a dog'i ro'zi et.

XV

*Bir necha so'z ul ma'nidakim, so'zdagi ma'ni jone
dururkim, so'z qolibi onsiz qolibe dururkim jonsiz va ani
topmoq ishini kishi bilmas, balki ani topqon kishi topilmas
va ahli gazof noinsoflig'ig'a munsif bo'lmoq, balki o'z
gazofig'a insof berib, alarning uzrini qo'lmoq.*

Ul kishi so'z bahrida g'avvos erur-
Kim, guhari ma'ni anga xos erur.

Fayz harimida tajalli anga-
Kim, yorubon mash'ali ma'ni anga.

So'z mayini ul kishi oshom etib-
Kim, durri ma'ni sadafin jom etib.

Ruh safoliq ne ajab rohdur,
Tiyra ko'ngul kunjiga misbohdur.

Lab-balab ul may bila xumi sipehr,
Og'zidagi kirpich anga xishti mehr.

G'arqa aning bahrig'a ahli jahon,
Ko'z din etib oni latofat nihon.

Qatrasini har kishi no'sh aylabon,
Nash'asidin xum kibi jo'sh aylabon.

Nechaki fayzi bila olam to'lub,
Qatraye bahridin aning kam bo'lub.

Menki, bu may nash'asidin mast men,
Dayri fano ahlig'a hamdast men.

Andoq erur garm dimog'im mening-
Kim, yoqib ul shu'la charog'im mening.

Garchi yetib jomi hidoyat manga,
So'zda sukut o'ldi bag'oyat manga.

Lek biror vaqt borib ixtiyor,
May iligimdan chiqorib ixtiyor.

Arsayi olamg'a sabodek borib,
Mehrdek obod-u buzuq axtorib.

Ilgima tushmay bori ofoq aro,
Balki to'quz charxi ko'han toq aro.

O'yla harifeki, chu bazm aylasam,
Ichgali bu bodani azm aylasam.

Nazm biyik masnadida o'lturub,
Ollima nazm ahli tuman ming turub.

Bazmda shohona yasab soz-u barg,
Boshim uza egri qo'yub nimtarg.

So'z mayidin ollima daryoyi jarf,
Ilgima zavraq kibi jomi shigarf.

Har nafas aylab to'la ul jomni,
Sipqorib ul bodayi gulfomni.

Turk surudi bila solib qo'lum,
Qilsam ado hay tulugum, hay tulum.

Ul qila olmasa hamovozliq,
Qilsa ayolg'u bila damsozliq.

Bo'lmasa bir jomim ichar jur'ati,
Bo'lsa biror jur'a chekar quvvati.

Bazmi murodimni sipehri baland,
Qilmadi bu tuhfa bila arjumand.

Yo'q edi erkinmu burun ham kishi-
Kim, bu may ichmak edi erkin ishi?

Yo bo'lubon borchasi azm ettilar,
Bazmg'a men yetmas ekach kettilar.

Manga bu bekaslik emas erdi bas-
Kim, chiqibon har sari bir hech kas.

Tab'kaj-u borcha takallumnamoy,
Nag'machab-u borcha tarannumsaroy.

Anglamayin so'zda tuyuq bahrini,
Qaysi tuyuq, balki qo'shuq bahrini.

Lafzlari bemaza, tarkibi sust,
Nosara ma'ni-yu ado nodurust.

Borchasig'a da'viyi ma'niyi xos,
Xoslarim topmay alardin xalos.

Ravzayi nazm o'lg'ali rangin manga,
Harne yo'luqti sanami Chin manga.

Bor edi mashshotayi tab'im ishi,
Bermak alar husnining oroyishi.

Shona urub sunbuli gisusig'a,
Surma chekib nargisi jodusig'a.

Qon yosh ila orazini ol etib,
Yuzida ko'z mardumini xol etib.

Lafz libosin tikibon rang-rang,
Kiymak uchun ul sanami sho'x-u shang.

Kiydurubon hullayi mavzun anga,
Zavar etib yuz durri maknun anga.

Qilsam etib boshtin-ayoq jon ani,
Hajlayi noz ichra xiromon ani.

Chun anga bu xayli jafogar yetib,
Hullalarin g'orat-u toroj etib.

Jismida ne hulla qo'yub, ne harir,
O'zini bedod ila aylab asir.

Zohir etib yig'lagudek hol anga,
Kiydurubon eski qaro shol anga.

Turfa bukim, she'r qo'yub otini,
Yetkurubon ko'kka mubohotini.

Turfaroq ulkim, tonirimni bilib,
Haqdin uyalmay, manga zohir qilib.

Vahki, manga jilvagar aylar chog'i,
Istabon ehson dog'i, tahsin dog'i.

Ko'ngluma ko'p tig'i jafo urdilar,
Dema ko'ngul, jonima yetkurdilar.

Qolmadi chun o'zga manga choraye,
Qal'a yasardek topibon xoraye.

Qulla chu ham oliy edi, ham vase',
Ustiga qo'ydum bu binoyi rafe'.

Suvq'acha xoro bila bunyod etib,
Ko'kka degin porayi po'lod etib,

Xandaqini vahm aningdek qozib,
Kimki boqib qa'riga aqli ozib.

Ne tubiga naqb bo'lub sudmand,
Ne yetibon kungurasig'a kamand.

Ma'mani ul xayli parizod etib,
Jonlarin ul xavfdin ozod etib.

Tegmak uchun jism-u uchurmoqqa bosh,
Anda qilib ta'biya ko'p o'q-u tosh.

Toshi aning taqviyi jonkohdin,
O'qlari ham ohi sahargohdin.

Nogah anga yovusa bir beadab,
Tosh ila o'qdin anga yetgay taab.

Alloh-Alloh, bu ne afsonadur-
Kim, bu fasona desa devonadur.

Arbada ko'p bo'ldi, magar mast men,
Yoki junun qaydig'a pobast men.

Ermas esam mast, nedur muncha lof,
Mahz junun bo'lmasa, muncha gazof.

Bu necha tandinki, shikoyat dedim,
Anglamayin harza hikoyat dedim.

Borchasining nuktasi rangin erur,
Nazmlari dilkash-u shirin erur.

O'zda yo'q erdim bu so'z aytur zamon,
Borcha alar yaxshi erur, men yamon.

Tebra Navoiy-u navo demagil,
Harne emas bo'lsa, ravo, demagil.

Savtung erur boshtin-ayoq harza, qo'p!
Boshlarig'a evrul, ayog'larin o'p.

Borcha gado ollida bo'lg'il gado,
To sanga shah qurbini bergay Xudo.

XVI

*Salotin xaylining sarafrozi va xavoqin mulking ganjpar-
dozi muizzius-saltanati vad-dunyo vad-din Abulg'ozil Sulton
Husayn Bahodirxon xalladallohu mulkahu va sultonahu va
avzaha alal-olamina birrahu va ehsonahu madhikim, go'yo
til bila madhin demak maholdurur, bataxsiskim qalam tili
madhida lol durur.*

Qaysi shah ul xusravi olampanoh,
Olam-u odam anga mulk-u sipoh.

Qasri yeti gunbadi gardon kelib,
Yetti atosig'a degin xon kelib.

Xon kelibon ham oto, ham ot anga,
Faqr oti birla mubohot anga.

Turk-u mo'g'ul qullari xonlar aning,
Mulkdehi mulksitonlar aning.

Qullug'i xonlarg'a kelib farzi ayn,
Xonlar-u shahlar shahi Sulton Husayn.

Shoh Abulg'oziyi xurshedroy,
Royatining mahchasi xurshedsoy.

Charxi barin taxti uchun poyaye,
Shamsayi xur tojig'a piroyaye.

Abri kafi bahri javohirnisor,
Tig'i bu daryo suyig'a jo'ybor.

Mehr kamarbandida yoqut o'lub,
Yonidag'i xanjar anga Hut o'lub.

Nedur, agar Hut emas xanjari,
Qabzada gavhardin anga Mushtariy.

Qavs anga bir yoki chu tortib kuchun,
Osti falak toqig'a manshur uchun.

Turki falak chun anga gohi yetib,
Tebrata olmay nechakim zo'r etib.

Charxi mudavvar anga qolqon kelib,
Qubbasi xurshedi duraxshon kelib.

Bo'ldi bu qolqon yuzida Kahkashon,
Qini murassa' qilichidin nishon.

Nayzasidur charxda ermas shihob,
Qavs kibi yopqon anga siymi nob.

La'liyi tah nuqra qilurg'a shafaq,
Rangi-yu afshong'a quyosh zarvaraq.

Qahri o'ti chiqti muxolifgudoz,
Lutfi yeli esti raiyatnavoz.

Boriqayi xanjari ofoqso'z,
Sha'sha'yi sog'ari getifuro'z.

Ilgi saxovatdin o'lub zarfishon,
Lutfi talattuf bila gavharfishon.

Ko'ngli bilik gavharidin ganjxez,
Ilgi saxovat kafidin ganjrez.

Ham karami bahr ila kon ofati,
Ham g'azabi mulki jahon ofati.

Lek qachon qahri o'ti cheksa bosh,
Afvi sahobi yetibon qatraposh.

Razm kuni bo'lsa temur ichra g'arq,
Javshani zarkor qadam to ba farq.

Rost xazon barglari suv aro,
Yoki aduv chehrasi ko'zgu aro.

Tig'i temur panja aro chun tutub,
Tig'i hamono bu temurdin butub.

Shu'layi tig'in demagil charkasi,
Chekti zabona hamul o't shu'lasi.

Chun tushubon nayza aduv farqig'a,
O'xshabon ul lahza balo barqig'a.

Tushgach aning abri kafidin bu barq,
To'da kul-u tog' aro yo'q hech farq.

Ashhabi rang ichra bo'lub barqfom,
Rangi nekim, po'yada ham barqgom.

Muzmar ayog'i, iligida sabo,
Oti bu ma'nidin o'lub bodpo.

Har sorikim po'ya qilib tez-u tund,
Tavsani aflok o'lub ollida kund.

Janbida gardun ko'rubon tavsanin,
Uyki yurub yanchar aning xirmanin.

Xirman uyi bo'lmasa nevchun mudom,
Doyir etar sayr-u tuz etmas xirom.

Istasang ul xirman-u uydin nishon,
Bas bu nishon Sunbula-vu Kahkashon.

Sekrimak ichraki aning yo'q hadi,
Gunbadi gardun kibi har gunbadi.

Yo'rg'alamoq vaqti chu solib ayog',
Kabki dariy ollida andoqki zog'.

Lek yorish vaqti yugurgan zamon,
Tog' hamon ollida, homun hamon.

Sayr chog'i tushsa ko'zi har sori,
Solib ayoq ming yig'och andin nori.

Ish kuni bu raxsh uza javlon urub,
Yuz tuman a'do cherigin sindurub.

Razm ishi chun qolmasa maydon sori,
Ishrat uchun qo'ysa yuz ayvon sori.

Tushsa-vu Rustam kibi qilsa xirom,
Taxt uza Jamsheddek etsa maqom,

Ham boshidin qo'ysa olib toji zar,
Ham belidin yehsa murassa' kamar,

Chiqsa urush bo'ktar-u xaftonidin,
Kiyisa tarab hulla-vu kattonidin,

Bog'i Eram sahnida bazm aylasa,
Bodayi nob ichgali azm aylasa.

Qilsa navozandalar ohangi rud,
Ahli g'ino tortsa dilkash surud.

Soqiyi gulchehra tutar birla qo'sh,
Aylasa bazm ahlig'a toroji hush,

Shahlar adabdin tikibon yerga ko'z,
So'rmasa, beglarga ne imkoni so'z.

Anjumani gulshani gardun bo'lub,
Anda quyosh sog'ari maydin to'lub,

Zuhra surudini mato' aylabon,
Badr bu majlisda samo' aylabon,

Balki Atorid kibi har dam Suhayl,
Zohir etib madh adosig'a mayl.

Bazmi bo'lub gulshani axzar kibi,
Qursi gazak har sari axtar kibi.

Masnadi uzra o'zi Jamsheddek,
Yo'qki, sipehr avjida xursheddek,

El ko'zini partavi ravshan qilib,
Bal qaro tufrog'ni gulshan qilib,

Jud iligi ahli g'ino boshig'a,
Qaysi g'ino, shoh-u gado boshig'a,

Bodi xazondek dirami zar sochib,
Abri bahoriy kibi gavhar sochib.

Toki xazon yeli zarafshon erur,
Abri bahoriy guharafshon erur.

Ul biridek elga zarafshonlig' et,
Bu biri yanglig' guharafshonlig' et.

Bahri falakdin sanga gavhar xiroj,
Gavhari zoting bori olamg'a toj.

Tojinga tarsi' abad zevari,
Avji uza bahri baqo gavhari.

XVII

*Ko'ngul ta'rifidakim, ko'ngul tilagandek qililmaydurur va
aning vasfin sohibdillig'ga mavsuf bo'lg'on kishidin o'zga
kishi bilmay durur. Ko'ngulsiz roqim xomasin raqamkash
qilmoq va bu raqam savodi bila ko'nglin xush qilmoq.*

Subhi azal qildi chu dehqoni sun',
Odami xokiyni gulistoni sun'.

Esti nasimi bu guliston sari,
Sunbul-u sarvu gul-u rayhon sari-

Kim, bu rayohing'a yetushti futuh,
O'ylaki tan gulshanig'a kirdi ruh.

Ermas edi anda g'araz hech gul,
G'ayri ko'ngulkim, g'araz erdi ko'ngul.

Eyki, ko'ngul vasfi bayon aylading,
Sen bu ko'ngulni ne gumon aylading.

Gulshani jisming aro gul g'unchasi —
Bitsa, gumon etma ko'ngul g'unchasi.

G'uncha emaskim, bu ko'ngul qon erur,
Yo bo'yalib, qon aro paykon erur.

Yo'qki, bu bir shakl durur rang-u bo',
Harne kerak bo'lsun, agar bo'lsa bu.

Gar bu durur har nimakim joni bor,
Jismida bu g'uncha sifat qoni bor.

Ham oni-dajjol topib, ham nabi,
Iso bila tengmu bo'lur markabi?

Gar bu esa Xoja, o'zin muttasil —
Qaysi ko'ngul birla degay ahli dil?

Bu xud emas jazm sen istar ko'ngul,
Gar bu ko'ngul bo'lsa sen andin to'ngul.

Buki ko'ngul dersen erur bu yurak,
Ism ko'ngul birla anga mushtarak.

Ko'ngul erur bulbuli bo'stoni roz,
Quds harimida bo'lub jilvasoz.

Royihayi jannati a'lo ham ul,
Partavi misbohi tajallo ham ul.

Solik ani Arshi muallo dedi,
So'fiy ani olami kubro dedi.

Ayni nazohatda bu a'zam jahon,
Borcha jahon ahli ko'zidan nihon.

Ka'baki olamning o'lub qiblası,
Qadri yo'q andoqki ko'ngul ka'basi-

Kim, bu xaloyiqqa erur sajdagoh,
Ul biri Xoliqqa erur jilvagoh.

Topqucha ganjinayi asrorliq,
Ko'p qilibon soliki atvorliq.

Ka'bag'a ham qat'i manozil qilib,
Dayrg'a ham tayyi marohil qilib,

Ham yetibon ahli munojot aro,
Ham tushubon ko'yi xarobot aro.

Goh bo'lubon mu'takifi xonaqah,
Shayx oni toatg'a qilib ro'barah.

Goh kirib dayri fano sori mast,
Mug'bacha ollida bo'lub butparast.

Goh qilib sham'g'a parvonaliq,
Goh pari ishqida devonaliq.

Goh visol ichra bo'lub ayshsoz,
Goh firoq o'tig'a aylab gudoz.

Gar ko'rubon chobuki siymintane,
Xandayi shirin bila sho'rafkane.

Dard-u balo tog'ida Farhod o'lub,
Tirnog' anga teshayi po'lod o'lub.

Yo yo'luqub mohruxi dilkashe,
Dashti malohat aro Laylivashe.

Ishqida sargashta chu gardun o'lub,
Dard biyobonida Majnun o'lub.

Sokin o'lub o'tda samandar kibi,
G'o'ta urub suv aro gavhar kibi.

G'arqi havo abri guharsanjdek,
Tufroq ichinda yotibon ganjdek.

Vodiye qolmay ul anga yetmagan,
Qat'ida takmili suluk etmagan,

Oriz o'lub jumlayi holot anga,
To bo'lubon kasbi kamolot anga,

Olam aro har ne ko'rub, kasb etib,
To laqabi olami kubro yetib.

Kimga bu olam sari ochilsa yo'l,
Olam aro ahli dil ul bo'ldi, ul.

Ulki yetib maxzani ra'fat anga,
Bo'ldi bu olamda xilofat anga.

Taxti safo bo'ldi aning maskani,
So'fiyi sohibdil ani bil, ani.

Yo'lida jon-u ko'ngul aylab fido,
Jon-u ko'nguldan anga qil iqtido.

Gar etagin tutmoq emas dastras,
Tushsa Navoiy sari bir rishta bas.

XVIII

AVVALG'I HAYRAT

Ko'ngulning adam tunidin qutulub, vujud subhig'a hamnafas bo'lub, malak olami bahoristonining rango-rang azhori va gunogun ashjorin tamosho qilg'oni va alarni «Sabbihisma Rabbikal-a'lo» amri bila qayyumi haqiqiy tasbihig'a mashg'ul erkonin bilib dimog'i bog'ida hayrat gullari ochilg'oni va ul gullar atri dimog'idin hush olib behush yiqilg'oni.

Subhdur, ey soqiy, etib mehr fosh,
Tut manga bir jom nechukkim quyosh.

Tong qushi chun berdi payomi sabuh,
No'sh etayin bir-ikki jomi sabuh.

Subh safoliq mayidin mast o'lay,
Tong qushig'a nolada hamdast o'lay.

Berdi sahar hullasi zar rishtatob,
Qolmadi tun pardasidin rishta tob.

Yozdi falak toqig'a kilki qazo,
Oyati «Vash-shams» bila «Vaz-zuho».

So'fiyi subh aylabon ul dam zuhur,
Yoydi sipehr uzra musalloyi nur.

Shom savodi asarin tiyra xok,
Subh supurgusi bila qildi pok.

Charxki, dahr uzra edi mushkrez,
Bo'ldi hamul mushk uza kofurbez.

Nilufari charx to'kub jolasin,
Ochti sahar bog'i sarig' lolasin.

Oj o'lubon panjarayi obnus,
O't sochibon mijmarayi sandarus.

Kuydi quyosh o'tig'a zulmat tuni,
Uchti havo uzra nujum uchquni.

Jilva bo'lub gum kecha to'vusidin,
Nur ketib gullari ko'zgusidin.

Ko'z ochibon Xoja adam shomidin,
Jon topibon tong yeli payg'omidin.

Shomi adamni surub andoqki dud,
Esti dimog'ig'a nasimi vujud.

Zohir o'lub o'ziga begonavor,
Yuz urubon har sori devonavor.

Har nafasi subh kibi sorg'orib,
Tong yelidek har dam o'zidin borib.

Yuz tuman a'juba tamosho qilib,
Sirrini bilmakni tamanno qilib.

Fikrati qilg'on soyi ko'prak xayol,
Anglabon o'z komini ko'prak mahol.

Bo'lmadi ul pardada chun kashfi roz,
Ko'p qilib izhori sujud-u niyoz.

Kasr harimida maqom ayladi,
Ajz-u tahayyurg'a qiyom ayladi.

Ya's ila o'z ajzini qilg'och ado,
Qildi anga hotifi g'aybiy nido-

Kim, qo'p-u sayr ayla bu gulshan sori,
Ayla nazar sabzayi ravshan sori.

Qo'pti-yu qo'ydi chu bir-ikki qadam,
Bo'ldi ayon ravzayi bog'i Eram.

Qaysi Eram, gulshani minusirisht,
Gulshani minu dema, bog'i Bihisht.

Har shajari sidrag'a bosh tekurub,
Shoxin aning shoxig'a chirmashturub.

Barglari ko'kka qilib sarzanish,
Soyasida mehr topib parvarish.

Sarvlari sarkash-u zangorgun,
Har biri ko'k borgahig'a sutun.

Mehr chinor ofatining ranjasi,
Panjasini ojiz etib panjasi.

Sorg'orib ul mehnati jonkoh ila,
Kuydurubon oni qiziq oh ila,

Sandalining atri Masiho dami,
Andin o'luk misli Masih odami,

Suv bo'lubon royihasinidin gulob,
Soyasi tufrog'ni qilib mushki nob.

Soqi sapidorning andoqki siym,
Gard aning siymig'a qo'ymay nasim.

Siym anga chun soqi sumanso bo'lub,
Yafrog'i tah nuqrayi mino bo'lub.

Charxqakim shoxi sanubar yetib,
Tugmalarin anjum uchun xo'd etib.

Sarv-u sapidor safi muttasil,
Sarv-u sapidorni aylab xijil.

Turfa bukim boshida gul ochilib,
Ul gul ayog'ig'a dog'i sochilib.

Sabzasining rangi zumurrad kibi,
Rishtasida tugma zabarjad kibi.

Har sori bir havzayi oyinarang-
Kim, namidin tutmayin oyina zang.

Jilvagar ul ko'zguda jon surati,
Dasta bo'lub anga arig' hay'ati.

Ruhqa orig' suyidin qut o'lub,
Reza toshi la'l ila yoqut o'lub.

Gul oyog'ig'a suv qo'yub boshini,
Boshini qo'ykim, bu ushoq toshini.

Ziynat uchun qilg'ali xalxol anga,
Yo'qki bu naqd o'lg'ali pomol anga.

Bikr sifat g'uncha bo'lub parda cheh,
Rishtayi baxtidin ochilmay gireh.

Shohidi gul husn-u namoyish uchun,
Xon olib ilgiga kushoyish uchun.

Dur solibon shabnam-u esgach nasim,
Bargi shukufa to'kubon anda siym.

Sabza-vu gul aksi tushub suv aro,
Oraz-u xat o'ylaki ko'zgu aro.

Gul uza shabnam chu tushub har varaq,
Ko'rguzub afruxta yuzda araq.

Sunbuli pechon bo'lub af'i misol,
G'uncha aning nishidin ozurda hol.

Zahr ila yoshil bo'lubon paykari,
Bulbul aning boshida afsungari.

Tugmaki ostida gumon etti xayl,
Zahr durur qilg'on oyog'ig'a mayl.

Nishtar urarg'a chidamay xordin,
Bulbul etib doiya minqordin.

Sarv ayog'ida xiromon tazarv,
Shu'la tazarv o'ldi, aning dudi — sarv.

Jilva qilib har sori tovusi mast,
Gullar-u gulbun topib andin shikast.

Tolni yangi shox ila bargi g'ulu,
Ayladi devonayi jo'lidamo'.

Bog' hakimi hiyal-u makr ila,
Solib ayog'ig'a sudin silsila.

Nargis arilmay marazidin arig',
Ko'zlari ayni yaraqondin sarig'.

Ko'z tikibon suvg'a-vu rangi sinib,
Sabzani suv ichra bolig' sog'inib.

Har sori zang zar etib oshkor,
Nomiya paykig'a hamishabahor.

Rindi muqammirdek etib lola shayn,
Tosi aro jola bo'lub ka'batayn.

Gul ul o'yung'a chu havas ko'rguzub,
Jaybidag'i xurdalarin utquzub.

Jola binafshag'a urub toshini,
Bog'lab ko'k yog'lig' ila boshini.

Ko'rguzubon barq bulutdin daraxsh,
Qatra Xizr chashmasidek ruhbaxsh.

Qilg'ali amvotni ihyo nasim,
Fosh etib anfosi Masiho nasim.

Qatrasi gavhar suyidin ham farih,
Tufrog'i jannat gulidin ham nazih.

Ul bu Eram tavfida behol o'lub,
Zoyil o'lub hush-u tili lol o'lub,

Har tarafikim boqib ul ravzaning,
Ko'zga g'aroyib ko'runub birga ming.

Necha nazar bo'lsa tamoshotalab,
Bul'ajab uzra ko'runub bul'ajab.

Topmadi sarrishtani chun fikrati,
Hayrat uza qildi g'ulu hayrati.

Aql ishin ya's junun ayladi,
Vasvasa hushini zabun ayladi.

Kim bu gulistonkim erur bir jahon,
Balki jahone gul ichida nihon.

Butmak o'zi xud emas imkon anga,
Gar bu emas kim esa dehqon anga.

Soldi nihodig'a bu hayrat xurush,
Kim dedi ul hayrat ichinda surush-

Kim, nedurur hayrati befoyida,
Sanga bu hayrat ila ne foyida.

Sirri haqiqatdin o'lub bahravar,
Ayla basirat ko'zi birla nazar.

Dur kibi yetgach qulog'ig'a bu so'z,
Nuri hidoyat bila ochti chu ko'z.

Foxtadin qumri-yu bulbulgacha,
Balki shajar yafrog'idin gulgacha,

Barchasi qayyumig'a zokir edi,
Har bir aning shukrig'a shokir edi.

Gar yel, agar suv bo'lubon nag'masoz,
Soni' ila har biriga o'zga roz.

Chekti bu hayrat bila o'tluq xurush-
Kim, bori go'yo edilar, ul — xamush.

Soldi dimog'ig'a bu xomushluq,
Oh buxori bila behushluq.

Soqiy, yetubdur yana jismimg'a tob,
Yuzuma ur, boda suyidin gulob.

To topibon hush takallum tuzay,
So'z chamani ichra navo ko'rguzay.

XIX

IKKINCHI HAYRAT

*Ul humoyunbol qushning malak olami gulistonidin malakut
olami shabistonig'a havo qilib, ul rafi' manozilning sham'
va mashoilin zabona tilidin «Vazkurisma rabbika va tabat-
tal ilayhi tabtilo» hukmi bila Xoliqi asliy zikriga zokir erka-
nin ma'lum qilib, hayratdin bir olamdin yana bir olamg'a
borg'oni va bu hayrat yana ani bexudluqqa solg'oni.*

Turki Xo'tan yopti chu zebo jamol,
Mushkfishon bo'ldi nasimi shamol.

Urdi nafas nafhayi anbar nasim,
Yopti varaq safhai abharshamim.

To'kdi jahon gulbuni bargi suman,
Ochti falak bog'chasi nastaran.

Lu'batl Chin chehra nihon ayladi,
Zulfin ochib mushkfishon ayladi.

Royihadin ayladi bu suda mushk,
Anjumi shabgard dimog'ini xushk.

O'ylaki ul yubs chu ta'sir etib,
Chekratibon ko'zlari uyqu ketib.

Pardagi o'ldi egin ichra karak,
Uchti ochib pardalarin shabparak.

Bumki azmi falak o'ldi anga,
Doiradin oy dafak o'ldi anga.

Ko'k o'lang atrofida har guna vard,
Anjum ila doirayi lojuvard.

Bu kecha ham yuz taab o'ldi anga,
Bir-biridin bul'ajab o'ldi anga.

Aylar edi charxi musha'bidshior,
Har nafase o'zga tilism oshkor.

Ko'k bu musha'bidning o'lub chodari,
Axtar o'lub lu'batl siyminbari.

Hay'ati tuloniy ila Kahkashon,
Charxqa sayr etgali yo'ldin nishon.

Dema kitoba falak ayvonig'a,
Rahrav o'lub charx shabistonig'a.

Qildi chu ziynat bila bog'i sipehr,
Axtarining har gulini rashki mehr.

Toyiri qudsiy yana istab navo
Uchti dog'i ul sori qildi havo.

Qolibi xokiy qolibon xok uza,
Chiqti falak axtari aflok uza.

Ruh qanoti bila toyir bo'lub,
Charx shabistonig'a soyir bo'lub.

Ushbu jinon ravzasining toyiri,
Bo'ldi chu avvalg'i chaman soyiri.

Zoti aning javhare erdi basit,
Olam anga markaz o'lub, ul Muhit.

Halqa bo'lub javhari ulviy xirom,
Xotam anga nuqtayi sifliyy maqom.

Halqa dema, balki mudavvar lagan,
Sham'i aning mash'alayi anjuman.

Mash'al o'lub hajr shabistonig'a,
Sham'i gado kulbai vayronig'a.

Nuri berib kulbag'a sham'i farog',
Sham'ni qo'ykim, guhari shabcharog'.

Hay'ati gah doiramonand o'lub,
Savt anga tasbihi Xudovand o'lub.

Goh bo'lub paykari andoqki til,
Aytur uchun Haqqa sano muttasil.

Chun yana bir ravzani qildi vatan,
Sokin edi bir buti siyminbadan.

Qoshi fusungar, ko'zi tannoz ham,
Ul bir etib ishva-yu bir noz ham.

Turrasi marg'ulasida yuz girih,
Mushkdin aylab qamar uzra zirih.

Shohid o'zi erdi, navosoz o'zi,
Soqiy o'zi, zamzamapardoz o'zi.

Rangi yigitlik mayidin ol o'lub,
Hamdami bir piri kuhansol o'lub.

Zohir etib za'f so'ngaklar anga-
Kim, ko'runub jismida raglar anga.

Ragzan o'lub mutribi hajjomvash,
Raglar aro qon yo'qidin nolakash.

O'zi ham ul raglar ila hamsado,
Raglar-u ragzan qilibon shukr ado.

Chun yana bir hujra sori chekti ranj,
Anda edi nodirayi nuktasanj.

Ism o'lub ul hujrada munsho anga,
Rishtayi dur xat bila insho anga.

Mum kibi tab'i aning dilpazir,
Borcha nigindin bo'lubon naqshgir.

Suv kibi har zarfg'a ohang etib,
O'zini ul zarf ila hamrang etib.

Xomasidin noma siyoh o'lmayin,
Yozg'oni juz hamdi Iloh o'lmayin.

Chun yana gulshanni maqom ayladi,
Har chamane ichra xirom ayladi.

Anda nihon erdi pari paykare,
Durji sipehr ichra samin gavhare.

Gavhari sarchashmayi jondin yoruq,
Harne yo'q ondin yoruq, ondin yoruq.

Hay'ati o'ynayi getinamo,
Ko'zgusi oyning topib andin jilo.

Charx uza parvozi maloyik sifat,
Xatti shuoyi anga har yon qanot.

Chashmasini chunki Masiho topib,
Pok damidin o'luk ihyo topib.

Chashma aro obi hayoti aning,
Kecha savodi zulumoti aning.

Paykaridin zohir o'lub chashmalig',
Xatti shuoyi anga har yon arig'.

Yo'qki bu xat boshtin-ayoq til bo'lub,
Har tili Haq zikriga qoyil bo'lub.

Chun yana maydon sori ko'rguzdi xez,
Tahamtane tortib edi tig'i tez.

Qahri o'ti cheksa chu dudi g'azab,
Har sharari yuz yil o'lub zuzanab.

Jumlayi olamg'a ishi qahr o'lub,
Achchig'idin boshtin-ayoq zahr o'lub.

Tig' solib har sori achchig'idin,
Qon demakim, zahr tomib tig'idin,

El boshining kosasidin jom anga,
May yerida qon bo'lub oshom anga.

Ham o'qi tiyra kecha anjumraboy,
Ham qilichi zaxmi bo'lub yangi oy,

Rumhi bila o'qlari, bal tig'i ham,
Tillar o'lub degali shukri niam.

Chun yana bir marhalag'a chekti raxt,
Sokin edi sahnida bir nekbaxt.

O'zi malakvash, kiyimi hullason,
Xoh rido bil ani, gar taylason.

Minbari shashpoya uza o'lturub,
Zuhd shukuhi yuzidin bilgurub.

Chehrani ochmoq kecha odat anga,
Mash'al o'lub nuri saodat anga.

Davlati sarmad kibi farrux jamol,
Aqli mujarrad kibi farxundafol.

Kishvar anga nur-u safo xittasi,
Anshi etib hamd-u sano xutbasi.

Chun yana bir dayr sori qildi sayr,
Ko'rdiki bir hindu erur piri dayr.

Har ishida sabr tamanno anga,
Sabr kibi ishida taanno anga.

Tiyrajabin o'ylaki mehnat kuni,
Langxirom o'ylaki furqat tuni.

Dayri sabukravg'a nigahbon bo'lub,
Lek batiysayr-u garonjon bo'lub.

Tomini bu dayrning aylab matof,
Qarn o'tubon aylab ani bir tavof.

Ilgidakim subhani aylab mudir,
Tilni qilib zokiri Hayyi Qadir.

Chun yana bir qullag'a aylab qaror,
Topib aning davrini mahkam hisor.

Burjig'a bu yetti falakdin uruj,
Balki aning bobida «Zotil-buruj».

Xandaqining umqig'a andoza yo'q,
Burji o'n ikki, anga darvoza yo'q.

Ravzana har burji aro g'urfaye,
Jilvagar ul g'urfa aro turfaye.

Turfa bukim sayr qilib bardavom,
Sayrlari lek o'n ikki maqom,

Hol tili birla maqol aylabon,
Hamdi Karimi Mutaol aylabon.

Chun boridin yuqqori urdi alam,
Yuqqorig'i poyag'a qo'ydi qadam.

Ko'rdi o'shul xittani butxonaye,
Har butining hay'ati durdonaye.

Anda ne rahbon edi, ne barhaman,
Lek bori butlar edi siymtan.

Har buti butgarg'a parastishda mast,
O'ylaki but sajdasiida butparast.

Muncha g'aroyibg'aki qildi guzar,
Ayladi ibrat ko'zi birla nazar.

Borhasida zikr-u sujud angladi,
Ma'rifatullohg'a shuhud angladi.

Yuzlanib o'z holida g'ayrat anga,
Birga ming o'ldi yana hayrat anga-

Kim, bori zokir edi, ul gung-u lol,
Borchasi majmu'-vu ul oshufta hol.

Qildi yana hayrati behad ani,
Hush zavoli bila bexud ani.

Soqiy, erur jismim aningdek zaif-
Kim, nafasim chiqqali ermas harif.

Jomg'a xud men qo'ya olmon og'iz,
Paxta bila og'zima oni tomiz.

XX

UCHUNCHI HAYRAT

*Ul oshuftahol musofirning malakut olami shabistonidin
badan mulki shahristonig'a nuzul qilg'oni va ul kishvar
ahlining ham «Fazkuruniy azkurukum» buyrug'i bila Qodi-
ri mutlaq yodi birla erkonin bilib, hayrat o'ti ishtiol etib,
vujudi ul o'tdin kul bo'lub, fano yeliga bilkul sovurulmoq
bila ikkinchi fano maqomin hosil etib, andin so'ng Haqdin
baqoyi komiliy yetib, Xojaning ul mulkda xilofat taxtig'a
qaror tutqoni.*

Mehr chu mashriq sori urdi alam,
Oldi jahon mamlakatin yakqalam.

Tavsani gardung'a minar mayl etib,
Chiqti ufuq jonibidin sekritib.

Chunki biyik bo'lg'ucha qildi shitob,
Soldi harorat bila olamg'a tob.

Xojaki hayrat mayidan mast edi,
Mastliq uyqusig'a hamdast edi.

Soldi quyosh tobi chu Mag'ribg'a jo'sh,
Seskanibon kirdi dimog'ig'a hush.

Asru achig' may bila maxmur o'lub,
Balki qiziq o't bila mahrur o'lub.

G'urbat o'ti har dam o'lub shu'lazan,
Tushti xayolig'a havoyi vatan.

Yona safar ranji qabul ayladi,
Manzili azmig'a nuzul ayladi.

Chunki jahon arsasidin topti bahr,
Keldi aning ollig'a bir turfa shahr.

Har yoni a'jubag'a had nopadid,
Turfayi behadg'a adad nopadid.

Sun' iligi bolchig'in aylab xamir,
Lutf ila aylab ani hay'atpazir.

Ikki sutun uzra qilib ta'biya,
Anda ko'p a'juba qilib ta'miya.

Vaz'ini ul damki murattab qilib,
To'rt javohirni murakkab qilib.

Ikki anga gavhari ulviy najod,
Ikki yana javhari sifliy nihod.

O'yla taodulki bo'lub to'rt zid,
Borcha tarakkub yuzidin muttahid.

Masjid-u bozor-u mahallot anga,
Ko'chav-u bo'ston-u xarobot anga,

O'tig'a Muso o'ti yanglig' ziyo,
Yeli Masiho damidek jonfizo.

Suyi latofatda zuloli Bihisht,
Tufrog'i gul, nafha-vu anbarsirisht.

Kishvarining qalbida bir taxtgoh,
Bo'lmoq uchun xusravi kishvarpanoh.

Taxtig'a har holki tori bo'lub,
Jumla aqolimida sori bo'lub,

Anda saloh o'lsa, borida saloh,
Bo'lmasa solih, borisi befaloh.

Avjida bir qasrki me'mori sun',
Aylab ani muqassam pargori sun'.

Vaz'ida hayron xiradi xurdabin,
Lol qolib tarhida naqqoshi Chin.

Qasr uza bir gunbadi oliy asos,
Gunbadi gardun bila ra'san bi ra's.

Harne raqam gunbadi gardun aro,
Borchasi bu gunbadi mavzun aro.

Qasrig'a bir turfa eshik ochilib-
Kim, dur-u gavhar uyidin sochilib.

Bo'lub ikki la'ldin abvob anga,
Har sori dandona durri nob anga.

Farshiki yoqut ila marbut o'lub,
Durlari yoqut aro mazbut o'lub.

Har neki ma'kul ila mashrub erur-
Kim, yegali, ichgali marg'ub erur.

Shahrg'a bu yo'l bila aylab xirom,
Shahr elining quti bo'lub subh-u shom.

Fazlalari daf'i uchun ikki yo'l,
Jonibi asfaldin o'lub zohir ul.

La'l eshigi uzra iki bodgir,
Hay'ati matbu-vu o'zi dilpazir.

Ham kiribon, ham chiqib andin nasim,
Toshida gachkorlig'i soda siym.

Gunbadi ruknig'a maxorij bo'lub,
Shahr yo'lidin yo'li xorij bo'lub,

Ushbu mamar birla nasimi shamol
Shahr elini aylabon osudahol.

Shoh riyozig'a ham aylab murur,
Yetkurubon bazmig'a yuz ming surur.

Shohg'a bir noyibi hikmatmaob,
Kishvari atrofida ul komyob.

Diqqat aro fikri qayonkim ketib,
Nuqtiy mavhumni yuz qism etib.

Fikrati har amrda farxundaroy,
Roi bori uqdada mushkilkushoy.

Shoh ani o'z mulkida dastur etib,
Mulkini ul adl ila ma'mur etib,

Yuqqorig'i qasr uza farrux vazir,
Sokin-u el amrig'a farmonpazir.

Qasrda besh rahba muhayyo anga,
Bo'lg'ali har sori tamoshho anga.

Lek bu besh rahbada besh kordon,
Bir-biridek har biri bisyordon.

Har biri bir rahbada topib mahal,
O'z fanida bir-biriga yo'q badal.

Biri nazar ilmini idrok etib,
Ayni safodin nazarin pok etib.

Biriga ish buki eshitgach samo',
Qilg'ay ani diqqat ila istimo'.

Biriga qilmoq bo'lubon ta'm dark,
No'shi hayot o'lsun, agar nishi marg.

Biriga har royiha aylab asar,
Xoh quruq nofa-vu, gar mushki tar.

Birga gul-u xor muassir bo'lub,
Sovug', isig'din mutaassir bo'lub.

Bosira-vu somia-vu lomisa,
Zoyiq-a-vu shomia bila xomisa.

Har neki olamda bo'lar mudraki,
Kimdaki idrok munga yo'q shaki.

Qasrki dahlezi topib naqshi Chin,
Sohatida sokin o'lub besh amin.

Har neki zohir bo'lubon besh havos,
O'z ishi kunhida bo'lub rahshunos.

Borcha javohirni yig'ib kelturub,
Burnog'i xozin qo'lig'a topshurub.

Andin ikkinchiga topib intiqol-
Kim, bo'lubon xozini oning xayol.

Andin uchunchi bo'lubon naqdsanj,
Hofiz o'lub harne anga yetsa ganj.

Chun yana birga bo'lubon muntaqil,
Ul mutasarrif bo'lubon muttasil.

Harne tasarruf qo'li oning yetib,
Borchani dasturg'a taslim etib.

Zabt etibon noyibi ravshanzamir,
Naqdi mamolikni nechukkim vazir.

Azm etibon dargahi iqbolg'a,
Yuz qo'yubon Ka'baiy omolg'a.

Arz qilib borchani shoh ollida,
Dodgari mulkpanoh ollida.

Shah bu xazoying'a chu hozir bo'lub,
Diqqat ila borchag'a nozir bo'lub.

Rad qilibon harneki mardud erur,
Oyirib ul tuhfaki maqsud erur.

Hazrati izzatqa niyoz aylabon,
Tuhfalarin vositasoz aylabon.

To yetib ul lahza nidoyi qabul,
Topibon ul tuhfa tariqi vusul.

Badraqayi rohi najoti bo'lub,
Mujibi raf'i darajoti bo'lub.

Xojaki ko'rdi yana mundoq jahon,
Zarrada kavn, qatrada daryo nihon.

Fikr nahangig'a yana qut o'lub,
Lujjayi hayrat aro mabhut o'lub,

Fikrat o'ti ko'kka chekib dudini,
Hayrati nobud etibon budini,

Chunki bu hayrat aro ranj-u ano
Foniy etib Xojani balkim fano.

Haqdin o'lub toza vujude anga,
Toza vujud ichra shuhude anga.

Sham'i baqo chun yorug' aylab ko'zin,
Anglabon ul saltanat ichra o'zin.

Fath o'lub ul mulk ila kishvar anga,
Balki jahon mulki musaxxar anga,

Mulk o'zi-yu taxt o'zi-yu shoh o'zi,
Borcha o'zi, borchadin ogoh o'zi.

Nafsg'a chun orif o'lub mo'-bamo',
Foyiz o'lub «Qad arafa rabbahu».

Soqiy, olib kel qadahi xushguvor,
Birga olib tortay ani xojavor.

To chekibon bir-iki jomi shigarf,
Xoja madihida suray necha harf.

XXI

Xoja Bahouddin Naqshbandi quddusa sirruhu madhi-dakim, sun' naqqoshi hikmat xomasi bila ro'zgor sahifasida aning vujudi naqshin islomiy tarh etti va surati irshodi bila kufr ahli ko'ngli varaqidin xitoyi va farangi naqshi ketti va Xoja Ubaydulloh sallamahumullohg'a niyoz arzikim, ul hazratqa xalafi mutlaq, balki xalifayi barhaq durur.

Xojaki, naqqoshi sipehri baland,
Bo'lg'ali yer safhasig'a naqshband,

Ayladi avroq munaqqash base,
Naqsh raqam ayladi dilkash base.

Lek aning naqshi kibi dilnavoz,
Chekmadi to xomasidur naqshsoz.

Sobit aning ko'ngli aro naqshi jud,
Mahv o'lub ul safhada naqshi vujud.

Naqshig'a teng tutmay o'zin naqshi Chin,
Olam o'lub ilgida naqshi nigin.

Bo'yla nigin naqshiga farmonbari,
Muncha ajab naqsh ila dev-u pari.

Sa'y ila bu gunbadi bisyornaqsh,
Har nechakim aylabon izhor naqsh.

Naqshining ollida namudor uza,
Naqsh bo'lub safhayi devor uza,

Muncha ajab naqsh bila arjmand,
Kimsa emas g'ayri shahi naqshband.

Jong'a chekib ranj-u ano naqshini,
Sizmoq uchun anda fano naqshini,

Joni chu ul naqsh makoni bo'lub,
Naqshdin o'zga bori foni bo'lub.

Turfa bukim naqshga ko'z solmayin,
Jonida juz naqshi baqo qolmayin.

Ko'ngli chekib maskan aro naqshi sayr,
Sayrda yo'q ko'ngli aro naqshi g'ayr.

Sayr anga bu toqi munaqqash uza,
Naqshi kafi lavhayi zarkash uza.

Chun izining naqshig'a surtub jabin,
Ravshan etib ko'z falaki naqshbin.

Ravzayi Jannatqa chu aylab xirom,
Holi aning o'rnida qoyim maqom.

Ulki bu ofoq ichida toq erur,
Toq nekim, murshedi ofoq erur.

Charxi nigun dargahida xokro'b,
Balki jabini bila xoshokro'b.

Yuz qo'yubon qullug'ig'a shohlar,
Bazmida bexud o'lub ogohlar,

Xizmatidin har kishi ogoh o'lub,
Garchi gado ma'ni ila shoh o'lub.

Necha tushub egniga qilsang qiyos,
Xozini irfon kafidin yuz libos.

Zarq ila tag'yiri libos etmayin,
Tafriqayi xazz-u palos etmayin,

Suhbatida har necha beshakk-u rayb,
Jilva qilib shohidi ra'noyi g'ayb,

Go'shayi xilvat aro tutmay qaror,
O'zini qilmay yashurun oshkor.

Atlasi gardun bila ming zeb-u far,
To'rtta to'ni ostida ko'k ostar.

Lek o'shul to'rmasi har tor ila,
Faqrda yuz murshed uchun silsila.

Mulki jahon mazrayi dehqoni ul,
Balki jahon mulki nigahboni ul.

Yo'qki mamolikka nigahbon o'lub,
Borcha salotin uza sulton o'lub.

Ruq'alari yetsa ne shah qoshig'a,
Ish anga qo'ymog'lig' o'pub boshig'a.

Anglab ani bosh uza toji yaqin,
Har so'zi ul toj uza durri samin.

Shahg'a dema, lutf chog'i tojbaxsh,
Balki gadolarg'a dog'i tojbaxsh.

Haq so'zini elga qilurda ado,
Teng ko'runub ollida shoh-u gado.

Chun cholinib navbati qadrig'a ko's,
Shahlar o'lub navbat ila xokbo's.

Xotir o'lub mehri jahontob anga,
Avji sharaf anjumi as'hob anga.

Har biri olam eliga rahnamo,
Dema jahon ahliki, ahli samo.

Borcha suluk ahlig'a rahbar bo'lub,
Yo'l elig'a tiyra tun axtar bo'lub.

Tiyra nazarlarg'a berib nur-u tob,
Har birisi o'ylaki najm-u shihob.

Garchi tijorat bo'lub oyinlari,
Bo'lmadi bir mulkda taskinlari,

Yuklarida tuhfayi naqdi fano,
Har biri ul naqddin istab g'ino.

Siymlari borcha fano konidin,
Durlari yo'qluq suvi ummonidin.

Chun kivurub har sori raxti najot,
Band bo'lub chorsuyi koinot.

Olg'uchi gar vahmi ziyorbud etib,
Lek bu savdo chu qilib sud etib.

Toki jahon qasrining imkoni bor,
Ustida oning falak ayvoni bor.

Qo'ymasun ayvoni jahonni tihi,
Dabdabayi ko'si Ubaydullahi.

Himmatidin bizni ham etsun Xudoy,
Faqr yo'lida g'ani, imong'a boy.

XXII

AVVALG'I MAQOLOL

Iymon sharhidakim, «Al-imonu an tu'minu billahi va ma-loikatihi va kutubihi va rusulihi va bil-yavmil-oxiri va bil-qadari xayrihi va sharrihi» demakdin maqsud bu kalimot emas va agar ahli zohir muni iymon desa, ahli ma'ni emas va uluhiyat daryosig'a shinolig' ajzin zohir qilmoq va maloyika havosida bir necha qanot urmoq va kutub avroqida bir necha harf surmak va rusul jodasida necha qadam yugurmak va qiyomat qoyim bo'lurida qiyom ko'rguzmak va qadar bobida aloqadri hol tarannum tuzmak.

Kimki jahon ahlida inson erur,
Bilki nishoni anga iymon erur.

Ulki had-u rasm qo'yar mantiqiy,
Toki bu hayvoni bila notiqiy.

Ikkisi insong'a bo'lub haddi tom,
Zumrayi inson aro aylar xirom.

Nav'ini notiq bila hayvon qilur,
Notiq-u hayvonini inson qilur.

Sen dog'i inson muni qilsang gumon,
Bilki hamon sensen-u hayvon hamon.

Muniki inson mutafovut erur,
Tengri kalomi xabar andin berur.

Bas kishi jazm aylasa inson oni,
Yaxshi-yomon ichra tafovut qoni?

Bo'lmadi bas noqis-u komilda farq,
Topmag'ay el olim-u johilda farq.

Bu sifat insonda topilmas faloh,
Mantiqiy aylabdur ani istiloh.

Bas ani inson atag'il beriyo-
Kim, ishidur sabr ila shukr-u hayo.

Bo'yla buyurdi nabiysi hoshimi-
Kim, bu uch iymonning erur lozimi.

Bas ani inson demak o'lg'ay ravo-
Kim, ishi iymon bila topqay navo.

Eyki, sanga ayladim insonni sharh,
Emdi eshitkim qilay iymonni sharh.

Olti durur shar'da bilgil adad,
Harneki mo'ming'a kerak mu'taqad.

Aylasa bu olti bila ixtisor,
Olti jihatdin anga bo'lg'ay hisor-

Kim, bu hisor o'lsa aning ma'mani,
O'g'ridin emin bo'lubon maxzani,

Naqdini bu hodisa berohidin,
Balki o'kush biym guzargohidin

O'tkaribon xayr-u salomat bila,
Qolmayin ul yo'lda malomat bila.

Maqsadi asliyg'a xirom aylagay,
Qurb harimini maqom aylagay.

Anglading ijmol ila ta'vilini,
Emdi eshit har biri tafsilini.

Oltidin avvalg'iki maqsud erur,
Bilmak erur Haqniki, mavjud erur.

Aytma mavjudki, ayni vujud,
Harneki mavjud anga fayyozi jud.

Zoti vujudig'a bo'lub muqtaziy,
Nuqs, kamolidin o'lub munqaziy.

Andin o'lub munhat ila murtafi',
Munhat agar murtafi' ul muxtari'.

Zotig'a daryoyi qidam chun toshib,
Bir yon azal, bir yon abaddin oshib.

Harneki qoyim, o'zi Qayyum o'lub,
Bo'lg'usi ul, borchasi ma'dum o'lub.

Borcha jahon ahlig'a zoti nihon,
Mazhari asmo-vu sifoti jahon.

Borchani ham qilg'uchi nobud o'zi,
Borcha borib, bo'lg'uchi mavjud o'zi.

Ikki jahon mulki musallam anga,
O'zga jahon bor esa ul ham anga.

Oltidin ikkinchi — maloyikni bil,
Borchag'a tasdiqi vujud aylagil.

Bilkim erur zoyiri aflok alar,
Nafsning oloyishidin pok alar,

Har bir uli-ajniha tovus o'lub,
Donayi tasbih anga ma'nus o'lub,

Tobi muhabbat chog'i ul ajniha,
O'tlari tug'yon uchun mirvaha.

Bir bila topmay bu janoh inqito',
Bir neki, masno va sulosa, rubo'.

Ne qadame amrsiz olib, ne dam
Borcha vujud avvalidin to adam.

Pok-u mujarrad borining javhari,
Tufroq-u suv-u yel-u o'tdin bari.

Xuldi barin qushlaridek shavqnok,
Amr adosidin o'lub zavqnok.

Bir qush alar ichraki topmay bu zavq,
Foxta yanglig' topibon bo'yni tavq.

La'nda uch harfki bor oshkor,
Har birining domanasi halqavor.

Har birining halqasi topib vusul,
Tavqda mal'un bo'lub ul bulfuzul.

Angla uchunchi kutubi osmon,
Tengri so'zi, bil, borisi begumon.

Qaysi kutub, har biri daryoyi jarf,
Har so'zi bu bahrda durri shigarf.

Bahr dema, har biri bir turfa kon,
La'l ila gavharg'a sarosar makon.

Gar uchi uch sham'i munavvar bo'lub,
Lek biri mash'ali xovar bo'lub.

Bo'lsa mavolidi salos ul uchi,
Bu yeti oboning ishin qilg'uchi.

Bal yeti obo munga ummul-kitob,
Sab'i masoniy topib andin xitob.

«Sab'i masoniy» neki, har surasi,
Davlat-u din xittayi ma'murasi.

Boshida har surasi tazhib ila,
Dargahi koshiy anga tartib ila.

Bog' anga har safhayi gulshan misol,
Jadvali atrofida ravshan zulol.

Bog' dema, balki falak, ne falak,
Satrlari har sori saf-saf malak,

Bal anga har doirayi ashrgard,
Rutba aro bir falaki lojuvard.

Haq so'zi har juzvi varaq to varaq,
Borcha haqoyiq, balkim borcha haq.

Misl anga ma'dumu mushobih adim,
Qoyili andoqki qadim ul qadim.

Bil yana to'rtunchi rusul ma'shari,
Har biri bir bahri safo gavhari.

Borchasi Haq amri-la nahyin tuzub,
Elga bori haq yo'lini ko'rguzub.

Hujjat agar istasa har tiyra zot,
Har birisi ko'rguzubon mu'jizot.

Zohir o'lub borchag'a sidqi maqol,
Shoyibayi kizbg'a yo'q ehtimol.

Garchi Payambar borig'a ism o'lub,
Lek alar jismi ham uch qism o'lub.

Zumrayi avval kelibon anbiyo,
Vahy ila ro'yodin o'lub peshvo.

So'ngra rusulkim, neki Haqdin yetib,
Borchasini xalqqa irsol etib.

So'ngra ulul-azmki aylab jidol,
Da'vati din qilga-yu hukmi qitol.

Borchasining a'zami-yu afsahi,
Anglaki, kelmish nabiysi abtahi,

Ko'ngli Haq irsolig'a rosix bo'lub,
Dini – rusul dinig'a nosix bo'lub.

Kufr qarong'usida har mursale
Dini bila yorutubon mash'ale.

Qilg'ach aning shar'i quyoshi zuhur,
Qolmayin ul mash'alalar ichra nur,

Xatm anga oyini risolat tamom,
Din aning islomi-yu bas vassalom.

Keldi beshinchi anga Yavmul-hisob,
Dema hisob, aytki Yavmul-azob.

Mu'taqid o'lmoqki qiyomat bo'lur,
Qilg'onidin elga nadomat bo'lur.

Shodliq as'hobi yaming'a raqam,
Safhalari lavhig'a yetmay qalam.

Ahli shimol ichra tushar mojaro,
Nomalari yuzlari yanglig' qaro.

To'g'ri tarozug'a bo'lur ikki bosh,
Bir sori gavhar yana bir sori tosh.

Ko'pruk uza xalq haroson bo'lur,
Birga qatiq, biriga oson bo'lur.

Do'zax o'ti dudig'a yo'q intiho,
Xalq halokig'a bo'lur ajdaho.

Yetti boshi gunbadi davvordek,
Yetti og'iz har birisi g'ordek.

Dema tomug' yetti eshigin ochib-
Kim, yeti og'zi aning o'tlar sochib.

Gulshani firdavs aro noz-u naim,
Onchaki yo'l topmay aroda nasim.

Huri aning ruhi musavvar kibi.
Qadd-u labi To'bi-yu Kavsar kibi.

Sokinig'a jomi baqodin umid,
Qaysi'baqo, balki liqodin umid.

Sodis anga keldi hadisi qadar,
Bil azaliy sabt nekim xayr-u shar.

Sof-u to'lo bo'lg'ali jomi alast,
Bo'lg'ucha ul maydin abad ahli mast,

Harne bu majlis aro topti vuqu',
Xoh usul angla-vu xohi furu',

Mast agar tortti noxush sado,
Mutrib agar ayladi dilkash navo,

Ba'zi agar Ka'ba sori qildi azm,
Ba'zi agar dayr aro tuzdi bazm,

Bodiyada ul chekibon yuz ano,
Bo'ldi munung maskani dayri fano,

Mast chiqib mug'bachayi mayparast,
Qildi saloh ahlini rasvo-vu mast.

Zohid agar bo'ldi borib durdno'sh,
Fosiq agar bo'ldi kelib xirqapo'sh,

Borchasi Haq ilmida ma'lum edi,
Lavhayi mahfuzda marqum edi.

Ne topibon yaxshi amaldin Bihisht,
Ne solibon do'zax aro fe'li zisht.

Ulki qilib Tengriga ming yil sujud,
Bo'lsa shaqiyi azaliy qayda sud?

Mug'bachalar dayrda qilg'on halok
Bo'lsa saidi abadiy qayda bok.

Kingaki bu oltig'a bor e'tiqod,
Ham bu sifat birlaki qildim savod,

Har nechakim nomasiyah bo'lsa ul,
G'arqayi daryoyi gunah bo'lsa ul,

Tong yo'q agar afv o'lub ummid anga,
Tutsa ilik rahmati jovid anga.

Lek bu dard o'ti erur jongudoz,
Ushbu gudoz ichra kuyub ahli roz.

Bu biri o'z holig'a motam tutub,
Ul biri tarki bori olam tutub-

Kim, bu biyik poyaki qildim bayon,
Kimga yetar-yetmasi ermas ayon.

Yetmagi ham kimsaga mutlaq emas,
Yetmasi ham jazm-u muhaqqaq emas.

Kofir-u mo'min sori qilsang sog'inch,
Ne anga ya's-u ne muning ko'ngli tinch.

Kuydurubon xalqni biym-u umid,
To xud erur kim shaqiy-u kim said.

Maxlas ishi barchag'a niyatdadur.
Topmoq ani lek mashiyatdadur.

XXIII

*Sulton ul-orifinni g'amgin ko'rub, muridig'a savol tili
ochilg'oni va ul shofiy javblar bila anduhluq ko'nglin xoli
qilg'oni.*

Qayg'uluq o'lturmish edi Boyazid,
So'rdi g'ami kayfiyatini bir murid:

«K-ey falak avjida xiroming sening,
Arsh fazosi uza goming sening.

Ko'nglunga ne ishdin ekin bu taab,
Bu taabingga ne ish erkin sabab?»

Pir to'kub ashk-u chekib o'tluq oh,
Dediki: «Bu g'am ishim etmish taboh-

Kim, bu jahon ichraki, eldur g'ulu,
El to'la, ammo kishidindur xulu.

Har kishiga xush ko'runur o'z ishi,
Bir kishi yo'qkim, desa bo'lg'ay kishi,

Munda kishi borini bilmon yaqin,
Bor esa, o'tganlar aro bor ekin».

So'rg'uchig'a zohir o'lub iztirob,
Dediki: «Ey murshedi oliyjanob,

Elda kishi yo'q demak o'ldi so'zung,
Doxil emassenmu bu elga o'zung?»

Shayx dedi: «Ey ishi gumrohliq,
Topmog'on ish sirridin ogohliq.

Men dog'i yuz ming meni sargashtadek,
Ashki bog'ir qonig'a og'ushtadek,

Bo'lmasa iymon bila ketmak ishi,
Anglaki, oni desa bo'lmas kishi.

Olam aro muncha sig'or-u kibor,
Men bo'lay-u, sen bo'l-u har kimki bor,

Borcha bu g'am tig'idin afgorbiz,
Borcha bu motamg'a giriftorbiz.

Kim ichi bu g'ussada qon bo'lmadi,
Kimsaga bu nukta ayon bo'lmadi-

Kim, chu vido' aylagusi jon anga,
Hamrah o'lur yo'qsa yo'q iymon anga,

Chunki jahon ahlig'a bu bo'lsa hol,
So'zdaki debmen ne mahalli savol».

Soyil etib bo'yla duri nukta go'sh,
Og'zi sadaf og'zidek o'ldi xamo'sh.

Yo Rab, o'shul tuhfani oxir nafas,
Ayla Navoiy ila hamroh-u bas.

Qullug'unga mahkam et iymonini,
Aylagil iymonidek aymonini.

Soqiy, o'lubmen, mayi imon ketur,
Jismima iymon mayidin jon ketur.

Quyma bu kun jomima davron mayi,
Jonim ol, og'zimg'a quy iymon mayi.

XXIV

IKKINCHI MAQOLAT

*Islom bobidakim, «alif»lari amniyat bog'ining sarvlari
durur va «sin»i saodat qasrining kungurasi va «lom»i
latofat gulchehrasining sunbuli zulfi va «mim»i muhab-
bat mash'alining nuri va ul sarvlar soyasida yer tutmoq va*

*ul qasr kungurasida talab kamandin solmoq va ul sunbuli
zulfni habli matin qilmoq va ul mash'al nuri bila ko'z yor-
utmoqning targ'ibi.*

Olam aro xalqni Yazdoni pok
Ahli najot etti-yu ahli halok.

Bu birisin obidi asnom bil,
Ul birisin zumrayi islom bil.

Kufr eli yo'l topti malomat sori,
Zumrayi islom salomat sori.

Ul biriga vayl evi bo'ldi maqom,
Zumrayi islomg'a dor us-salom.

Kishvari islomki ma'dud erur,
Xalqi aning har neki mavjud erur,

Boshtin-oyoq borchha musulmon emas,
Kimki musulmon muni yolg'on demas.

Shartlari bor durur islomning-
Kim, ani bilmas birisi omning.

Muslim erur «Man salimal-muslimun»,
Yuz, ilig-u til bu ish ichra zabun.

Ko'rki, bu ish kim iligidin kelur,
Yoki bu so'z kim tilidin ochilur.

Tilni xirad lol topar bu mahal,
Yo'qki til-o'q lol, ilik dog'i shal.

O'ylaki bu shartlar imkoni bor,
Shartdin ayru dog'i arkoni bor.

Besh yasamish Tengri taborak ani,
Desa bo'lur xamsi muborak ani.

Anglag'il arkonini beishtiboh,
Avvali «Illalloh» ila «lo iloh».

Yona Muhammadni anga bil rasul,
Ber munga tonug'lug'-u qilg'il qabul.

Alloh-Alloh, bu ne ikki kalom-
Kim, ikki olamg'adur andin nizom.

Lavh uza avval muni yozib qalam,
Jannat eshigida dog'i bu raqam.

Halqayi xotam kibi charxi barin,
Ul bo'lubon yuzida naqshi nigin,

Yoki bu xat zevari xotam bo'lub,
Xotami gardun yukidin xam bo'lub.

Nofiya «lo»sidin aytib «Lo iloh»,
Nafy nekim, mumkin erur mosivo.

«Illalloh» – aylabon isbotini,
Ayni vujud anglatibon zotini.

Buki rasul o'ldi Muhammad anga,
Yuzlanib iqboli muabbad anga.

Amr ila nahyini bayon qilg'ali,
Lutf ila qahrini ayon qilg'ali.

Xayri rusul bo'lmog'i Tengriga xost,
Harne risolatki qilib borcha rost.

Sonyi erur anda adoyi salot,
Lek adosida erur mushkilot.

Avvali oningki tahorat durur,
Bilki tahorat ne iborat durur.

Ul demakim, mayl qilib suvg'a sen,
Bir necha uzv ul suv bila yuvg'asen.

Bo'yla tahoratni bilur har xasis,
O'zga tahorat dog'i bordur nafis.

Buki safo chashmasidin zavqnok,
Aylagasen lavhayi xotirni pok.

Tanni yumog'liqqa mahorat berib,
Jong'a dog'i bo'yla tahorat berib.

Jonni solib ayla tahorat aro-
Kim, yuzida nuqtacha qolmay qaro.

Ko'zni arig' ashki zuloli qilib,
Balki ko'ngulni dog'i xoli qilib.

O'zluk uyin o'zga harom aylabon,
Tengri evi sori xirom aylabon,

Qo'yg'asen anda o'ng ayoq ilgari,
G'ayri Xudo qo'ymag'asen ichkari.

Ev iyasi bo'lsa-vu sen – yaxshiroq,
Balki tutub ev bila senlik qiroq.

Bo'lsa qiyomingg'a sutun shevasi,
Rak'atinga saqfi nigun shevasi.

Sajdada titrab qo'yubon yerga bosh,
Sorg'oribon chehra nechukkim quyosh.

Vojib-u farzini rioyat qilib,
Sunnat adosini bag'oyat qilib.

Gar bu sifat sajda bila pok chehr,
Yerga dog'i kirgasen andoqki mehr.

Subhi qiyomat netong etsang zuhur
Boshtin-oyoq mehr kibi g'arqi nur.

Solis erur farz adoyi zakot,
Haq neki bermish sanga mol-u jihot.

Munda dog'i ikki sifatdur tariq,
Birisi asl-u biri far', ey rafiq.

Far'i bukim, zohiri shar'i rasul
Harne bayon aylasa qilsang qabul,

Berguchi gar bor esa sohibnisob,
Qirq diramdin birin aylab hisob,

Zar' ila do'kon-u havoshi dog'i,
Balki xadam birla mavoshi dog'i.

Harne matoiki, zakotin berur,
Shar' tariqi bila, bilkim, erur.

Kayli-yu miqdori muayyan aning,
Kammi bila kayfi mubarhan aning.

Masrifi sekkiz kishidur bardavom-
Kim, angadur shar' ila notiq kalom.

Far' budur ulki, deduk oni asl,
Qilmoq erur borchasidin o'zni fasl.

Maqsadi aslig'a shuru' aylamak,
Harne aning g'ayri, ruju' aylamak.

Bo'lg'onini bermak-u shukrona ham,
Bermak agar xud topilur yona ham.

Ko'ngli qachon qilsa zaxira havas,
Bo'lmoq anga faqr-u fano ganji bas.

Bo'lmasa ko'nglida diram naqshi dog',
Qilmasa dur partavini shabcharog'.

La'l g'ami bag'rini qon etmasa,
Dur g'ami ashkini ravon etmasa.

Ming yetibon asramasa birini,
Yuklasa o'z bo'ynig'a taqsirini.

Ganj topib chekmasa vayronig'a,
Bersa qo'yub minnatini jonig'a.

Harne yetar bersa, tugub yopmasa,
Bergali shukrona yana topmasa.

Kimki anga bazl bu chog'lig' durur,
Ganj dog'i topsa yarog'lig' durur.

Robi' anga savm durur qochmag'il,
Tutqil-u nafyig'a og'iz ochmag'il.

Me'dani xoliliq ila qil to'lo,
Necha xalo anda safodin malo.

Savm hadisida budur mujmali-
Kim, ani Haq debdurur «Assavmu liy».

Ayladi isnod o'ziga ajrini,
Yo'qsa ul-o'q qilg'usidur zajrini.

Amr qilib bersa jazo chun Xudoy,
Demaki si ro'za, yil o'n ikki oy.

Tutsang ani ulcha sazovoridur,
Sirfani bilgilki sening soridur.

Savmi emas dog'i mashaqqatnihi,
Mujdada bo'lsa «Ana ajzi bihi».

Bu dog'i uch qism iladur munqasim,
Avvali bu rasm iladur murtasim-

Kim, chu sahar ko'rguzur anvorini,
Chekkucha kun g'arbg'a ruxsorini,

Akl ila shurb aylamagay ro'zador,
Lek ikinchiga budur e'tibor-

Kim, bu sifat savmki topti raqam,
Bo'lg'ay izofat necha ish anda ham,

Soyiri a'zog'a xalal yetmamak,
Shar' xilofig'a shuru' etmamak.

Har biri o'z shug'lig'a zohid bo'lub,
Man'i xilof ichra mujohid bo'lub,

Bormag'ay-u ko'rmagay-u tutmag'ay,
Aytmagay, eshitmagay-u yutmag'ay.

Lekin uchunchisi budurkim, ko'ngul,
Chunki erur mahbiti anvori Kul.

Pok-u ravonbaxsh havosi aning,
Jilvagahi fayz fazosi aning.

Maxzani asrori ilohiy ham ul,
Oyinayi chehrai shohiy ham ul.

Daf' qilib zangi xayolotni,
Asramoq ul nav' bu mir'otni-

Kim, anga juz do'st zuhur etmagay,
Balki aning g'ayri xutur etmagay.

Hech suvar naqshig'a bermay mador,
G'ayr bu ne'matdin o'lub ro'zador.

Ushbu sifat yo'qki, sahar to ba shom,
Qo'y sahar-u shomnikim, bardavom.

Xomis anga qiblag'a solib qadam,
Bo'lmoq erur zoyiri Bayt ul-Haram.

Bo'yla saodatqa alarkim yetib,
Bodiyani ikki sifat qat' etib.

Biri bukim, ulki bo'lub mustafid,
Ya'ni o'lub joh-u tamavvul mumid.

Bo'lsa yo'l amniyati voqi' anga,
Orizaye bo'lmasa moni' anga.

Barcha yo'l asbobi muhayyo qilib,
Hamrahi mushfiq dag'i paydo qilib.

Farzlig'in o'ziga jazm aylagay,
Farz adosin qila azm aylagay.

Lek ikkinchi buki, ahli fano-
Kim, o'ziga faqrni bilgay g'ino.

Do'st tushub xotiri vayronig'a,
Shavq-u talab o't solibon jonig'a,

Ho'yi chekib, yo'lg'a tushub pil kibi,
Ishq o'tidin telbaragon el kibi.

Ming yig'och ar urg'usidur gomini,
Bog'labon avval qadam ehromini.

Ne anga zod-u ne anga rohila,
Ne anga markab, ne anga qofila.

Dasht anga gulshan gul-u nasrin — tikan,
Yo'leki yonida mug'ilon chaman.

Harne samum anda esib rangi ol,
Borcha gul-u lola uchurg'on shamol.

Bo'yla samum ichra yetib ul salim,
O'ylaki gulzor arosinda nasim.

Ul chaman ashjori mug'ilon bo'lub,
Anda quyun sarvi xiromon bo'lub.

Haq anga rahmatni dalil aylabon,
Shu'lani gulzori Xalil aylabon.

Toki ani yetkurubon ul dalil,
Uygachakim, qo'ydi binosin Xalil.

Tavfida ul sidq-u safo kelturub,
Barcha sharoitni bajo kelturub.

Do'st uyida chu bo'lub mehmon,
Harne kerak hozir etib mezbon.

Balki bu mehmonni o'zi kelturub,
Evigacha hamrah o'lub yetkurub.

Muncha saodatqa etib sarfarozi,
Kimsani bu yo'lda fano-vu niyoz.

Foniy o'lub kimki niyoz ayladi,
Tengri ani koshifi roz ayladi.

Forig' etar bodiya qat' ahli mol,
Ahli fano qat'ida bor o'zga hol.

Ne topib ul ne'mat-u nozi bila,
Oncha topib yuz bu niyozi bila.

XXV

*Ibrohim Adhamning Ka'bag'a namoz bila borg'oni va
Robiayi Adviyag'a Ka'baning niyoz bila kelgoni.*

Qildi chu Adham xalafi tarki joh,
Toji fano boshig'a qo'ydi Iloh.

Berdi fano yeliga mulk-u hasham,
Bodiyaning qat'ig'a qo'ydi qadam.

Bo'ldi musalloni solib sajdasozi,
Har qadam aylab iki rak'at namoz.

Qoldi bu yo'l qat'ida o'n to'rt yil,
Madhig'a har xor-u giyah chekti til.

Makka tavofig'a chu qildi xirom,
Yo'q edi o'z o'rnida Bayt ul-Haram.

Chekti fig'onkim, bu nedur, yo Iloh?
Hotife un berdikim: «Ey piri roh!

Bodiya qat'ida durur bir ajuz,
Shavq-u muhabbat yukidin qaddi kuz.

Za'fdin ul bo'lmish edi notavon,
Ka'ba aning tavfig'a bo'ldi ravon».

Ayladi hayron ani bu voqia,
Boqsa keyin ko'rdi kelur Robia.

Dedikim: «Ey Arsh, matofing sening,
Ka'ba qilib azmi tavofing sening.

Ko'rki jahon ichra solibsen ne sho'r»,
Robia dedi angakim: «Qilma zo'r,

Sho'r seningdur bori olamda, bil,
Bodiya qat'i uchun o'n to'rt yil».

Dedi Birohimki: «Ey pokrav,
Balki malak xaylidek aflokrav,

Nedin ekin buki manga yetti ranj,
Men chekibon ranj-u sanga bo'ldi ganj».

Robia dedi anga: «Ogoh bo'l-
Kim, necha yil bodiyada borcha yo'l,

Bo'ldi ishing arzi namoz aylamak,
Sheva manga arzi niyoz aylamak.

Sanga samar berdi namoz-u riyo,
Bizga bu bar berdi niyoz-u fano».

Boqma, Navoiy, yana noz ahlig'a,
Arzi niyoz ayla niyoz ahlig'a.

Soqiy, olib kel qadah-u qilma noz,
Ko'rki, ne mushtoqdur ahli niyoz.

Ber to'lakim, ichsun ani bir harif,
Xossa mangakim, boridin men zaif.

XXVI

UCHUNCHI MAQOLAT

*Salotin bobidakim, «Innalloha ya 'muru bil-adli val-ihson»
amri ila Haq subhonahu va taolo xusravliq xudin alarning
xilofati boshig'a qo'ydikim, adolatlari «ayni»ning chash-
mayi zuloli mulk bo'stonin serob qilg'ay, to bu bo'stondin
amniyat va farog'at gullari ochilg'ay va alar zulm bog'ida
may ichib gul socharlar, balki maydin har dam o'zgacha
gul ocharlar.*

Ey falak avjiddin o'tub rif'ating,
Oy-u quyoshdin cholinib navbating.

Taxting o'lub davlati jovidi mulk,
Soyayi chatring aro xurshedi mulk.

Toj boshingdin bo'lubon sarbaland,
Taxt ayog'ingdin o'lub arjumand.

Siymni alqobing etib muhtaram,
Sikkayi qadringg'a kavokib diram.

Xutbayi johingni o'qub Mushtariy,
Kursiyi nuhpoya aning minbari.

Mehr bo'lub soyanishining sening,
Oy yuzida muhri nigining sening.

Mulki Sulaymon uza ishratnamoy,
Boshinga solmay ko'laka juz humoy.

Masnadi Jamshed uza aylab maqom,
Topmay iliging o'parin g'ayri jom.

Xotami adlingg'a sipehri baland,
«Rosti-yu rusti» bilan naqshband.

Xutbayi johing qadar insho qilib,
«Ya'muru bil-adl» ila tug'ro qilib.

Haqki solib soyayi ra'fat sanga,
Ro'zi etib taxti xilofat sanga.

Ayladi ollingda biyiklarni past,
Dahr zabardastlarin zerdast.

Xalqni ollingda qilib notavon,
Barchasig'a ayladi hukmung ravon.

Xizmatinga elni zabun ayladi,
Qadlarin ollingda nigun ayladi.

Bil munikim, sen dog'i bir bandasen,
Ko'pragidin ojiz-u afgandasen.

Ermas alar tufrog'-u sen nuri pok,
Xilqat alarg'a-vu senga tiyra xok.

Barcha javorih bila a'zoda teng,
Surati nav'i-yu hayuloda teng.

Lek hunar ichra, kamol ichra ham,
Xulqi xush-u lutfi maqol ichra ham,

Ham ravishi adl-u ham insof aro,
Hilm-u hayo-vu bori avsof aro,

Shar' tariqida ibodatda ham,
Haq yo'lida taqvi-yu toatda ham.

Sen tushubon yo'l nahajidin yiroq,
Ko'pragi sendin yurubon yaxshiroq.

Buki sanga Tengri berib imtiyoz,
Saltanat avjida qilib sarfarozi,

Taxtni shaxsingg'a makon ayladi,
Mulk uza hukmungni ravon ayladi.

Munda dog'i qudratin ifsho qilib,
Hikmat ila qatrani daryo qilib.

Bildurub elga haq-u barhaqlig'in,
Anglatibon qodiri mutlaqlig'in.

Lek bu iqbolning o'trusida,
Bo'yla biyik martaba qarshusida,

Amr qilibdur necha xizmat sanga,
Ro'zi etibdur necha san'at sanga:

Biri — aning ne'matig'a shukr erur,
Kimsaki, shukr aylasa ko'prak berur.

Shukr qilib aylamasang ushtulum,
Debdur o'zikim: «Laazidannakum».

So'ngra raiyatni vadoyi' dedi,
Xurram ani bilki, bu g'amni yedi.

Garchiki, Haq amri farovon erur,
Borchasi bir yon-u bu bir yon erur.

Bo'ldi raiyat gala-vu sen shubon,
Ul shajari musmir-u sen bog'bon.

Qo'yni shubon asramasa oy-u yil,
Och bo'rilar tu'masidur borcha, bil.

Boqmasa dehqon chamanin tun-u kun,
Naxli tarin angla qurug'on o'tun.

Bo'rini dog'i galadin dur qil,
Suv beribon bog'ni ma'mur qil,

G'am yesang ul gala manofi' berur,
Bog' gulu mevayi nofi' berur.

Gala tugansa-vu qurusa shajar,
Xud sanga qolmas yana naf'-u samar.

Istasa topshurg'onini kirdigor,
Fikr qil ul damki, javobing ne bor?

Ko'z och, agar xud bor esang rahshunos,
Ish ravishin ayla aningdek qiyos-

Kim, ne kishikim, sanga mahkum erur,
Zulmunga bechora-vu mazlum erur.

Garchiki, yo'q shavkat-u sarmoyasi,
Sendin erur ortuq aning poyasi.

Negaki, chun Hashr kuni Zuljalol,
Zolim-u mazlumni aylar savol.

Anga evazdur, sanga sharmandaliq,
Anga biyiklik, sanga afgandaliq.

Til chekib ul xanjari po'loddek,
Ochilibon savsani ozoddek.

Sanga binafsha kibi qaddi nigun,
Bosh ko'tara olmay uyotdin zabun.

Anga nishot-u sanga — anduh-u g'am,
Ul sanga andoqki, anga sen bu dam.

Har ne xato qilg'oning o'lg'och hisob,
Bo'lg'usidur har biriga yuz azob.

Tengri bu dardingg'a davo aylamas,
Ushbu jihatdinki, haqulloh emas.

Garchi sinuq igna haqqun-nosdur,
Bag'ring aro xanjari olmosdur.

Qilmasa mazlum gunohing bihil,
Do'zax arodur vataning muttasil.

Afvin aning tutmasang ummid sen,
Bilki tomug' o'tida jovid sen.

Kinga tikan birla qilibsen sitez,
Urg'usidur ko'ksunga yuz tig'i tez.

Kimki bo'lur bir shararing fosh anga,
Do'zax o'ti bo'lg'usi podosh anga.

Kingaki bir rishta yeturdung ziyon,
Qatlinga ul rishtani bilgil yilon.

Eyki, qaviy ayladi davlat qo'lung,
Zulm sori tushti va lekin yo'lung.

Zulmung emas erdi xaloyiqqa kam-
Kim, qiladursen ani o'zungga ham.

Zulm o'zunga fisqdur, ey hushyor,
Gum qil ani, bo'lsa sanga hush yor.

Chunki farah bazmig'a jazm aylading,
Aysh-u tarab azmig'a bazm aylading.

Qasrki, bazm anda muhayyo bo'lub,
Ziynati firdavsiy muallo bo'lub,

Pardalari rishtasi el jonidin,
La'li-yu shingarfi ulus qonidin,

Shamsasi el moli bila zarnigor,
El dur-u la'li bila gavharnigor.

Xishtini masjid buzubon kelturub,
Toshini el marqadidin yetkurub.

Anda tuzub masnadi shohanshahi,
Aysh-u tarab jomi uchun mushtahi.

Bazmda soqiylar o'lub jilvasoz,
Ahli g'ino har sori dastonnavez.

Harneki marg'ubi erur nafsning,
Topilib ul bazmda bir yo'qki, ming.

Til bori ul debki, demak xub emas,
Ko'z ko'rubon oniki, matlub emas.

Arbadadin o'zga eshitmay quloq,
Komi uchun tutmay ilik juz ayoq.

Hoy-u g'uludin bu nishoting kuni,
Anglamayin kimsa muazzin uni.

Baski samo-u g'azal-u qavl-u savt,
Bo'lubon ul kungi namoz elga favt.

Ahli vara'kim, topib anda vujud,
Chang ruku' ichra, surohi sujud.

Ulki bu toat bila tafzih anga,
Nuql bo'lub donai tasbih anga.

Toki quyosh jirmi bo'lub nurposh,
Mahfili ayshingda bu yanglig' maosh.

Shom jahon safhasin aylab qaro,
Pardayi zulmat chu yopib el aro.

Rost yarim tunga degin hol bu,
Ham sanga, ham xaylinga ahvol bu.

Jom bu ahvolinga qon yig'labon,
Sham' kuyub, ashkfishon yig'labon.

Qoqib ovuch sanju qilib na'ra ko's,
Ko'kka chekib nola-vu afg'on xurus.

Sen chu bo'lub sarxush-u xilvatgaroy,
Anda qilib harne tilab nafs-u roy.

Bazmdag'i qori-yu gar xud yigit,
Maydin o'lub har biri bir telba it.

Shaynda qoplondin agarchi fuzun,
Nafs itining ilgida lekin zabun.

Har birisi yuz tamayi xom aro,
Yoyilibon kishvari islom aro.

Har sori bir mast o'lub oromjo'y,
Bir buti gulruxdin o'lub komjo'y.

Mastliq uyqusi chu aylab hujum,
Borcha o'lukdek yotib ul xayli shum.

Subh chu zohir qilib anvorini,
Har yon ochib lam'ayi ruxsorini.

Onchaki sultoni o'lub choshtgoh,
Uyquda sulton bila xayl-u sipoh.

Ko'zlaridin uyqu chu ma'zul o'lub,
Har biri bir zulmg'a mashg'ul o'lub.

Ochibon elga sitam abvobini,
Qilg'ali paydo tarab asbobini.

Bo'ldi chu asbob muhayyo yana,
Kirdi tarab bazmig'a g'avg'o yana.

Yo'qki zamona shahi bu shevalik,
O'z xori holig'a ulug' to kichik.

Har kuni bu shan'at ila tungacha,
Har kecha bu g'aflat ila kungacha.

Ey xulafo o'rnida masnadrishin,
Ko'r o'z ishingni-yu alarning ishin.

Qoida mundog'mu bo'lur, de axiy,
Bir o'z ishingning g'ami ham ye axiy.

Haq seni adl etgali sulton etib,
Zulm ila sen xalqni vayron etib,

Ul seni ma'muri ibodat qilib,
Sen la'b-u lahvni odat qilib,

Necha bu bexudluq ila yil-u oy,
Voy, agar kelmasang o'zungga, voy!

Umr bu ishlar so'ngicha ketti, tut,
Marg nihibi boshinga yetti, tut.

Chun hasham-u xayldin ayrilg'asen,
Deki, bu a'mol ila ne qilg'asen?

Ne amali xayr sanga dastgir,
Ne sitaming ko'rguchi po'zishpazir.

Zulmni tark aylavu dod aylagil,
Marg kunidin dog'i yod aylagil.

Zulmung erur kunduz-u fisqing kecha,
Zulm ila fisqing necha bo'lg'ay, necha?

Gah-gahi yod ayla nadomatni ham,
Qaysi nadomatki, qiyomatni ham.

Jurm-u gunahdin kishi ma'sum emas,
Tarkini tutmoq dog'i mazmum emas.

Haqning erur sahvsiz ish lozimi,
Sahv erur lozimayi odami.

Sahvunga de uzr, tavahhum bila,
Zulmdin et tavba tazallum bila.

Kimniki bedoding etibdur asir,
Bo'l anga adl ilgi bila dastgir.

Roy ila zulmatni munir aylamak,
Lutf ila olamni asir aylamak,

Tig' agar cheksa, nechukkim, quyosh,
Aylamak oning so'ngida mehr fosh.

Shahlar aro bo'yla sifat kam durur-
Kim, Shahi G'oziyg'a musallam durur.

XXVII

*Shohi G'oziy qahrining sarsari bir sarkash xo'shani bar-
bod etib, adlining suyi ul xo'sha butgan buzug' mazraani
obod qilg'oni.*

Andaki G'oziy shahi farxunda baxt
Toj olayin deb taloshur erdi taxt.

Yuz, iki yuzcha kishi birla qazoq,
Gah yeri Xorazm edi, gah Adoq.

Novaki dushman yuragin qon etib,
Tig'i aduv boshini parron etib.

Bor edi zotida sazovorliq-
Kim, Haq anga berdi jahondorliq.

Adl eshigin elga kushod ayladi,
Taxt uza o'lturdi-yu dod ayladi.

Tuzdi buzuqlarni imorat bila,
Zulmni daf' etti adolat bila,

Bid'at-u fisq ahli bo'lub munzaviy,
Adli shariat qo'lin etti qaviy.

Bir kun edi sayrg'a azmi durust,
Shefta zole etagin tutti rust.

Nola-vu afg'on chekibon tortib oh,
Dediki: «Ey shohi shariatpanoh,

Qilg'um agar adl esa, mar'iy bukun,
Sening ila da'viyi shar'iy bukun.

Shart bukim aylama mahkam itob,
Mahkamayi shar'da bergil javob».

Shah dedi: «Gar da'vi esa qonima,
Shar'iy esa minnat erur jonima».

Ayladilar bo'ldi chu bu nukta jazm,
Qoziyi islom huzurig'a azm.

Ikkisi chun yondashib o'lturdilar,
Har sori hayrat bila el turdilar.

Ma'arakada Zol bila Rustame,
Boshlari uzra o'kulub olame.

Zol dedikim: «Qazoq erkanda shoh,
Tig' chekibkim, chekar erdi sipoh.

Bor edi men tulg'a jigargo'shaye,
Bal jigarim mazrayidin xo'shaye.

Bog'im aro sarvi sihisheva ul,
Balki quruq naxlim aro meva ul.

Shoh qilichi jigarim qildi chok,
Ul jigarim porasin etti halok.

Tig' ila yorib jigarim yonini,
Yerga oqizdi jigarim qonini».

Aytti qozi: «Ketur, ikki guvoh,
To qilayin hukmini beishtiboh».

Dedi: «Gar ikki tonug' etsam havas,
Ham aning-o'q adli-yu insofi bas».

Bo'yla chu ikki tonug' o'tkardi zol,
Bo'ldi muqir xusravi farxundafol.

Qozi o'lub adl harimig'a xos,
Qildi ravon hukm: diyat yo qisos.

Shah dedi: «Shar' etsa bu yanglig' ado,
Shar'i nabi hukmig'a jonim fido».

Yog'lig' ila bog'ladi bo'ynini rust,
Yuz hamyonning dog'i bo'ynini sust.

Tig' berib zolg'a bevahm-u biym,
Bir sori dog'i to'kubon ganj-u siym.

Dedi: «Qasos aylasang ollingda bosh.
Siymni ol, gar g'arazingdur maosh.

Men edim ul amrda beixtiyor,
Har ne sen etsang manga ne ixtiyor».

Tig'ni ul adl ila insofi tund,
Zoli hazin tishlaridek qildi kund.

Tushti ayog'iga bo'lub uzrxoh,
Dediki: «Ey xusravi anjumsipoh,

Gar yigitim qildi fido jon sanga,
Men qari joni dog'i qurbon sanga.

Mendin agar bo'ldi ayon iztirob,
Lutf ila afv etki, men o'ldum xarob».

Vah, bu ne izhori xijolat bo'lur,
Bu ne degan lutf-u adolat bo'lur.

Zol kechib da'vi-yu dastonidin,
Yo'qki, o'g'ul qonidin, o'z jonidin.

Turfa bukim, xusravi odil ani,
Adl ila ul davrda aylab g'ani.

Zolni anjum kibi siymi ravon,
Zoli falakdek qilibon navjuvon.

Siym kuchidin bo'lubon siymbar,
Xalq laqab aylab anga «Zoli zar».

Zoli falakdin necha ko'rsang alam,
Shah chu qilur adl, Navoiy, ne g'am.

Soqiyi gulchehra, ketur jomi adl,
Ko'rki, ne gullar ochar anjomi adl.

Adl ayog'in tutki, bo'lub shod ichay,
Odili davronni qilib yod ichay.

XXVIII

TO'RTUNCHI MAQOLAT

Riyoyi xirqapo'shlar sulukidakim, o'z qoshlarida xirqayi talbislarig'a haqiqiy libos ot durur va haqoyiq-u maoriflari avomg'a libosot va haqiqiy bodano'shlar ravishidakim, xirqayi vujudlari fano ilgi zo'ridin chok durur va Masi-hodek jonbaxsh nafaslaris ruhi muqaddas kibi pok va mahalli tavflari sohati aflok.

Ey bo'lubon san'at ila xirqapo'sh,
Shom-u sahar zikr ila solib xurush.

Xirqa uza baxyaki har yon chekib,
Zuhd-u riyo vuslalaridin tikib.

Ruq'ayi davri bu muraqqa'da ko'p,
Barcha diram ostig'a tikmakka jo'b.

Iplar anga rishtayi talbis o'lub,
Igna anga siblati iblis o'lub.

Azraq uzakim bo'lubon baxyasoz,
Anjumi nahsi falaki naqshboz.

Ushbu falak uzra rido subhidam,
Subhki, kozib anga bo'lmish alam.

Eski amomaki bo'lub pech-pech,
Pechdin o'zga nima yo'q anda hech.

Qaysi aso hiyla uyiga sutun,
Kosh sinib ul, bu uy o'lg'ay nigun.

Subha dema, butki yo'nub buttarosh,
Dona yasab, harne qolib reza tosh.

Mu'zini qarrobayi kuffor anga,
Rishta bo'lub rishtayi zunnor anga.

Ul yig'ochikem, ani misvok etib,
Og'zi luobi bila nopok etib.

Nomayi idbor degil og'zi rust,
O'pmak uchun eltib o'z og'zig'a chust.

Har yon ayog'idaki na'layn o'lub,
Ahli safo hazli uchun shayn o'lub.

Turfa soqolin osibon kulgudek,
Egri yig'och uzra chiqib o'chkudek.

O'chkucha ham yo'q ishida to'g'riliq,
Ul tutub o'g'ri, bu qilib o'g'riliq.

O'chku tilab xaylig'a barg-u navo,
Gar gala ming bo'lsa, bo'lub peshvo.

O'zini borig'a shafiq aylabon,
Hodiy o'lub qat'i tariq aylabon.

Tog' ila tuzni tun-u kun boshqarib,
Xaylini yo'l aqbasidin o'tkarib.

Ko'rguzubon bu dog'i xaylig'a yo'l,
Yo'lki, boribon tomug' o'tig'a ul.

Vodiyi zulmat aro ul turfa xayl,
Yo'l iturub aylabon o't sori mayl.

Mafsaqaye topibon eltib panoq,
Otini ma'bad atab u xonaqoh.

Xonaqoh ichraki solib bo'riyo,
Rang anga zarq o'lubon, bo' – riyo.

Masjidi arkoni bo'lub muxtalif,
Qibla janubi tarafi munharif.

Mast mug' ashjoridin abvob anga,
Qahbayi tarso qoshi mehrob anga.

Shayx bu mehrob aro toat qilib,
Har neki shayton deb itoat qilib,

Bo'lub anga jam'i xaloyiq murid,
Lek bori shayxqa loyiq murid.

Shayx qadin xam qilibon «nun» kibi,
O'lturubon go'shada Zunnun kibi.

Ahli suluk ichra maorif debon,
Oni — muhaqqiq, muni — orif debon.

Harza muzaxrafniki bunyod etib,
Ahli irodatqa ham irshod etib.

Birin etib zo'r ila xilvatnishin,
Birin etib kuch bila uzlatguzin.

Ahli riyozatdin atab birini,
Biriga deb voqea ta'birini.

Voqea gar xud anga yolg'on debon,
Ul dog'i ta'birini hazyon debon.

Xilvat aro qilg'uchi mahram o'zin,
Xizr bila tutquchi hamdam o'zin.

Lattaki mahkam tugubon bang anga,
Yetkurubon bang yoshil rang anga.

«Xizr payambar» qo'yubon otini,
Voqea deb — harza xayolotini.

Yo'qki hamin xilvati ahlig'a bas,
Shayxqa ham ushbu «Xizr» hamnafas.

Rutbada andoq anga a'lo maqom-
Kim, bo'lubon charx anga adno maqom.

Qolmayin ul poyakim, ul yetmayin,
Arzi karomatni pisand etmayin.

Nogah agar nag'ma chekib bir nayi,
Mast qilibon oni holat mayi.

Nag'mayi xorijki qilib istimo',
Sekrib-u ohang etib ul dam samo'.

Debsab-u sayha chekib andoqki pil,
Changaki nafs ollida xoru zalil.

Ahli irodat dog'i bu tavr ila,
Tegrasiga evrulubon davr ila.

Harza xayolot ila hol aylabon,
Davрни fonusxayol aylabon.

Holda as'hob dog'i pirdek,
Bemazaliqda borisi birdek.

Yova ko'p ayturda biri chirchirak,
Charx ko'p urmoqda biri firfirak.

Bu biri vujud ichra tilin lol etib,
Ul bir o'zin vola-vu behol etib.

Bu tutubon ko'z uchidin oni pos,
Ul qilibon vajdini mundin qiyos.

Zarq o'tidin har biri do'zax kibi,
Lek burudatdin o'lub yax kibi.

Har biri oncha urunub bemalol-
Kim, yiqilib, qo'pqali topmay majol.

Borchag'a maqsud bukim ahli joh,
Ko'rsalar ul shayx ila bu xonaqoh.

Shayxni sajjodayi irshod uza,
Xaylni ham zikr ila avrod uza.

Faqr-u qanoatdin o'lub sarbaland,
Vajd ila holatdin o'lub bahramand.

Borchalarin ahli yaqin sog'inib,
Hol ila ul vajdni chin sog'inib,

Zohir etib shayx qoshida niyoz,
Foqalarig'a bo'lubon chorasoz.

To bilib oxir ani sultoni mulk,
Xayli duo birla nigahboni mulk.

Arzi niyoz aylabon o'lg'ay murid,
Poyalarin har nafas etgay mazid.

Hadya, tuhaf tortqay-u mol ham,
Mustag'al-u kent-u suyurg'ol ham.

Bo'lsa bular birla barumandliq,
Yetgay alar nafsig'a xursandliq.

Subhonalloh, bu ne nafsi laim,
Nafsnı qo'yg'il, ne azobi alim.

Ro'zi uchun muncha fusunsozliq,
Mansab uchun muncha dag'obozliq.

Bu el erur borchı yomondin-yomon,
Kimki yo'q ondin yomon, ondin yomon.

Botin o'lub fosid-u zohir — saloh,
Toshi musallo-yu ichi mustaroh.

Ruhni nafs ollida qul aylabon,
Hullani dajjolg'a jul aylabon.

Dev ila shayton urub ichinda jo'sh,
Tang'a maloik paridan pardapo'sh.

Ko'nglak aro mushk-u abiri tarab.
Ko'nglida yuz it ulub-u gandarab.

Garchi bo'lur qalb diram ro'ykash,
Andin ayirmoq bo'lur o't birla g'ash.

Lek tomug' ham bu necha g'ashg'a hayf,
O't dog'i bu xayli dag'alvashg'a hayf.

Gar ko'rub o'tdin bani Odam azob,
O'tqa bulardin bo'lubon ham azob.

Odam aro ko'r ne tafovut turur,
Qibla anga Tengri, munga but turur.

Ravza so'zi dog'i demasdur biri,
Kuygali ham loyiq emasdur biri.

Ey ko'ngul, ul elga jahonlar fido,
Dema jahonlar, deki jonlar fido-

Kim, qilibon ikki jahon tarkini,
Ikki jahon demaki, jon tarkini.

G'ussa jahon ichra chekib jon uchun,
Jonni fido qilg'ali jonon uchun.

Yelga berib daftari solusni,
O'tg'a solib xirqayi nomusni.

Masjid-u mayxona anga yoqmayin,
Dayr bila Ka'ba sori boqmayin.

Silkibon el yaxshi-yomonig'a yeng,
Anglab ulus yo'qi-yu borini teng.

Jon-u jahonni ko'rubon xokcha,
Kavn-u makon naqdini xoshokcha.

Borliq asbobini foniy bilib,
Yo'qluq o'ti ichra o'zin kul qilib.

Kuydurubon chun bu xayolot ani,
Yorutub ul kul bila mir'ot ani.

Ko'zguda chun g'ayrdin o'lmay asar,
Chehrayi maqsud o'lubon jilvagar.

Balki bu nobud xayolot anga,
Qaysi xayolotki, zarrot anga.

Boshdin-ayoq har biri ko'zgu bo'lub,
Shohidi maqsudg'a o'tru bo'lub.

Ko'zguv-u shohid ko'runub har taraf,
Ko'zga yomon ko'rmak o'lub bartaraf.

Har sorikim nozir o'lub Haq ko'rub,
Qilg'uchini foili mutlaq ko'rub.

Tuz yo'l ila qoti'yi vodi'yi alar-
Kim, iturub yo'lini hodiy alar.

Ulki qolib zulmati hijron aro,
Yo oziqib vodi'yi hirmon aro.

Xizrdek ul qavm tutub elga qo'l,
Ko'rguzubon manzili maqsadg'a yo'l.

Moni' o'lub g'ayrati ogohliq,
Xizrg'a ham qilg'ali hamrohliq.

Zulmat alar o'tig'a bir dudi oh,
Yo'llarida Xizr bir axzar giyoh.

Ko'zlaridin qatraki g'alton bo'lub,
Xizrg'a yuz chashmayi hayvon bo'lub.

Gardlari ko'zga bo'lub to'tiyo,
Amrlari misni qilib kimyo.

Charx bila anjumi bedodgar,
Qahrlari o'tig'a dud-u sharar.

Mehr bila badri manozilnavard,
Lutflari gulshanida ikki vard.

Aylasalar har sori azmi shigarf,
Yuzlarining qatrasi daryoyi jarf.

Qayda tavaqqufg'a topib ittisof,
Zimnida har harf viqor ichra Qof.

Shaxslari zoviyayi xok uza,
Sayrlari gulshani aflok uza.

Shar' aqolimida ravshan tariq-
Kim, xati mavhumdin o'lmish daqiq.

Bu yo'l o'lub sayrda maydonlari,
Balki bu maydon aro javlonlari.

Toat etib har biri to joni bor,
Jon chekibon onchaki imkoni bor.

Harne qilib fahm nabiy sunnatin,
Qilg'och ado jong'a qo'yub minnatin.

Nechaki a'mol etibon pech-pech,
Hech kelib har biri ollinda hech.

Jid bila aylab ko'rubon sarsari,
Ajz ila yuz uzr qo'lub bir sari.

Neki qilib qasd aning amri-o'q,
Uchmoq umidi-yu tomug' biymi yo'q.

Kimki xayolig'a kelur mosivo,
Lofi muhabbat anga ermas ravo.

Eyki, bu gavharg'a tilarsen makon,
Bilki aning koni erur to ba kon.

XXIX

*Muqarrabi Boriy Xoja Abdulloh Ansoriy so'zikim, nihoyati
sulukdin sohibxabar erdi va o'z suluki nihoyatidin
xabar berdi.*

Ulki ani qibla der ahli Hirot,
Dema Hirot ahli, bari koinot.

Ahli ayon soliki atvori ul,
Ismda Abdullohi Ansoriy ul.

Dedi bukim, ish manga toat turur,
Tengrining amrig'a itoat turur.

Do'zax o'ti biymi ham ermas g'araz,
Ne buki, jannat anga bo'lg'ay evaz.

Biym ila kim Haqni parastish qilur,
Nafs najotini tilab ish qilur.

Kim chekar ummid ila farsudaliq,
Qasdi erur ravzada osudaliq.

Haqdin ani-yu muni mahjur bil,
Muzd uchun ikkisini muzdur bil.

Menki ishim bo'ldi parastish mudom,
Biym-u umid ikkisi bo'lmish harom.

Bandaliq amrig'a chu ma'murmen,
Tun-kun ishim bu esa ma'zurmen.

Garchi anga loyiq emas toatim,
Bo'lmasun onsiz esa bir soatim.

Qil dedikim, qilmoq erur varzishim,
Radd-u qabuli ila yo'q hech ishim.

Uchmog'-u zohid, tomug'-u bulhavas.
Bo'lsa havas yor Navoiyg'a bas.

Soqiy, ul uchmoq suvini bedarang
Tutki, erur do'zax o'ti anda rang.

Yor yuzi yodi bila shod o'lay,
Do'zax ila ravzadin ozod o'lay.

XXX

BESHINCHI MAQOLAT

Karam vasfidakim, qalbi diram margi durur, balki rahmat shajarasining bargi va buxlkim, saxo qalbidin xoli bo'lsa, nihoyatsiz balo bo'lur va bazl surati ko'rguzmasa, muruvvatdin hadsiz xalo va isrof nafyikim, har yonidin boqsa ofati behad erur va itlof mazammatikim, ko'proq harfi lofdin xabar berur.

Ey tushub egninga karam kisvati,
Qolmayin ilgingda diram qiymati.

Panjang o'lub siymfishonliqqa fosh,
Mashriq-u Mag'ribda nechukkim quyosh.

Siym ila ilginga adovat bo'lub,
Anda fano, munda saxovat bo'lub.

Chun kafing oltun sohib, andoqki barq,
Barqi hayodin bo'lubon terga g'arq.

Boshing uza jud-u saxo afsari,
Afsaring ustida karam gavhari.

Gavhari zoting topib oncha sharaf-
Kim, yeti ko'k huqqasin aylab sadaf.

Qadring o'lub torami axzar kibi,
Durr-u guhar sochmog'ing axtar kibi.

Boshing uza axtari davlattiroz,
Farq uza «fo» nuqtasidek jilvasoz.

Farqi sharifingg'a livoyi karam,
Bosh uza andoqki «alif»din alam.

Ikki qo'lung qulzumu ummoni jud,
Har biriga ulchaki imkoni jud.

Kaflaring oyini chu bermak bo'lub,
Qul munga Hotam, anga Barmak bo'lub.

Buki sanga Tengri ato ayladi,
Qism karam birla saxo ayladi.

Har sari mo' jisminga bir til bo'lub,
Bo'lmas aning shukr ila uzrin qo'lub.

Jud-u saxovat chog'i buxl etmagil,
Shukr zamoni dog'i buxl etmagil.

Buxl erur borchasifatdin xasis,
Lek saxo javhari asru nafis.

Garchi saxovat sanga oyin erur,
Boshinga bu dur bila tazyin erur.

Bu duri serobni xor aylama,
Buxl hisobida shumor aylama.

Necha saxo ashrafi avsofdur,
Mufrit agar aylasang isrofdur.

Aqlki ta'rif etar avsofni,
Buxl bila teng tutar isrofni.

Ko'nglung aningdek nega keng qilg'asen-
Kim, duru xarmuhrani teng qilg'asen.

Bazl-u karam shevasining holi bor,
Lek nechukkim kerak ashkoli bor.

Eyki sanga Tengri nasib etti joh,
Berdi karam qilmoq uchun dastgoh.

Bilki saxo qilg'ali kimdur muhiq,
Siym berurga kim erur mustahiq.

Sochmoq ovuch birla guhar ot uchun,
Naqd etak birla mubohot uchun,

Aql hisobidin erur bas yiroq,
Buxl bu judungdin erur yaxshiroq.

Bo'ldi bu ish mast ila majnun ishi,
Mast ila majnun nega bo'lg'ay kishi.

Kimki kerak jomi payopay anga,
Mast o'lubon kim tunganur may anga.

Dev agar yutsa mayi xushguvor,
Mulki Sulaymon tilar etgay nisor.

Band majoning'a gar oltun erur,
Zeb anga la'l-u durri maknun erur,

Sa'y ila bandin chu ayoqdin ochar,
Istasa Qorun ani tashlab qochar.

Siym unidin vahsh-u sibo' etsa ram,
Munga saxo ot qo'yoli, yo karam?

Lola-vu gulkim, sovurur devbod,
Qo'ysa bo'lurmu aning otin javod?

Chun dedi Tengriki: «Kulu vashrabu»,
Yonida dediki, «Valo tusrifu».

Bo'ldi yaqinkim bu saxovat emas,
Ahli saxo muni saxovat demas.

Oni dog'i dema saxokim, kishi,
Nechaki isrof emasdur ishi.

Bermagida mar'iy erur e'tidol,
Lek emas mavqi'ida bazli mol.

Yoyar anga supraki, ul och emas,
Berur anga to'nki, yalang'och emas.

Ot anga tortarki, yuz ilqisi bor,
Siyam anga berurki, yuz ilg'isi bor.

Ham yiborur la'l Badaxshon sari,
Ham keturur zirani Kirmon sari.

Xizrg'a yetgach tutar obi hayot,
Misr shakarrezig'a habbi nabot.

Sham'ni kunduz yorutur beadam,
Mehr ziyosig'a beray deb madad.

Mushkni har kecha sochar bedarang,
Tun sochig'a bermak uchun bo'y-u rang.

Mushtahi el yuz esa non bergali,
Luqma toturmas tilabon mumtali.

O'yla bulutdekki quruq bog' uza,
Yog'may o'tub, suvni to'kar tog' uza,

Jur'a uchun jon beribon durdno'sh,
Jom tubin kupga quyar mayfurush.

Ahli vabo tortib ajal sog'ari,
Kon aro yoqut qo'yub javhari.

Bu ikki bir nav' saxovat erur,
O'rtasida sahl tafovut erur.

Oni dog'i qilma saxo doxili-
Kim, kishini tomi'yai komili –

Xalq jihatig'a talabgor etar,
Harneki, ko'rdi tama' izhor etar.

Zulm-u taaddi-yu vasoyil bila,
Va'da-vu payg'om-u daloyil bila,

Komi ulus molini olmoq erur,
Gar olur, ammo yana birga berur.

Ham sochari muhmal-u ham termagi,
Ham oluri harza-vu ham bermagi.

Choh qozar g'ussa chekib sol-u moh,
Tufrog'i daf'ig'a qozar o'zga choh.

Olmoq erur qasd anga bermak g'araz,
Bu ham ul ikkidek erur bir maraz.

Olmog'idin g'ayri ziyonbud yo'q,
Turfa bukim bermagidin sud yo'q.

Oni dog'i dema saxiykim, kishi
To tilamas bermak emasdur ishi.

Har nechakim, mustahiq o'lsun aziz,
Istamaguncha anga bermas pashiz.

Oni axiy har kishi aytur saxiy,
Bilki saxiy ul xud emasdur axiy.

Ko'rki fusungar chu uzatdi fusun,
Oldi yilon muhrasin aylab zabun.

Tilni chu metin uzatib o't solur,
Xoradin olmos ila yoqut olur.

Sham' chekib til chu uzatdi navo,
Shom diyori uza chekti livo.

O'tki zabona anga ma'lum erur,
Temur-u xora damidin mum erur.

Subh dam urmoqda magar dedi so'z-
Kim, quyosh oltunig'a yorutdi ko'z.

Oni saxiy anglag'il, ey hushmand-
Kim, ani davlat qilibon sarbaland.

Holi agar yaxshi durur, gar taboh,
Kimsadin etmas tama'yi mol-u joh.

Har neki Haq bersa qanoat qilur,
Ham neki amr etmish itoat qilur.

Ilgidagidin neki malhuz etar,
Bir iligi qisqani mahzuz etar.

Bahrg'a yetsa tilamas shabname,
Zaxmni ko'rsa ayamas marhame.

Mustahiqe chun talab izhor etar,
Ulchaki maqduridur isor etar.

Ulki savol etmasa ham chun bilur,
Foqa-vu faqrini rioyat qilur.

Ahli talab boshig'a yetkursa tig',
Harneki bor ilgida qilmas darig'.

O'ylaki metin urar o'z xanjarin,
Kon anga isor etar o'z gavharin.

Boshi yalang bo'lsun, agar ahli toj,
Makrumat aylar chu ko'rar ehtiyoj.

O'z yerida yuz tuman, ar bir diram,
Bazl ishida teng ko'rar ahli karam.

Ulcha ko'rar ilgida haq molini,
Anglag'ach oshufta birov holini,

Sarf qilur sud ila sarmoyasin,
Toki qilur hosil aning voyasin.

Boqmayin o'z lutf ila ehsonig'a,
Minnatini ham qo'yar o'z jonig'a.

Fahm etar ul nuktanikim bexato,
Elga musabbibdin erur ul ato.

Bu karam-u bazl anga kesh emas,
Ul aro yerda sababi besh emas.

Eyki, saxo ko'yida avbosh sen,
Telba-vu usruk kibi zarposh sen.

Naqdni guldek dog'i sovurmag'il,
G'uncha kibi dog'i girih urmag'il.

Harneki bu safhada oyin erur,
Borcha saxo ahlig'a talqin erur.

G'uncha kibi xurdani qilma tugun,
Tongla chu sochqung neki tugdung bukun.

Buxl ila chun yutti sadaf durri sof,
Qildilar olmog'ida ko'ksin shikof.

Charxki, mehr oltunin aylar nihon,
Yuzini oning qaro aylar jahon.

Yoshurur anjum diramin turki mehr,
Yerga ko'mar bosh tuban oni sipehr.

Chunki xazon ilgi sochar zarvaraq,
Ko'rki quyosh rangi bo'lur har varaq.

Eyki, dafin ganj uza sen ajdaho,
Anglaki, bu ganjing erur xunbaho.

Qatlinga Bahromi falak nogihon,
Tig' chekib olg'usi ganji nihon.

Zulm ila qoning oqizib ranj aro,
La'li ravon qo'yg'usi ul ganj aro.

Qotili gardun chu bo'lub qonlig'ing,
Bo'lg'usi ul ganj uza vayronlig'ing.

Yuysen ilik qoninga, ya'niki ne?
Qasd etasen joninga, ya'niki ne?

Orzu aylab necha kon naqdini,
Tark etasen javhari jon naqdini.

Joning uchun maxzan eshigini och,
Naqdin olib soch-u o'z o'rnig'a soch.

Donaki omborg'a taslim erur,
Zoyi' o'lurdin anga yuz biym erur.

Mazra'yi bazlda sochmog'ni tuz-
Kim, biriga Tengri berur yetti yuz.

Ekmak emas, borcha bukim to'rg'asen,
Arpa-vu bug'doy sochibon o'rg'asen.

Ne bukun ekilsa, bu maqbul erur-
Kim, anga tongla kuni mahsul erur.

Dunyo erur mazra'yi foxira,
«Ad-dunyo mazraatul-oxira».

Munda ekib anda o'rarsen yaqin,
Jahd etkim bo'lmag'asen xo'shachin.

Munda ekinlarga tafovut durur,
Yaxshirog'i jud-u saxovat durur,

Tarki tama' qilki, saxo ul emish,
Bazlda sarf etki, ato ul emish.

Bergali olmoq ishidin bo'l yiroq,
Bermak uchun olmag'aning yaxshiroq.

Ulki karam durrig'a daryo edi,
Bahr aning durrida paydo edi.

G'azvda neruyi yadulloh anga,
Xalq laqab aylab Asadulloh anga.

Xatm o'lub otig'a saxo-vu karam,
Dedi karam bermak emastur diram.

Anda karamdurki talab bilmagay,
Kimda diram bilsa tama' qilmagay.

XXXI

*Hotami Toyi hikoyatikim, himmat va saxo ahlig'a peshvo
erdi va aning mehmonlig'i ta'zimig'a bosh indurmagan
gado himmatini ko'rub insof berdi.*

Hotami Toyig'a bir ozodavash
Dediki: «Ey himmating ozodakash,

Toki saxo bo'ldi kafing varzishi,
Ko'rdung ekinmu bir o'zungdek kishi?»

Dediki: «Bir kun qilibon jashni om,
Indab edim bodiya ahlin tamom.

Matbax aro yuz teva qurbon edi,
Qo'y-u qo'zi behad-u poyon edi.

Bazm ichidin dasht sori bir nafas,
Kasbi havo aylamak ettim havas.

Sayrda ko'rdum bir asiri mihan,
Bir quchoq orqasig'a yuklab tikan.

Jismi uyin aylabon ul yuk nigun,
Tirkabon ul uyga asodin sutun.

Har qadam urg'uncha tinib muddate,
Har nafas olg'uncha o'tub fursate.

Soldi ul emgak o'ti ko'nglumga tob,
Lutf-u tarahhum bila qildim xitob:

«K-ey qadin emgak yuki past aylagan,
Jismida g'am xori nishast aylagan.

Dasht aro go'yoki xabar bilmading,
Hotam uyi sori guzar qilmading?

Da'vat etib asru farovon bukun,
Qildi yomon-yaxshini mehmon bukun.

Tashla tikan, gulshani izzatqa yet,
Chekma mashaqqat, qo'p-u da'vatqa yet».

Menda chu fahm etti bu nav' iztirob,
Bosh ko'tarib kuldi-yu berdi javob:

«K-ey solibon hirs ayog'ingg'a band,
Oz-u tama' bo'ynunga bog'lab kamand.

Vodiyi g'ayratg'a qadam urmag'on,
Kunguri himmatg'a alam urmag'on.

Sen dog'i chekkil bu tikan mehnatin,
Tortmag'il Hotami Toy minnatin.

Bir diram olmoq chekibon dastranj,
Yaxshiroq andinki birov bersa ganj».

Ulki bu yanglig' so'zi mavzun edi,
Mendin aning himmati afzun edi».

Himmat agar bo'lsa Navoiy sanga,
Banda durur Hotami Toiy sanga.

Soqiy, ayoq tut, karam izhor qil,
Bazlni Hotamga namudor qil.

Bizda chu may bazmig'a kamdur diram,
Kamliq erur bizdin-u sendin karam.

OLTUNCHI MAQOLAT

*Adab da'bidakim, kichiklarga mujibi saodatmandliq va
 ulug'larg'a boisi sarbalandliq durur va tavozu' vasfidakim,
 «dol»dek qaddini xam qilg'on qadamin davlat farqig'a
 qo'yar va hayo riyozidakim, har kishi kirsra rahmat
 yog'inlari birla serob bo'lur.*

Ey talab uyida nishast aylagan,
 Qaddini xidmat yuki past aylagan.

El yo'lida gard o'lubon dard ila,
 Kibr ko'zin ko'r etib ul gard ila.

Ashki riyozatki sochib har sari,
 Andin o'chub nafs-u havo o'tlari.

Oh-u nadomatki chekib sidq aro,
 Kizb yuzin dudidin aylab qaro.

Sidq ila har garm nafasikim urub,
 Rev-u riyo xirmonini kuydurub.

Qilmay o'zin ruxsat ishiga samar,
 «Mim»i azimat bila bog'lab kamar,

Sarsari g'ayratni chu bunyod etib,
 Hirs-u tama' raxtini barbod etib,

Bo'yla tariqiki qabul aylading,
 Ko'yi tarab sori nuzul aylading.

Lek bu yo‘l qat’ida sharti talab,
Bilki tavozu’ bila kelmish adab.

Chunki tavozu’g‘a xam o‘ldi hilol,
Bo‘ldi fuzunroq anga har kun kamo.

Yog‘a tavozu’ sifati berdi dast,
Qadr ila Mus’haf uza topti nishast.

Charx tavozu’ uza to xam durur,
Tobi’yi amri bori olam durur.

Yo kibi qoshkim bu durur shon anga,
Jonin ulus ayladi qurbon anga.

Elga sharaf bo‘lmadi joh-u nasab,
Lek sharaf keldi hayo-vu adab.

Chunki yog‘in manba’yi o‘ldi hayo,
Qatrasi tuprog‘ni qilur kimyo.

Bo‘lmas adabsiz kishilar arjumand,
Past etar ul xaylni charxi baland.

Tarki adabdin biri kulgu durur,
Kulgu adab tarkiga belgu durur.

Qahqahadin kabk navo kelturub,
Boshig‘a ul kulgu balo kelturub.

G‘uncha kulub bo‘ldi ochilmoq anga,
Yetti ochilmoqda sochilmoq anga.

Barqni kulgu yiqibon tog' aro,
Balki qilib yer quyi tuprog' aro.

Subhki, bu sheva pisand aylabon,
Mehr o'ti durrini sipand aylabon.

Kulguki o'z haddidin o'ldi yiroq,
Yig'lamoq andin ko'p erur yaxshiroq.

Ravshan etib sham'ni har tun yig'i,
Yelga berib g'unchani xandonlig'i,

Qildi bulut ashki bila dur nisor,
Bo'ldi choqin kulgusidin xoksor.

Mastki yig'lay yuruy o'zdin ketib,
Ashki niyozi gunahin pok etib.

Kimda adab, kulguga ochmas og'iz,
Lek hayo abri emas qatrasiz.

Qahqahakim, hazl aning yoridur,
Qurbaqa savti bila raftoridur.

Har kishikim hindu o'lur hazl aro,
Yuzini qilmoq kerak avval qaro.

Harza erur chunki musha'bid so'zi,
O'z tilini ko'rki kesar ham o'zi.

Ulki soqol bog'labon el kuldurur,
Kulgu soqolig'a o'zi kelturur.

Qilmoq uchun ko'zga fuzun ko'rkini,
Boshig'a maymun chu qo'yar bo'rkini.

Kulgu uchun kelsa ulus qoshig'a,
Kulmas ulus yolg'uz aning boshig'a.

Masxarakim kulgu uchun boj yer,
Bir diram olg'uncha iki koj yer.

Shaklda chun masxaravash keldi bum,
Urmog'ig'a qushlar etarlar hujum.

Hazlg'a lo'li ilik etsa sutun,
O'zini kuch birla qilur sarnigun.

Muncha mazallat borisi bul'ajab,
Daf' bo'lur kelsa hayo-vu adab.

Jilvagar o'ldi chu quyosh ra'yati,
Yer tubiga kirdi kecha zulmati.

Muzhik erur mast chu aylar xurush,
So'zni taammul bila der ahli hush.

Tulku-vu it kulgu eshigin ochar,
Sher ko'rungach ulus evdin qochar.

Buki tavoze'durur oti aning,
Yoki adab keldi sifoti aning.

Garchi xirad vasfidin o'zga demas,
Borcha ulus sha'nida birdek emas.

Har kishining tavig'a loyiq kerak,
Surati holig'a muvofiq kerak.

Qulg'aki, bek qilsa tavoze' fuzun,
Rishtayi ranj o'ziga aylar uzun.

Sajda gado ollida ermas karam,
Bilki karamdur anga bermak diram.

Tifi uchun qo'pmoq emastur adab,
Pirlar ul ishni demastur adab.

Ul mutakabbir bo'lur-u sen yengil,
Bu ikki ish el nega qilg'ay degil.

Garchi adab sharti bag'oyat kerak,
Har kishi tavrida rioyat kerak.

Rutbada sendin kishikim bo'lsa past,
Ko'rsang o'z ilgingda ani zerdast.

Gar sanga xud tobi'-u xuddom erur,
Qayg'ulari ko'nglunga nokom erur.

Farz-u sunan ulcha erur dilpazir,
Borchag'a o'rgatmak erur noguzir.

Har ne alar qilsa xilofi hisob,
Farzdurur aylamaging ehtisob.

Hashrdadur chunki xitobi sanga,
Har ne savol o'lsa javobi sanga.

Lek rioyatlari bo'ynungdadur,
Ruq'ayi ro'zilari qo'ynungdadur.

Vojib erur borchasig'a yorliq,
Yaxshi-yomon ishda xabardorliq.

Bu sifat ummid ilakim biym erur,
Ushbu jamoatg'a bu ta'zim erur,

Gar erur atfol-u iyoling sening,
Budur alarg'a dog'i holing sening.

Ulcha erur tiflg'a shoista ish,
Bilki kichiklikta erur parvarish.

Qatrag'a chun tarbiyat etti sadaf,
El boshig'a chiqqucha topti sharaf.

Birisi qo'ymoqliq erur yaxshi ot-
Kim, desalar yetmagay andin uyot.

Ismda ko'p keldi tafovut padid,
Biri Husayn o'ldi, birisi Yazid.

Qilmoq erur biri muallim talab,
Qilg'ali ta'lim anga ilm-u adab.

Itga taallumda chu bo'ldi kamol,
Sayd aning og'zidin o'ldi halol.

Olim ul itkim najas ul-ayn erur,
O'g'linga jahl o'lsa ajab shayn erur.

Garchi anga shafqat erur sudmand,
Yetkurur ifroti va lekin gazand.

Mehr ila zajriki tavaqu' durur,
Tiflg'a sendin bu tavozu' durur.

Zavjakim ul bo'lsa anisi haram,
Shar' tariqi bila tut muhtaram.

Nafqa bila nafsni tutma darig',
Joningg'a ifrot ila ham urma tig'.

Aylamagil hullasini rang-rang,
Kiysa dog'i hujrada tutsun darang.

Anglasang otlang'ucha holotini,
Gar er esang tutma aning otini.

Qilsa ravon yor ila ag'yor aro,
Ta'biyayi ko'y ila bozor aro.

Ulki chiqib kirdi yana qo'ynunga,
Bilki olibsen ajab ish bo'ynunga.

G'ozu bila qildi chu yuzni qizil,
Yuz qaroliq fikridadur jazm bil.

Sochbog'ini tob ila chun soldi band,
Nafs-u havo bo'ynig'a soldi kamand.

Vusma sori topti chu vobastaliq,
Bo'ldi iki fitnag'a payvastaliq.

Muncha qabohat bila boqib turub,
Bersang ijozat ani otlanturub,

Ushbu bo'lur g'ayrat-u mardonaliq,
Rashk-u hamiyat bila afsonaliq.

Ul kun agar chiqsa qo'y-u qilma zo'r-
Kim, chiqib evdin vatani bo'lsa go'r.

Harnekim ul shar'din etti udul,
Ermas adab aylasang oni qabul.

Biri erur makrumati volidayn,
Bilki munung qilmog'idur farzi ayn.

Bu ikining xizmatini bir bil,
Har necha ifrot esa, taqsir bil.

Boshni fido ayla ato qoshig'a,
Jismni qil sadqa ano boshig'a.

Ikki jahoningg'a tilarsen fazo –
Hosil et ushbu ikisidin rizo.

Tun-kunungg'a aylagali nur fosh,
Birisin oy angla, birisin quyosh.

So'zlaridin chekma qalam tashqari,
Xatlaridin qo'yma qadam tashqari.

Bo'lsun adab birla bori xizmating,
Xam qil adab «dol»i kibi qomating.

So'ngra rahmning silasin qarz bil,
Rahm o'shul toifag'a farz bil,

Soyiri nos ichra ulug' to kichik,
Yoxud aro yerda vasat chargalik.

Kimki ulug'roq anga xizmat kerak,
Ulki kichikroq anga shafqat kerak.

Kimniki qilsang mutavassit xayol,
Asra aning hurmatida e'tidol.

Xizmat ila aylama tavqir ham,
Shan'at ila aylama tahqir ham.

Tutqil aning hurmati ichra zarur
Qoidayi nuktayi «Xayrul-umur».

Izzati haddin kam esa xub emas,
Haddidin ortuq dog'i marg'ub emas.

Yoki seni gardishi charxi baland
Aylasa shah xizmatig'a arjumand.

Garchiki, shah bazmi erur dilrabo,
Vojib erur aylamak andin ibo.

Marhami zimnida erur reshlar,
No'shi ichinda tikilur neshlar.

Gul ko'runur yonida yuz xori bor,
Bor esa bir aysh, ming ozori bor.

Telbaga o't shakli guliston erur,
Tushsa xalosi qachon imkon erur.

Tifl yilon naqshig'a moyil durur,
Zahrini bilmaski, halohil durur.

Bahrda tushsa durri xurshedrang,
Zimnidadur g'arqa-vu komi nahang.

Angla bu qonun ila shah xizmatin,
Ayshidin ortuq g'am ila mehnatin.

Sud erur nechaki bo'lsang yiroq,
Turfa bukim, bo'lmag'aning yaxshiroq.

Kimga fano ganjiddin ogohliq,
Mulki qanoatda anga shohliq.

Xizmat agar bo'ynunga beixtiyor
Tushsa qilurda sanga ne ixtiyor.

Muxtasar aylay, eshit ijmolini,
Fahminga zohir qilay ahvolini.

Topsang shah xizmatig'a intisob,
To'rt ish etgil o'zunga irtikob:

Niyat aning birla burun rost qil,
G'ayrin aning ko'nglunga bexost qil.

Yana budurkim, toni xizmat chog'in,
Ayla, vale aylamagandek sog'in.

Yana bukim, yaxshi-yomon dema so'z,
El yomon-u yaxshisig'a solma ko'z.

Yana bukim ranj yetar, gar taab,
Asra yomon-yaxshig'a sharti adab.

Toshqilig'ingning bu sifat holi bor,
Bo'lsa taqarrub aning ashkoli bor.

Bu necha ish bo'lsa muyassar sanga,
Davlat ila yorug'ay axtar sanga.

Bu bori juzve durur, ey notavon,
Kulliy erur ulki, agar nogahon.

Bo'lsa g'ino shevasi oring sening,
Faqr uyiga tushsa guzoring sening,

Anda durur shart tavozu' sanga,
O'trusida qat'i tavaqu' sanga.

Charx kibi yetsa zabardastliq,
Yer quyisida tilamak pastliq.

Yetsa g'am-u g'ussa yuki tog'dek,
Bo'lmoq aning ostida tufrog'dek.

Aylamamak jola kibi yog'sa tosh,
Rost binafsha kibi yuqqori bosh.

Vaz'i tavoze'da vafo aylamak,
Da'bi adab birla hayo aylamak.

To bu vasila bila topib qabul
Maqsadi asliy sori bo'lg'ay nuzul.

XXXIII

Nushirvonning hayo bog'ida nargis ko'zidin ko'zining nargisi uyolib, nargis ko'zduk gulruxidin kanor istamay, kanora istagoni.

Shoh emas erkanda Anushirvon
Bo'ldi birov ishqida notavon.

G'uncha kibi ko'ngli to'la qon edi,
Lek g'amida xurdasi pinhon edi.

Yetti g'am-u mehnati bema'ang,
Toki visol o'ldi muyassar anga.

Bir chaman ichra tuzubon xilvate,
Gulrux ila qildi ayon suhbate.

Komg'a mayl ayladi chun komkor,
Ayladi taslim o'zin guluzor.

Sung'och ilik dilbari munis sori,
Tushti ko'zi bir buta nargis sori.

Ilgini chekti mutag'ayyir bo'lub,
Dedi sumanbar mutahayyir bo'lub-

Kim: «Bu ne qo'l sunmog'-u chekmak edi».
Posuxini shohi muaddab dedi-

Kim «Bu visol ichraki voqe' durur –
Nargisi shahlo ko'zi mone' durur».

Ayni hayo birla futuvvat anga,
Bermadi ul amrda quvvat anga.

Nargisini to'ldurubon yoshidin,
Qo'pti, dog'i kechti ul ish boshidin.

To ani oxir bu arig' niyati,
Bo'yla hayo shevasi xosiyati.

Jumlayi olam aro shoh ayladi,
Adlini olamg'a panoh ayladi.

Aysh, Navoiy, necha dilkash durur,
Lek adab birla hayo xush durur.

Soqiy, adab shartini omoda tut,
Ollima to'qquz yukunub boda tut.

To ani ich, deb senga men yuz tutay,
Tomsa to'quz, oqsa xud o'ttuz tutay.

XXXIV

YETTINCHI MAQOLAT

*Qanoat bobidakim, ayni ju'din ayrilsa, zamzami najoti,
balki salsabili hayot sori uchmoqning qanoti durur va par-
ishon tama'kim, mazallat zahri ta'mi mazoqqa yetkurur va
qoni'kim, ko'zi uzra qon mavj ursa, izzati bor va tomi'kim,
oltun masnad uzra orom tutsa, mazallati bor.*

Kingaki ish bo'ldi qanoat fani,
Bilki, ani qildi qanoat g'ani.

Ganj-u tajammulni g'ino bilmagil,
Balki g'ino ganji qanoatni bil.

Naqdi qanoatg'a chu yo'qdur fano,
Jahd et-u bu naqd ila topg'il g'ino.

Kulbada darveshki, qoni' durur,
Foyiq erur shahg'aki, tomi' durur.

Chunki tama' bo'ldi gadolar ishi,
Bilki gadodur tama' etgan kishi.

Shah chu tama' qildi erur luqmaxoh,
Qoni'yi darvesh erur podshoh.

Shoh ul emaskim, boshig'a qo'ydi toj,
Shoh ani bilkim, yo'q anga ehtiyoj.

Qushlar aro shohki, anqo durur,
Nuktaye bu amrda paydo durur.

Bordur agar fikr ila topsang vuquf,
Qoni'vu anqog'a muvofiq huruf.

Tu'mag'a hudhud neki muhtoj erur,
Payk bil, archi boshida toj erur.

Hinduyi loib boshida toj ko'r,
Oni qaro pul sori muhtoj ko'r.

Yetsa arozil kafidin boj anga.
Ko'k sori tashlar nimadur toj anga.

Shoh boshining sharafi toj emas,
Angla ani shohki, muhtoj emas.

Shoh agar ul bo'lsaki, muhtojdur,
Harf ila muhtojda ham tojdur.

Shoh desang kimda ko'rub tojni,
Shah deyli bu vajh ila muhtojni.

Shoh ani bilkim, boshi qalpoqda,
Bazl etar ofoq berur choqda.

Bo'lmasa ham shukr ila qoni' bo'lur,
Bazl ishidin nafsg'a moni' bo'lur.

Kimki qanoatdin erur hujjati,
Yaxshi-yomong'a yo'q aning hojati.

Topsa qanoat sori har kimsa yo'l,
Shoh bu taqdir ila ul bo'lg'ay, ul.

Mulk ila o'zni demagil, arjumand,
Mulki qanoat bila bo'l sarbaland,

Charxki, bir qurs ila tuzdi maosh,
Bog'ladi oy jirmini ko'ksiga tosh.

Ayladi Haq vaz'ida nodir ani,
Neki qilayin desa qodir ani.

Sham'ki o'z yog'i bila qovrulur,
Charx anga fonus kibi evrulur.

Ravshan erur ko'zki, tutar kom anga,
Go'shayi mehrob iki bodom anga.

Chunki og'izning yemak o'ldi ishi,
Harbi uchun chekti iki saf tishi.

Kimsa necha zeb-u tama'din yiroq,
Zimnida osoyish erur yaxshiroq.

Gavhar-u durni quloq ozori bil,
So'zni quloqning durri shahvori bil.

Oltun isirg'aki quloq og'ritur,
Zarhal o'tukdurki, ayoq og'ritur.

Nukta durrin, bil, quloq oroyishi,
Keng o'tuk o'ldi ayoq osoyishi.

Topsa kishi bodiya ichra zulol,
Oltun ayoq qayda-vu sing'on safol.

Suv g'a safol ichra halovat durur,
Ko'zguga kul birla tarovat durur.

Ko'zgu jamolig'a nafas bo'lmasun,
Dastasi oltun gar emas bo'lmasun.

Tashnakim ul suv bila istar farah,
Qayda kirar ko'ngliga oltun qadah-

Kim, quruq etmak suvga to'g'rab yesun,
Qursi xur-u chashmayi hayvon desun.

Oshig'a kim solsa qilib ziynat ish,
Zardag-u shalg'am kibi oltun-kumish.

Borcha naxud o'rniga durri xushob,
Reza chag'andar yeriga la'li nob.

Yuzida zarrishta bo'lub za'faron,
Qursi qamardin tabaq ustida non.

Sabzasi non uzra zumurrad bo'lub,
Tarrasi xon ichra zabarjad bo'lub.

Tengri uchun, kel o'zung insof ber-
Kim, kishi och o'lsa ne nav'oni yer.

Garchiki bor anda zarofat base,
Durlari tishlargadur ofat base.

Chaynaridin tishga ham ozor o'lub,
Yutmog'idin xud bo'g'uz afgor o'lub.

Chunki yeyildi bu takallufluq osh,
Osh dema, balki necha pora tosh.

Me'da aro chunki bu da'vat yetar,
Deki, ani me'da netib hazm etar.

Me'da o'zi xo'rdidog'i oshni —
Hazm qilur, yo'qki, ushoq toshni.

Aytmakim, tu'mayi qobildur ul,
Boshdin-ayoq zahri halohildur ul.

Kimsa bu ajzog'a sanar chun baho,
O'lturubon o'zni berur xunbaho.

Hazm ham o'lsa agar insofdur,
Ko'rki, ne ifrot ila isrofdur.

Kimki erur maxzani Qorun aning
Mulki Jam-u toji Faridun aning.

Bazl debon ganj eshigin ochmasa,
Foydasiz durr-u guhar sochmasa,

Foydasiz qilmasa zohir karam,
Bermasa bir bazlag'a yuz ming diram,

Ochg'a yemak bersa, yalang'ochg'a to'n,
Yuz tilaganlarga ming-u birga o'n.

Qoni' esa ulchaki maqdur erur,
Tengri-yu xalq ollida ma'zur erur.

Ulki tajammul anga voqi' emas,
Onchaki bor sarfig'a qoni' emas.

Ko'rdi esa mun'imi itlofxo',
Aylar aning shevasini orzu.

Topmay aning maxzanig'a dastras,
Bazl ila isrofini aylar havas.

Sarv yonida chiqorur xoshasin,
Raxsh xiromida surar loshasin.

Kiymak uchun egniga topmay palos,
Elga tilar, bersa munaqqash libos.

Kingaki andesha bu surat bo'lur,
Avval anga burch zarurat bo'lur.

Burch ishidin o'zga chu fan topmadi,
Oldi, vale bergali tan topmadi.

Ayladi chun vajhni xoki siyoh,
Va'da yetib qildi g'ulu qarzxoh.

Burch etib-u sarf etib itlof ila,
Borchani aylab talaf isrof ila.

Yo ulus ichra yuzi suyin sochib,
Yo olibon boshin-u bir yon qochib.

Muncha-vu yuz muncha yetibon alam,
Lek anga bo'lub yana yuz muncha ham.

Tarki qanoat ani aylab jalo,
Kelturubon boshig'a yuz ming balo.

Ulki qanoatni qilib dastpech,
Holig'a bu pech yetushgaymu hech.

Ikki qaro pul chekibon dastranj,
Yaxshiroq andinki, shah in'omi ganj.

Tinch ko'ngul birla qatiqsiz umoch
Behki, birov minnati birla kuloch.

Kunduz o'kush ranj ila muzdurluq,
Kulbag'a bermak kecha ma'murluq.

Behki tama' toqini tortib baland,
Aylasa muzdurlig'in yuz najand.

Ey xush, ul oyini fano ko'zlagan,
Mulki qanoatda saro ko'zlagan.

Ko'ngli agar bog' tamanno qilib,
Gulshani axzarni tamosho qilib.

Gunbad anga gunbadi nilufariy,
Ravzasi sahni falaki axzariy.

Toqi muallo anga gardon sipehr,
Shamsasi ul toq uza raxshanda mehr.

Kun bo'lubon vardi guliston anga,
Oy bo'lubon sham'i shabiston anga.

Anjumi shabgardg'a bo'lmay qaror,
Sham' aning atrofida parvonavor.

Charx-u shafaq bazmida fonusi ol,
O'ylaki minqosh anga jirmi hilol.

Bo'yla xayolot ila qoni' bo'lub,
Istaridin nafsiga moni' bo'lub.

Qilsa tasavvur bila xursandliq,
Yodi bila etsa barumandliq.

Gar xud o'lub himmatining raxshi tez,
Qilsa biyik po'ya qilurg'a sitez.

Bo'lsa biyik charx ila axtar anga,
To'da kul ichra necha axgar anga.

Ko'rsa jahonni bir ovuch xokcha,
To'bi ila Sidrani xoshokcha.

Bermasa ko'k qasrig'a vayronini,
Toqi falakka yiquq ayvonini.

Pora yurak qoni bo'lub qut anga,
Balki farah kasbig'a yoqut anga.

Xor-u qamishning tubidin luqmaxo'r,
Lek berib ta'm anga gulshakar.

Bo'lsa toboni dag'i har sori chok,
Yer yuziga ibrat uchun xandanok.

Xirqasining choklarin bilsa ul,
Gulshani tavfiq nasimig'a yo'l.

Pastini a'lo bila teng qilmasa,
Sholini debo bila teng qilmasa,

Kulbasi oy sham'idin o'lsa yoruq,
Eshigi yel ilgidin o'lsa ochuq.

Oq yamog'-u egnida ko'k xirqasi
Xushroq anga subh-u falakdin base.

Har sori vayronida bo'lsa shikof,
Satr uchun o'rgamchi anga pardabof.

Rohat uchun boshki qo'yub tosh uza,
Farri humoy istamay ul bosh uza.

Qish kuni yetkursa sovuq tob anga,
Daf'ig'a gulxan kuli sinjob anga.

Yoz topa olmay chu isig'din panoh,
Soya uchun ko'pruk anga xobgoh.

Faqr berib maxzani Qorun anga,
Foqa bo'lub mulki Faridun anga.

Aylabon oyini qanoat ani,
Dahrda mustag'ni ulusdin g'ani.

Chun bu jahon ichra tama'korliq,
El ko'zida bermay anga xorliq.

Hashrda dog'i qo'pub andin azob,
Ko'nglida yo'q dahshati yavm ul-hisob.

Balki bo'lub faqrda bir poyasi-
Kim, quyosh avjig'a tushub soyasi.

Dunyo-vu uqboda barumand o'lub,
Kimki Haq ehsonig'a xursand o'lub.

Ulki etib tarki qanoat shior,
Aylab ani ul tama' el ichra xor.

Izz tilasang ayla qanoat tama',
Masnadi izzat uzadur «Man qana'».

XXXV

*Qoni'yi juvonmard ila tomi'yi jahongard hamrohlig'i va
biri farog'at ganji hirsidin mazallat ranjig'a qolib, birining
qanoat ranji chekardin farog'at ganjiga yetgoni.*

Fors navohisidin ikki rafiq,
Ayladilar Chin sori azmi tariq.

Biri azal qismig'a qoni' edi,
Qismidin ortuq biri tomi' edi.

Borur edilar qilibon po'ya fosh,
Bo'ldi ayon yo'l uza bir soda tosh.

Yorimi yerda, yorimi yuqqori,
Ul yorimidaki, bo'lub toshqori

Nuktayi bas turfa qozilg'on edi,
Chun o'qudilar – bu yozilg'on edi-

Kim: «Kishi gar emgak o'tin yondurur,
Toshni yana yuzig'a aylondurur.

Anda bitiklik durur afsonaye-
Kim, bu navohi aro vayronaye

Borki, ostida erur turfa ganj,
Olg'ay ani har kishi ko'rsa bu ranj.

Har kishi bu ranjdin o'lsa yiroq,
Sabr-u qanoat boridin yaxshiroq».

Tomi' o'qug'och mutahattik bo'lub,
Tomia irqi mutaharrik bo'lub.

Ganj tamannosi'ga berkitti tish,
Bo'ldi anga tog' tubin qozmoq ish.

Qoni' ul ishga chu nazar ayladi,
Qilmadi parvo-vu guzar ayladi.

Dedi: «Bu ne mehnati jonkoh erur,
Ganji qanoat manga hamroh erur.»

Kim sorikim, Tengrining ehsoni bor,
Tosh yorilib chiqmog'i imkoni bor».

Yo'ldin olib kecha tong otquncha bahr,
Subhidam ollinda ayon bo'ldi shahr.

Shahrg'a el kirgali ko'p yo'l edi,
Ulki burun kirdi, vale ul edi.

Bor edi darvozag'a surmak hamon,
Har soridin xalq yugurmak hamon.

Bu el aro rasm bu ermishki, shoh,
Qilsa baqo mulki sori azmi roh.

Asrab ani shahr elidin yoshurun,
Kimki sahar shahrg'a kirs a burun.

Aylar emishlar ani masnadrishin,
Boshig'a toj, ilgiga solib nigin.

Oni ham ul rasm ila xayl-u sipoh,
Qildilar ul mulk-u sipoh uzra shoh.

Yoriki ranj o'ziga olib edi,
Ganj tamannosi g'a qolib edi.

Ranj bila yetti chu o'z jonig'a,
Toshni evurdi yana bir yonig'a,

Xatqa boqib ko'rdi bu mastur erur:
«Xomtama' dahrda ranjur erur».

Oni qanoat qilibon shahriyor,
Muni tama' ranji qilib xoksor.

Qilma, Navoiy, tama' eldin diram,
Bor esa bersang xud erur ul karam.

Soqiy, etibmen tama' ul bodadin,
Kim olur oz-u tama' ozodadin,

Jur'asidin soliki roh et meni,
Mulki qanoat uza shoh et meni.

XXXVI

SEKKIZINCHI MAQOLAT

Vafo bobidakim, «vov»i semurg' «sin»ining zimnida dahyak-idek nihon durur va «fo»si Qof tog' i ostidag' i «fo»dek ayon va «alif»i kimyo tubidagi «alif» nishonasi, va nuqtasi meh-rigiyo butasining donasi. Bas bularni tama' qilg' on kishin-ing ishi suv sathida yugurmak bo'lg' ay va qaro yerda kema surmak.

Charx to'quz durjiki zarkor erur,
Javfida yuz ming durri shahvor erur.

Har durining lam'asi sham'i farog',
Ne dur-u ne sham', durri shabcharog'.

Har birining qiymati kondin fuzun,
Kon demakim, kavn-u makondin fuzun.

Ulki laqab qo'ydilar «aflok» anga,
Anjumi yuz ming guhari pok anga.

Qay birikim o'ksuk erur pokidin,
Ojiz erur aql aning idrokidin.

Harne javohirki, xayol aylagay,
Javhariyi aql-u savol aylagay.

Yuz topilur, bir desa bu kon aro,
Yuz desa ming oncha bu Ummon aro.

G'ayri hamul durki, jahontob erur-
Kim, bu tengiz qa'rida noyob erur.

Bir dur agar aylasa zohir jamol,
Ikkisi jam' o'lmoq emas ehtimol.

So'rsa otin ahli safo javhari,
Oh chekib deki, vafo gavhari!

Bu durri noyob vafomu ekin,
Gar ul emas, mehriyomu ekin?

Mehrigiyo demaki, anqodur ul,
Javhari fard-u duri yaktodur ul.

Mehr uzori uza xatti g'ubor,
Tun sochining tobida mushki totor.

Tushsa birov ilgiga durri yatim,
Bordur aning javhari jonig'a biym.

Har kishi hamkim bu guhar bor anga,
Ranj-u ano doim erur yor anga.

Har kishini ko'rsa, o'zin yor etar,
Mehru vafo gavharin izhor etar.

Ul kishi razl o'lsun, agar baxtiyor-
Kim, munga yo'q shafqatidin ixtiyor.

O'ylaki xurshed erur ayni nur,
Ko'zni yorutmoqda anga ne shuur.

Abrki, har qatra guhardur anga,
Gul ochilurdin ne xabardur anga.

Gul ne bilurkim, negadur zebi bog',
Nevchun etar atri muattar dimog'.

O't erur o'z hirqatidin bexabar,
Bodag'a mast erkanidin ne xabar,

Har kishi ham juz bu guhar yo'q anga,
Fosh o'lur andoqki, xabar yo'q anga.

Har nechakim, bu guharedur sharif,
Xosiyatidur anga behad kasif-

Kim, bu guhar har kishidin bo'ldi fosh,
Boshig'a yog'di guhar o'rnig'a tosh.

Har kishiga qildi birov bir vafo,
Maxlasi yo'qdur ko'rubon ming jaf.

Necha samar sochmoq esa shox ishi,
Ko'prak otar tosh anga tergan kishi.

Kon necha bazli guhari pok etar,
Olg'uchi ko'prak yuragin chok etar.

Sham' yorutub uy ich-u toshini,
Ev iyasi ko'prak uzub boshini.

Xossa bu davronki, muhabbat qo'li,
Sindi aning panjasidin bir yo'li.

Chunki quyosh boshdin-ayoq bo'ldi mehr,
Yerga kiyurdi ani har tun sipehr.

Xoma vafodin bitidi mojaru,
Muftiyi gardun yuzin etti qaro.

Chah boshig'a evrulubon charxi tez,
Bog'labon uy bo'ynin-u aylab sitez.

Vahki, falak toqi sabuksang erur,
Dahr aning ollida kuhanlang erur.

Mehr eliga javrmu erdi ekin?
Qoida bu tavrnu erdi ekin?

Lutf-u vafu yo'lida bo'lg'onga gard,
Yo'q edi erkinmu evaz, g'ayri dard?

Kimki vafu uzra borib bosh anga,
Sarzanish-o'qmu edi podosh anga?

Yo bu zamon ahliga bu bo'ldi bahr,
No'sh olibon quymoq el og'ziga zahr.

Kimga birov tutsa guli tozaro'y,
Gulshani rizvoncha anga rang-u bo'y.

Buki evaz, bermagay ul juz tikan,
Bir demagil, balki degil yuz tikan.

Xalq ishiga gar bu namudor erur,
Bir kishi topmoq ishi dushvor erur.

Bir kishi andoq kishikim bir kishi,
Tuzgay aning birla mavaddat ishi.

Yetsa falakdin sitam-u xori dard,
Bir nafas etgay anga izhori dard.

Bo'lsa zamon xanjaridin yoraye,
Munglashib andin tilagay choraye.

Harne yetar dahr maloli anga,
Aylagay o'z ko'nglini xoli anga.

Har kishiga yetsa falakdin g'ame,
Bo'lmasa hamdardi aning hamdame,

Roz labin tikkon ipin so'kmasa,
Harneki ko'nglida erur to'kmasa,

Dard yoqib shu'layi nobudini,
Charxdin o'tkargay aning dudini.

Tig'i balo ko'ksini chok aylagay,
Dard oni bir damda halok aylagay.

Sarsari g'am jonig'a urg'ay sipehr,
Xirmaning umrini sovurg'ay sipehr.

Bas kishiga umr xushi yor emish,
Umr degan yori vafodor emish.

Yorki, oyini vafo yo'q anga,
Sham' kibidurki, ziyo yo'q anga.

Sham'ki yo'q anda ziyo to'shasi,
O'tsiz erur o'ylaki, muz shushasi.

Yorki, bor anda vafo — yor bil,
Umr degan yori vafodor bil.

Har kishi olamda erur yorsiz,
Bir sadafedur durri shahvorsiz.

Yo‘q hunari yolg‘uz esa, o‘z kishi,
Qayda kishi sonida yolg‘uz kishi.

Fard kishi davrda topmas navo,
Yolg‘uz ovuchdin kim eshitmish sado?

Yorsiz el ohi g‘amandud erur,
Yonsa yig‘och yolg‘uz, ishi dud erur.

Toq kishi ayshi uyin bil nigun,
Uyga qachon homil erur bir sutun?

Sinsa uqob egni uza bir qanot,
Tez uchar, lek anga bir dam hayot.

Solmas o‘yun nard bisotida shayn,
Bo‘lsa aning tosida bir ka‘batayn.

Toshki chaqmoqdin o‘lg‘ay yiroq,
Tiyratutor ikkalasin ul firoq.

Bir-biriga chun yetishurlar dame,
Ravshan o‘lur o‘tlaridin olame.

Sinsa qalamning shaqidin bir uchi,
Ojiz o‘lur noma raqam qilg‘uchi.

Yoki singor go'shaga muhtoj erur,
Bilki kamonkash anga hiloj erur.

Dur nechakim, aybdin o'ldi yiroq,
La'l ham o'lsa yonida yaxshiroq.

Jumla jahon shahlig'idin ori bor,
Kimki gadodur dog'i bir yori bor.

Shohki yo'q hamdam-u yori aning,
Ko'nglida ko'p bo'lg'usi bori aning.

Qilsa birov hamnafas-u yorliq,
Bo'lg'usi ko'p g'amg'a sabukborliq.

Yor erur andoq guhari bebaho-
Kim, anga muhtoj ne shah, ne gado.

Ushbu sifat yorki, marqum erur,
Voyki, bu davrda ma'dum erur.

Bo'lsa dog'i topmog'i oson emas,
Jinsi bashar ichra xud imkon emas.

Xayli malak ichra agar bordur,
Charx uruji dog'i dushvordur.

Bo'ldi pari ham bu sifatdin bari,
Odami o'lmoqni ne bilgay pari.

Gar sanga bor ersa, bu so'zda xafo,
Qaysi pari chehrada ko'rdung vafo?

Topmoq ani garchiki, dushvor ekin,
Bo'lsa dog'i odam aro bor ekin.

Vasli aning kimgaki bo'lg'ay nasib.
Sha'nidadur oyati «Fathun qarib».

Har kishi bir yor iladur ko'ngli shod,
Xayli maloikdin anga «In yakod».

Vasli ila kimki erur bahramand,
Jonim aning boshig'a bo'lsun sipand.

Kimki vafo ko'rdi jafo qilmadi,
O'trusida g'ayri vafo qilmadi.

Jonni sanga topshurayin, ey sabo,
Elt aning ollida qilmay ibo.

Bo'l quyun-u boshig'a evrul base,
Jon dog'i qo'ynungda nechukkim xase.

Mendin anga arzi duo aylagil,
Yo'lida jonimni fido aylagil.

Demon, olib kel chamani vardini,
Ko'zuma yetkur yo'lining gardini.

Xidmatida gar topa olsang majol,
Onchaki mendin degasen arzi hol.

Avval ayog'ig'a tushub past bo'l,
Yo'lida tufrog' ila hamdast bo'l.

Subh nasimi kibi bo'lma xamush,
Shom shamoli kibi tortib xurush.

Aytkim, ey boshtin-ayoq ruhi pok,
Jism sanga ruhki, ruhi fidok.

Necha visolingni tilab zor o'lay,
Necha firoqingg'a giriftor o'lay.

Bag'rim o'lub ko'hi balo lolasi,
Ko'zdin oqib har sari pargolasi.

Jonim o'lib hajring ila dardmand,
Raglar ajaldin anga pechon kamand.

Oncha seni istabon urdum qadam-
Kim, talabingda qadam o'ldi adam.

Seni tilab har necha ko'rdum shikanj,
Ganj tilab yetmadi juz dard-u ranj.

Sabza dedim sonchti nishtar meni,
La'l dedim, o'rtadi axgar meni.

Lola debon ko'ksuma ko'rdum tugan,
Gul tilabon ko'ngluma toptim tikan.

Kimki anga aylamadim jon darig',
Qilmadi javr ulchaki imkon darig'.

Har kishikim, qo'y dum ayog'ig'a bosh,
Jola kibi boshima yog'durdi tosh.

Voyki, yuz tosh aro yolg'uz boshim,
Charx sog'inmishki, erur yuz boshim.

Ham bu nafas boshima yet, rahm etib,
So'ngra ne osig' kelurung men ketib.

Gar bu tamannoni qabul aylasa,
Mehr buzug' sori nuzul aylasa,

Turma-vu zinhor yetishgil manga,
Xizr hayoti bu xabar bil manga.

To chiqibon o'tru yuz afg'on qilay,
Qaysi fig'on, balki fido jon qilay.

Tushsa ko'zum yig'lay-u jononag'a,
Jon berayin ollida shukronag'a.

Jondin olib dard bu darmon bila,
Bormayin oxir dami armon bila.

Gar manga bu kom qarib o'lmasa,
Davlati diydor nasib o'lmasa,

Dashti fano sori xirom aylasam,
Mulki adam ichra maqom aylasam.

Har kishi ham qilsa vafo jomi no'sh,
Ko'ngli muhabbat mayidin ursa jo'sh.

Aylasa bu ishda tatabbu' manga,
Andin erur muncha tavaqu' manga-

Kim, anga kim qilsa jahonin fido,
Etsa aning mehrida jonin fido.

Cheksa yukin onchaki to'qquz sipehr,
Ul dog'i bir zarracha ko'rguzsa mehr.

Desun ani gavhari koni vafo,
Koni vafo yo'qki, jahoni vafo.

Shukrin aning virdi zabon aylasun,
Ko'nglini mehriga makon aylasun.

Bordur umidimki, bu davlat chog'i,
Bo'lg'ay aning sadqasi mendin dog'i.

Jonni fido etsa bu jononig'a,
Qo'yg'ay aning minnatini jonig'a.

Aylasalar ikki tarafdin vafo,
Yetgay alar jonig'a oncha safo-

Kim, sifati sig'mag'ay avroq aro,
Demayin avroqki, ofoq aro.

XXXVII

*Ikki vafoliq yor bir-biri vafosig'a boshlaridin kechgani va
alar barakatidin yuz ming bosh qilichdin va qilich qindin
qutulg'oni, balki qing'a tushkoni.*

Andoq eshittimki shahi komron,
To'rt ulus xoni Temur Ko'ragon.

Fathi aqolimg'a qilg'onda azm,
Hind savodida qatiq bo'ldi razm.

Fath ila nusrat chu anga berdi dast,
Charx aduv qalbiga soldi shikast.

Chunki aduv kufr eli erdi tamom,
Bek dedikim, qilsun ulus qatliom.

Kasratidin dashtni tutg'on qatil,
Qon ila shingarfdin oqizdi Nil.

Bosh tushub ul rudda soy toshicha,
Bosh kesibon har kishi o'z boshicha.

Har sari qon to'kmak ila tig'i tez,
Jumlayi olamg'a solib rustaxez.

Ushbu mahalda iki bechora yor,
Bo'ldi qitol ahlig'a nogah duchor.

Tushti sipohi birisin chopqali,
Shoh yosoqidin amon topqali.

Qatl ishiga chun yonidin chekti tig',
Boshin aning chopmoq uchun bedarig'.

Ko'rdi chu tig' ostida qo'ldoshini,
Yori shafi' o'ldi ochib boshini-

Kim: «Sanga maqsud agar bosh erur,
Qo'y ani, bu bosh anga podosh erur».

Chun anga yuzlandi qo'yub yorini,
Yori ham etti bu so'z izhorini.

Qaysig'a aylay desa ul zulm fosh,
Yori qo'yar erdi ayog'ig'a bosh.

Tund bo'lub qotili po'lodchang,
Dedi: Ikkingizni chopay bedarang.

Qay birining qatlig'a qilg'ach shitob,
Yona biri aylar edi iztirob-

Kim: «Meni qatl ayla burun, tez bo'l,
Toki men o'lguncha tirik bo'lsun ul».

Bazl qilurlar edi bir-birga bosh,
Boshlarig'a tig' uchun erdi talosh.

Maks edi bu nav' aroda bir zamon-
Kim, el aro tushti nido: «Al-amon!»

Bir-biriga kechti alar jonidin,
Shoh dog'i kechti ulus qonidin.

Fosh etib ul sidq-u mavaddat xavos,
Ham el-u ham o'zlari bo'ldi xalos.

Bersa, Navoiy sanga yore Xudo,
Sen dog'i qil boshing-u joning fido.

Soqiy, olib kel qadahe yor esang,
Mehr-u vafo sharti bila bor esang.

Og'zima jon yetti, davo qil manga,
Va'da necha?! Emdi vafo qil manga.

XXXVIII

TO'QQUZUNCHI MAQOLAT

*Ishq o'ti ta'rifidakim, shu'lasi balo sahrosining lolalari va
axgari balokash ko'ngul pargolalari durur va mehnat qaro
shomi aning tutuni va bu shomning muhtariq kavkablari
aning uchquni durur va husn anvorikim, muncha o'tg'a
bois, aning barqidin bir lam'a va muncha haroratg'a mu-
jib, aning quyoshidin bir ashi'a durur.*

Odami xokiyni chu subhi alast
Ayladilar ruh mayi birla mast.

Hikmat iligi bila tufrog'ini,
Tuzdilar andoqki Eram bog'ini.

Qaysi Eram, ravzayi Xuldi barin,
Ravza nekim, jilvagahi Huri in.

Qushlari har lahza yuz afsona deb,
Har kishikim, yona so'rub, yona deb.

Sahni falak bog'idek orosta,
Har guli oning mahi nokosta.

Orazi gulrangi guli tozasi,
Gul uza gulgunluq aning g'ozasi.

Qomat o'lub savsani ozod anga,
Balki sihi sarv ila shamshod anga.

Zulf anga sunbuli mushkin bo'lub,
Yuz bila eng lola-vu nasrin bo'lub.

Yuzda quyosh chashmasidek ob-u tob,
G'abg'ab o'shul chashma suyidin hubob.

Ko'zdin o'lub nargisi fattonlari,
Labdin o'lub g'unchayi xandonlari,

Xat bo'lubon sabzayi xurram anga,
Ter bo'lub ul sabzada shabnam anga.

Husn-u jamol anda gumondin fuzun,
Harne gumon aylasang ondin fuzun.

Lek bu ne husn o'lubon dilfireb,
Ne bu jamol olibon andin shikeb.

Bulbuli ishq o'ldi chu dostonsaro,
Kirdi tamoshog'a bu bo'ston aro.

Chun nazari gulga tushub zor o'lub,
Shavq o'tidin joni xabardor o'lub.

Maskan uchun bo'ldi chu gulbunnishin,
Joniga o't yoqti guli otashin.

Joni aro ishq o'tidin tushti tob,
Ko'nglida g'am shu'lasidin iztirob.

Ishq chu toroji shikeb ayladi,
Gul dog'i izhori fireb ayladi.

Jilva qila boshladi chun gul anga,
Qolmadi imkoni tahammul anga.

Kuymak ila chekti aningdek xurush-
Kim, o'tidin tushti chaman ichra jo'sh.

Keldi chu bu hirqat-u mahruqluq,
Bo'ldi ayon oshiq-u ma'shuqluq.

Ishq chu tug'yon kamol ayladi,
Oshiq o'zin sheftahol ayladi.

Husn dog'i jilva qilib dilpisand,
Zulfg'a topshurdi balodin kamand.

Tushti jahon mulkig'a g'avg'oyi ishq,
Bo'ldi zamon ahliga yag'moyi ishq.

Ishq ne o't erdiki, qilg'och hujum,
Dud-u sharar bo'ldi sipehr-u nujum.

Pashshadek ul duddin itti malak,
Charxda fonusdek o'ldi falak.

Aql jabinida savod etti fosh,
Ruh ko'zidin dog'i oqizdi yosh.

Dayrda ham andin uzun mojarro,
Ka'ba libosi dog'i andin qaro.

May o'ti but yuzidin urg'och alam,
Kuydurub ul shu'lada Mus'hafni ham.

Andaki Mus'haf varaqin kuydurub,
Rahlni o't yoqmoq uchun sindurub.

Dayrg'a masjidni haqir aylabon,
Kufrg'a iymonni asir aylabon.

Xirqayi taqvoni qilib itga jul,
Ruq'alari har sori jul uzra gul.

Kufr savodig'a chu ochib kitob,
Borcha Samadni sanam aylab xitob.

Masjid aro bodayi isyon sotib,
Go'shayi mehrob aro kup o'rnotib.

O't solibon gulshan aro gul bila,
Maykada kunjin yorutub mul bila.

Bog' ne voqifki, ne guldur bu gul,
Kup qachon ogahki, ne muldur bu mul.

Ruh bu gul xorig'a pobast o'lub,
Jon dog'i bu mul isidin mast o'lub.

Aqli sarosima ishi muxtalif,
Qaysi sarosimaki, masx-u xarif.

Dema xarif, ablah-u nodon degil,
Nodon yo'q, g'uli biyobon degil.

Qaydaki ishq o'ti bo'lub shu'lakash,
Aql o'lub ul o't uza xoshokvash.

G'ayri ko'ngul xittayi ma'murasi-
Kim, kuyubon bo'ldi bu o't ko'rasi.

Qaysi ko'ngulniki, makon etti ishq,
O'tdin ani la'lg'a kon etti ishq.

Bo'lmasa ishq, ikki jahon bo'lmasun,
Ikki jahon demaki, jon bo'lmasun.

Ishqsiz ul tanki, aning joni yo'q,
Husnni netsun kishikim, oni yo'q.

Rojih etar ishq o'tidin choshni.
El shahig'a oshiqi qalloshni.

Ishq erur durr-u ko'ngul durj anga.
Balki quyosh ishq-u ko'ngul burj anga.

Qaysi quyosh, bazm furuzanda o't,
Dema furuzandaki, so'zanda o't.

Tanki so'ngak hay'atidin uy durur,
Gar emas uy, nevchun oni kuydurur.

Ishq ayon qilmoq erur husn ishi,
O'ylaki o't sham' ila yoqqay kishi.

Har nechakim husn dilovezroq,
Ishq o'ti el ko'ngli aro tezroq.

Lutf-u tarovat nechakim gulda ko'p,
Hasratidin g'ulg'ula bulbulda ko'p.

Oh chekar bo'lsa ko'ngul zaxmnok,
Shu'la biyikroq urar o't bo'lsa chok.

Mushkil emas ishqqa jon o'rtamak,
O'tg'a ne dushvor jahon o'rtamak.

Ishq eritur aqli sitamkorani.
Shu'la nechukkim, suv qilur xorani.

Bir sharari zuhd jahoniga bas,
Barq ila netgay ko'p o'lub xor-u xas.

Pil bo'lur ishq anga keltursa zo'r,
Pil ayog'i ostida andoqki mo'r.

Oshiq o'zin kim desa, oshiq emas,
Borcha kishi ishqda sodiq emas.

Ulki kezib husn pisand aylagay,
So'ngra ko'ngulni anga band aylagay,

Oni ko'ngul demaki, bir pora tosh,
Ne qizig'ay sham' o'tidin xora tosh.

O'zni takalluf bila g'amnok etib,
Motami yo'q, lek yoqo chok etib.

Toshi malak shevayi talbis ila,
Lek ichi muttafiq iblis ila.

Zohirida sidqdin oroyishe,
Botinida fisqdin oloyishe.

Yoridin ul komlar aylab talab-
Kim, ko'runub zikrida tarki adab.

Gah labi la'lidin etib jon tama',
Jon demayin ulchaki, imkon tama'.

Vasf qilib gah tani gulfomini,
Tan dema, har uzvining andomini.

Hazl kitobi kibi xattida zeb,
Ma'ni anga fahsh-u, fusun-u fireb.

Shu'badagar shishasidek toshi sof,
Zimnida yuz makr ila zarq-u gazof.

Bu esa oshiq, erur o'lturguluk,
Boshdin-ayoq jismini kuydurguluk.

Oshiq ani bilki, erur dardnok,
Ham tili, ham ko'zi-yu ham ko'ngli pok.

O'zlugidin ishq ani pok etib,
Balki fano o'tig'a xoshok etib.

Dard yoshurmoq yuzin aylab sarig',
Ashk oqizmoq ko'zin aylab arig'.

Tor kibi za'f tani zorida,
Har bo'g'uni bir girih ul torida.

Orqasidin ishqki, yuz g'am o'kub,
Har girihi bir g'am ayog'in tugub.

Dard yukidin bo'lubon xam qadi,
Darddag'i «dol» aning hamqadi.

Charx kibi jismi sarosar tugan,
Mehnati shomig'a tonuq har tugan.

Ko'ksi shikofi bo'lub otashfishon,
Shom balosig'a sahardin nishon.

Ko'nglakiga toza tugandin o'run,
Xirqayi idborig'a tevruk yo'run.

G'ayr xayolin chiqorib jonidin,
Mamlu etib jonini jononidin.

Nuktada moyil tili har so'zga yo'q.
Jonida jonon g'amidin o'zga yo'q.

Ko'zda ko'rub yor yuzi hayrati,
Kuydurubon ko'nglini ko'z g'ayrati.

Ko'nglidagi yor g'ami rashkidin,
Qon to'kubon har sari ko'z ashkidin.

Qaysi tarafkim, anga borib nazar,
Do'st jamoli bo'lubon jilvagar.

Balki bo'lub o'zlugi ham bartaraf,
Ko'zki solib, yor ko'rub har taraf.

Kim bu sifat ishqda mag'lub erur,
Harneki andin kelur, ul xo'b erur.

Ishq angakim, bo'yla nishast aylagay,
O'zlugidin forig'-u mast aylagay.

Zuhd harimi sori xos o'lmasun,
Ishq o'tidin joni xalos o'lmasun.

Gar yig'ilib ahli salomat anga,
Aylasalar zajr-u malomat anga,

Va'dayi jannat bila ovutsalar,
Ishq o'tidin ko'nglini sovutsalar.

Murtad o'lub aylasa toat yana,
Taqqo ila qilsa qanoat yana.

Qilsa balo zaxmlari chorasi,
Butsa ano o'qlarining yorasi.

Tan qushig'a xirqani dom aylasa,
Donayi tasbih ila rom aylasa.

Xilvat aro topsa yubusat dimog',
Kasbi havo qilg'ali istab farog',

Qilsa guzar ko'y-u Xiyobon sori,
O'tsa Musallo bila Maydon sori.

Dashtda otlig' ko'runub xayl-xayl,
Zohir etib borchasi javlong'a mayl.

Nogah o'shul xayl aro qotilvashe,
Husn-u malohat mayidin sarxushe.

Yuz gul ochib may o'ti ruxsoridin,
Zohir alardin biri dastoridin.

Husni o'ti shu'lasigulzor o'lub,
Har sorigulzoridagulnor o'lub.

Xol nekim, daf' qilurg'a gazand,
O'tida ko'z mardumi har yon sipand.

Qoshlari oy uzra muanbar hilol,
Aqlni devona qilib har hilol.

Yo'qki, ulus qatlig'a ul qoshlar,
Mashvarat etmakka qo'shub boshlar.

Husn zuhurig'a girih qoshida,
Zeb uchun ul shamraki, «nun» boshida.

Sunbuli zulfi girih uzra girih,
Qaysi girihkim, zirih uzra zirih.

Safshikan ul turki banogo'sh o'lub,
Qatl xayolig'a zirihpo'sh o'lub,

Noz ila o'tlug' ko'zi har yon boqib,
Zuhd-u vara' xirmanig'a o't yoqib.

Dudi ul o'tning safi mujgon aro,
Chun yetibon borhasin aylab qaro.

Surmasiz ul ko'z qaro-vu purfusun,
Ondin o'lub ko'zga jahon surmagun.

La'lida xay qatrasi g'alton tomib,
Yo'qki baqo chashmasidin jon tomib.

Xattini har sori hayot ahli bil,
Xizrlar o'lg'on zulumot ahli bil.

Qatralar ul g'abg'abi dilxoh aro,
Chashma suyidin sizib ul choh aro.

Har sari mo'yi chekibon jon ragin,
Kofiri zulfi uzub iymon ragin.

Hullayi gulrang bila qomati,
Sarvki gul o'lg'ay aning xil'ati.

Tund samandi ko'runub barqgom,
Sur'ati sayr ichra bo'lub barqfom.

Kuymak-u ashk o'lsa ne tong elga fosh,
Markabi barq o'lsa-vu rokib — quyosh.

Guldek etak sanchib-u perohani,
To'n etagidin ko'runub savsani.

Yog'lig'i naqshiki, bo'lub gul nishon,
Savsan-u gul uzra bo'lub gulfishon.

Gulniki dastori uza band etib,
Sarv-u sapidor uza payvand etib.

Bu ne namudori jamil, ey ko'ngul,
Balki gulistoni Xalil, ey ko'ngul.

Kuydurubon aqlni chobuklugi,
Titratibon ruhni nozuklugi.

Bo'yla balolar bila javlon aro,
Yetsa kishi boshig'a maydon aro.

Tufroq o'lurdin topa olmay amon,
Raxshi ayog'ida zamin-u zamon.

Devnajodiki, qayon gom olib,
Yo'qki bashar, xayli malak qo'zg'olib.

Ustidagi qotili chobuksuvor,
O'lturubon xalqni devonavor.

Ul dam agar Shibliy-u Zunnun erur,
Bir necha oshuftayi majnun erur.

Din chekibon motamiga hoy-hoy,
Piri xirad tifldek angushtxoy.

Ruh ul-amin ul sori chun boqibon,
Og'zidin oning sho'lakay oqibon.

Onda ne aql, elga ne taqvo bo'lur,
Taqvo ila aql degan ne bo'lur.

Ko'rmagan el topqay ul o'tdin amon,
Ko'rmag-u kul bo'lmoq emas ham yamon.

O'tqa tushub pok bo'lur kimki g'ash,
Pokroq o'lg'ay o't aro pokvash.

Kimki bu kuymak anga odat durur,
Dunyo-vu uqboda saodat durur.

XXXIX

*Shayxi Iroqiy Shomda husn sham'i gulin ko'rgach, parvon-
adek tutashqoni va shu'lasi inkor tikonlarin kuydurub,
munkirlar boshig'a oshqoni.*

Ulki fano ko'yida boqiy edi,
Faxri zamon Shayxi Iroqiy edi.

Ko'ngli aning maxzani asrori ishq,
Nutqi aning abri guharbori ishq.

Ishq o'tidin anga muxammar sirisht,
Ishq hurufidin anga sarnavisht.

Lek bu ishq o'tini da'vo bila,
Yopib edi pardayi taqvo bila.

Misr necha vaqt anga erdi maqom,
Subhidame qildi qo'pub azmi Shom.

Voliy edi Shomda bir taxtgir,
O'ylaki tun mulkida badri munir.

Angladikim, Shayx kelur ul taraf,
Bildi o'z ahvolig'a oni sharaf.

Ayladi hukm o'ylaki, yaxshi-yamon,
Chiqsun anga o'tru eshitgan zamon.

O'zi dog'i voliyi kishvarpanoh,
Chiqti yopib charxni gardi sipoh.

Shayxga ul xayl chu yovushtilar,
Borchasi markablaridin tushtilar.

Yo'li uza borch qo'yub boshini,
Gardga moni' qilibon yoshini.

Bor edi voliyg'a bir andoq o'g'ul-
Kim, anga yuz Misr shahi erdi qul.

Lutf-u malohatda jahon ofati,
Dema jahon ofati, jon ofati.

Shom savodida mahi anvar ul,
Misr eliga Yusufi payg'ambar ul.

Mulki arab ichra ajabdin-ajab,
Volih anga ham ajam-u ham arab.

Misr diyori aro habbi nabot,
Shom savodida xud obi hayot.

Shayx ko'ziga chu ko'rundi ul oy,
Qo'ydi ayog'ig'a yuz-u, chekti voy.

Chok etibon xirqayi irshodni,
Uzdi chekib subhayi avrodni.

Shayxga tufroq o'lubon xayl-u shoh,
Lek bo'lub Shayx anga xoki roh.

Ishq arokim Shayxga ul hol o'lub,
Hayratidin kelgan ulus lol o'lub.

Ishqki har shoyibadin pok erur,
Har neki qilsa kishi ne bok erur?

Shayxnikim ishq o'ti qildi halok,
Shu'lasi ul xaylni kuydurdi pok.

O'ti ko'ngullarg'a xabar ayladi,
Ohi bag'irlarg'a asar ayladi.

Titrabon o'rtanmagidin bo'ldi fosh,
Pokligi elga nechukkim quyosh.

Voliy ichidin urubon o't alam,
Shayx muridi bo'lubon o'g'li ham.

Ishqda pok o'lsa kishi bu sifat,
Xosiyat o'lur bu sifat oqibat.

Husni haqiqiyni gar o'truda ko'r,
Xoh ani ko'zguda-vu, gar suda ko'r.

Chun g'araz ul husng'a bo'ldi shuhud,
Ko'zgu-vu suvg'a aroda ne vujud.

Munda kishi qayda-vu beboklik,
Mumkin emas ishqda juz poklik.

Ishq seni qilsa, Navoiy, halok,
Pok esa ul ishq o'lumdin ne bok.

Soqiy, o'lubmen, menga tut jon suyi,
Sofiy-u pok, o'ylaki hayvon suyi.

To yoqa-vu ko'ksun etib chok ichay,
Har nechakim bo'lsa to'la, pok ichay.

XL

O'NUNCHI MAQOLAT

*Rostliq ta'rifidakim, vujud uyi bu tuz sutun bila barpoy va ul
uy shabistoni harimida bu sham'i anvar majlisoroy bo'lur
va egrilik nafyidakim, agar egri kishi zulfdek siymbarlar
yuzida yer tutarkim, boshi kesguluk va agar ajdahodek ganj
ustida halqa urarkim, o'lturguluk.*

Har kishikim, tuzluk erur peshasi,
Kajrav esa charx, ne andeshasi?

O'qki, tuz o'ldi tayaroni aning,
Bo'lsa yer egri, ne ziyoni aning?

Yo'l necha tuz, yo'lichig'a maqsad qarib,
Xamlig'idin tushsa yiroq yo'q ajib.

Nay tuz uchun istar ani ahli hol,
Chun tuz emas, egri ko'rar go'shmol.

Nayza bo'lub tuzlugidin sarbaland,
Chirmosh uchun bandg'a qolib kamand.

Sham' bo'yi tuz kelib ayvon aro,
Shohidi bazm o'ldi shabiston aro.

Egri uchush birla chu ko'p aylanib,
Qaydagi parvona borib o'rtanib.

Sarvkim, ul to'g'ri chekib qomatin,
Ko'rmayin osibi xazon ofatin.

Chirmashibon sunbuli tar bog' aro,
Egrilik oning yuzin aylab qaro.

Tuz durur egri qili to soz erur,
Egri bo'lur emdiki, nosoz erur.

Bo'ldi chu mistar xatig'a tuz raqam,
Boshini olmas raqamidin qalam.

Bir xati gar egri tushar bir nuqat,
Nusxada har safhadadur egri xat.

Qaysi paripaykari huri najod,
Balki anga hur-u pari xonazod-

Kim, o't erur chehrayi gulrang anga,
Dahrni kuydurgali ohang anga.

Gul uza har xay guhari nob o'lub,
Balki bu xaydin guli serob o'lub.

Har sari mushk uzra xati mushksud,
Xay nami zohir qilib ul o'tg'a dud.

Olg'ali el ko'nglini lutfi mizoj,
O't bila suvg'a beribon imtizoj.

Bo'lsa latofat nechakim, oni bor,
Husn-u jamol onchaki, imkoni bor.

Lek emas bo'lsa qadi sarfarozi,
Bo'lmasa gulzori aro sarvi nozi.

Chekmasa tuz sarvi xiromonini,
Otmasa tuz novaki mijgonini.

O'ynamag'ay jonini har zor anga,
Bo'lmag'ay el ko'ngli giriftor anga.

Tuzmasa mehrobini ahli niyoz,
Egri boqib rost emasdur namoz.

Rostqalam xalq erurlar salim,
Egri durur xatki, emas mustaqim.

Rostdur ul kim, nazari to'g'ridur-
Kim, iligi egridur, ul o'g'ridur.

Bo'lsa ilik egrilik ichra samar,
El ani kesmakda tuz etgay magar?

Ko'zki erur egri aning xilqati,
Birni iki ko'rmak erur san'ati.

Birdin o'gun chun nima mavjud emas,
Ko'rgan ani ikki erur shirk-u bas.

Ulki Sulaymon edi oti aning,
Bahri nubuvvat durri zoti aning.

Saltanati dahr uza masnadrishin,
Saltanati birla nubuvvat qarin.

Qabzayi hukmida jahon kishvari,
Amrig'a inson kibi dev-u pari.

Farshi saropardasi yozi yobon,
Qush paridin boshi uza soyabon.

Sahni havoda to'shalib mafrashi,
Azmda yel xayli janibatkashi.

Dev-u pari zumrai odam bila,
Tobiyi amri edi xotam bila.

Kimki erur qaysar-u xoqoni ahd,
Qaysar-u xoqon ne, Sulaymoni ahd.

Taxti urub poya sipehr avjig'a,
Toji solib soyani mehr avjig'a.

Borgahi torami axzar kibi,
Xayli bu toram aro axtar kibi.

Jam bila Zahhokcha johi aning,
Ikki Skandarcha sipohi aning.

Xayl-u taba' Hurmuz-u Xusrav anga,
Mulki Sulaymoncha qalamrav anga.

Lek Sulaymong'a nechukkim zamon,
Xotam ila hukm etib erdi ravon.

Anga dog'i gardishi charxi barin,
Saltanat ichra berib andoq nigin.

Ul nimakim, har kishi xonliq topib,
Hukmi aning birla ravonliq topib.

Xatdin o'lub anda dog'i bu sharaf,
Xatti bo'lub gavhar-u, xotam — sadaf.

Turfa bukim, xattin aning ro'zgor
«Rosti-yu rusti» etib oshkor.

Qilmasa bu muhr xati yorliq,
Shohg'a yo'q g'ayri giriftorliq.

Tuzluk o'lub oxir anga dastgir,
Tuzluk ila xalq anga farmonpazir.

Har kishikim, istasa tuzlukka g'avr,
Angladik onikim, erur ikki tavr:

Bir buki, tuz bo'lsa kishining so'zi,
Yo'q so'zikim, ham so'zi-yu ham o'zi;

Bir buki, yolg'ong'a taassuf bila,
To'g'ri degay so'zni takalluf bila.

Yaxshidir avvalg'isi xud begumon,
Lek ikkinchisi ham ermas yomon.

Har kishi yolg'onni desa, lek kam,
Bo'lg'ay edi kosh bu davronda ham.

Turfa zamon ahlig'a biz muhtalo-
Kim, yo'q alar ollida chindek balo.

Kimki qilur chinlik alardin havas,
Qoshlari ustida topar chin-u bas.

Buki erur kufr elining mulki Chin,
Ko'rkim, erur g'ayrati Xuldi barin.

Lek bu chinlikki, Haq etmish ato,
Ko'rki ulus ollida uldur xato.

Ulki xato so'ziga oyin erur,
Za'mida ulkim, bu xato chin erur.

Kimki bu davronda qilur rostliq,
Yo'qtur ishi g'ayri kam-u kostliq.

Davr chu kajlikka qilur iqtizo,
Sen tilasang rost, emastur rizo.

Tuz ishi yo'q gunbadi davvorning-
Kim, xati tuz kelmadi pargorning.

Ul kishikim, tuzluk erur shon anga,
Dushman erur gardishi davron anga.

Xomaki, tuzlukka erur rahnamun,
Kesilibon boshi bo'lur sarnigun.

Tuzluk ila chun «alif» urdi salo,
Ko'rki oni ostig'a olmish balo.

Tuz chekilur borgah uzra tanob,
Ko'rki erur boshdin-ayoq pech-u tob.

Tuzluk ila chunki shihob urdi gom,
O'rtadi o't boshdin-ayog'in tamom.

Keldi yilon jismida pech-u shikanj,
Muhradur og'zida-vu ostida ganj.

Egriligidin ko'runur yangi oy,
Andaki bo'lmish qadami charxsoy.

Munchaki chirmosh bila dastordur,
Bosh uza chiqmoqqa sazovordur.

Yo'q-yo'q, emas bo'ylaki qildim raqam,
Balki erur barchasi sahv ul-qalam.

Egri-yu tuz vasfi muhaqqaq durur,
Botil erur egri-yu tuz haq durur.

Sham'ki, tuzluk bila masrur erur,
Garchi kuyar boshtin-ayoq nur erur.

Barqki, egrilik o'lubtur xo'yi,
Garchi yorur, lek borur yer quyi.

To ranja chekmas yeriga bog'bon,
Bog' hamon, zebda jangal hamon.

Molasiz ul tuxmki, dehqon sochar,
Suvni teng ichmas necha yakson sochar.

Necha musattah esa ko'zgu yuzi,
Tuz ko'runur shohidi mahro' yuzi.

Xud yuzi garchi musayqal durur,
Girdi uzor anda mutavval durur.

Tuz ko'runur mehr chu turg'on suda,
Egri bo'lur ushturak urg'on suda.

Boshtin-ayoq kimsaki, tuzdur so'zi,
Yoki bo'yolg'on-u yovuzdur so'zi,

Ul dog'i bu ikkisi beixtiyor,
Kimsaga taqdir aro ne ixtiyor.

Ulki habibim dedi Xoliq ani,
Derlar ulus muxbiri sodiq ani.

Chunki aning borchas so'zi haq durur,
O'trusida el so'zi «saddaq» durur.

Qaysi habib ulki, falak-xokidur,
Sidra-vu To'bi – xas-u xoshokidur.

Istab aning dinini bilgach yaqin,
Ummat o'lurni rusuli mursalin.

Sidq ila urg'onda salo ummati,
Oytti «Kazzobuna lo ummati».

Qolsa azob ichra bori koinot,
Bordur aning ummati ahli najot.

Balki chu tortib alami ihtido,
Istabon ummatlig'ini anbiyo.

Kizb keturgan tili yo kilkidin,
Xorij etib o'zni rusul silkidin.

Sahv ila yolg'on demak ermas hisob,
Bilgach ani chunki qilur ijtinob.

Ulki shior ayladi yolg'on demak,
Bo'lmas ani er-u musulmon demak.

Nechaki jahd aylasa kozib kishi,
Bir-ikki dast ilgari borg'ay ishi.

G'ofil esa xalq bu ahvoldin,
Voqif erur Tengri xud ul holdin.

Elga necha maxfiy esa bu sifat,
Zohir etar yolg'on o'zin oqibat.

Kizb qilur burnog'i subh oshkor,
Nurini ko'rkim, nechadur poydor.

Kimsaga har shevada qallobliq,
Andin erur yaxshiki, kazzobliq.

Har kishi ont ichti sharorat bila,
Kizb esa daf' o'ldi kaforat bila.

Kimki o'zi ayladi yolg'on so'zin,
Kizb, der el, chin desa, qolg'on so'zin.

Ranjg'a solg'on bu xasorat oni,
Aylamas ozod kaforat oni.

Kimsaga yolg'onchi debon qolsa ot,
Bu ot ila chorlasalar o'z-u yot.

Sidq xitobi yana yonmas anga,
Chin desa ham, xalq inonmas anga.

Kimki chini el aro yolg'on durur,
Yolg'oni chinlikka ne imkon durur?

Necha zarurat aro qolg'on chog'i,
Chin demas ersang, dema yolg'on dog'i.

XLI

*Durrojning yolg'onni chin o'rnig'a ayturidin hodisa
domig'a tushgonida, chin so'zin sher yolg'on sog'inib,
faryodig'a yetmagoni va ani balo domidin xalos etmagoni.*

Bor edi bir beshada bir tund sher,
Vahshat aro ko'k asadidek daler.

Chun bo'lur erdi bolalab zavqnok,
Mo'r bolasin qilur erdi halok.

Tishlabon ul moyayi payvandini,
Og'zida asrar edi farzandini.

Bor edi durroje o'shul beshada,
Sheri jayon vahmidin andeshada.

Sherki tishlab bolasin dam-badam,
Beshada har yon qo'yar erdi qadam.

Yetgach aning boshi uza nogahon,
Far eta uchsa edi ul notavon,

Vahm ila seskanmak edi sher ishi,
O'lturur erdi bolasig'a tishi.

Tish bila aylab bolasi yorasin,
Yora etib o'z jigari porasin.

Doim anga bu g'am aro g'am edi,
G'am neki, motam uza motam edi.

Ko'ngli bu ishdin bo'lub ozorliq,
Boshladi durroj bila yorliq.

Dediki, mendin sanga yo'q qasd-u kin,
Emin o'l-u bil meni dog'i amin.

Vahmni qo'y, hamdam-u hamrozim o'l,
Aysh-u tarab vaqti navosozim o'l.

Men dog'i lahning eshitib shod o'lay,
Nag'mang ila qayg'udin ozod o'lay.

Shart bukim yetsa gazande sanga,
Solsa falak hiylasi bande sanga.

Lutf qo'lin holinga hamdast etay,
Xasmni sarpanja bila past etay.

Ko'rguzub ixlos ishida ixtisos,
Seni aduv domidin aylay xalos.

Sher ko'p afsun bila chun qildi jahd,
Siddiq ila durroj dog'i qildi ahd.

Andoq aro yerda ayon bo'ldi mehr-
Kim, hasad eltur edi andin sipehr.

Qaydaki orom tutub sharza sher,
Girdida durroj uchubon daler.

Boshig'a parvoz ila gardishnamoy,
O'ylaki sulton boshi uzra humoy.

Sher eshitib aning ilhonini,
Fahm qilib savtida yolg'onini.

Der edi, yolg'on demakim shum erur,
Kizb tuz el ollida mazmum erur.

Pand eshitmas edi durroji mast,
Kizbdin etmas edi afg'onni past.

Bir kun aning qasdig'a bir saydgar,
Hodisa domin yoyib erdi magar.

Dona bila suv sari qilg'och xirom,
Tortti sayyod aning ustiga dom.

Qichqiribon dom aro ul mubtalo,
Necha dedi: «Tot! Meni tuttilo!»

Sher qulog'ig'a yetib ul maqol,
Savtini doimg'idek etti xayol,

Ko'p eshitib erdi bu yolg'onini,
O'yla gumon etti chin afg'onini.

Har nechakim rost fig'on ayladi,
Sidqini ham kizb gumon ayladi.

Maxlasig'a aylamadi iltifot,
Toki anga munqati' o'ldi hayot.

Har kishikim rostni bexost der,
Aytsa yolg'on dog'i el rost der.

So'zda, Navoiy, ne desang, chin degil,
Rost navo-nag'mag'a tahsin degil.

Soqiy, olib kel qadahi dilpazir,
Ayla meni jur'asidin shergir.

Bazmning asbobini qilg'il nasaq,
Hozir etib six-u kabob-u tabaq.

XLII

O'N BIRINCHI MAQOLAT

*Ilm sipehrining baland axtarlig'idakim, jahl tunini yorutmoq
uchun «ayn»i quyoshdin va «lom»i oydin va «mim»i kun-*

*duzdin nishona aytur va jahl shomi tiyra manzarlig'idakim,
g'aflat chohini zalolat kechasida zohir qilib, bu kechada
shaqovatdin fasona aytur va olimning bovujudi falokat
quyoshdek sarbalandlig'i va johilning bovujudi ganju mol
tufrog' aro najandlig'i.*

Dahr ishi to xalq ila bo'lmish sitez,
Xor durur olim-u, johil — aziz.

Toki jahon zulmni qilmish pisand,
Yerga tushar meva, yig'och sarbaland.

Razlg'a — rif'at, bilik ahlig'a — ranj,
Tog' uza xoro-vu, yer ostida — ganj.

Fe'li yomon topsa rafe' aylabon,
Hukmig'a olamni mute' aylabon.

O'ylaki Kayvoni nuhusatshior-
Kim, yeridur gunbadi niliy hisor.

Nevchun erur Mushtariy ondin quyi,
Qilmasa yaxshini yomondin quyi.

Yaxshig'a andin g'am-u ozor erur,
Bog'da gul hamnafasi xor erur.

Ulki sadafdek necha tiyrajabin,
To'ldurubon qo'ynig'a durri samini.

Kimki bo'lur dur kibi sofiy-u pok,
Aylabon olmos ila bag'rini chok.

Qulla qotig'liqqa chu bog'lab kamar,
Tig'i bo'lub chehraxaroshi qamar.

La'ldek ulkim, guhari pok o'lub,
Ko'hi balo ostida g'amnok o'lub.

Bo'ldi kemur hinduyi otashparast,
Masnadi yoqut uza topti nishast.

O'tki ayon qildi guli otashin,
Kul uzadur xoki mazallatnishin-

Kim, anga ham asl yomon, ham qadam,
Toj ila tovus kibi muhtaram.

Ulki so'ziga bo'lub ozoda qul,
To'tiyi go'yo kibi bo'ynida g'ul.

Qushki bog'ir yormoq o'lub kom anga,
Shoh iligi ustida orom anga.

Ulki chekib nag'mayi dilkash hazor,
Kul ichida gulxani-yu xor-u zor.

Har kishi Zamzam suyidin kelturub,
Gandarabon shishada baskim turub.

Mayki to'lub fisq bila jom anga,
Har labi maygun labidin kom anga.

Ko'ktaki, ko'zgudek o'lub nur-u tob,
Yopib oni oh tafidek sahob.

Tun kulidin aylabon oyinarang,
Oy yuzi chun shabnam ila topti zang.

Harzarav o'ldi ko'palak qahbavor,
Hulla durur jismida naqsh-u nigor.

Dard ila parvona tutub tunni pos,
Jonida o't, jismida eski palos.

Zulm durur ushbuki, bir notavon
Ilm tilab shahridin o'lg'ay ravon.

Ayni falokatdin ayog'i yalang.
To'ni yo'qidin tani dog'i yalang.

Tevrab ayog'ini aning har tikan,
Har tikan ustida mukarrar tikan.

O'q aro dunbolayi paykon kibi,
Xor ichinda alif o'lg'on kibi.

Eski sepechi boshida kulguluk,
Dom kibi boshdin-ayog'i tiluk.

Toyiri maqsud tilab kom ila,
Donayi ashki dog'i bu dom ila.

Egnida avroq-u kitobi aning,
Qilg'ali tahsil shitobi aning.

Qushdek o'lub sayr muyassar anga,
Egnida avroqi bo'lub par anga.

Och etibon qornini muhtojliq,
Tu'mag'a muhtoj etibon ochliq.

Jismini chun za'f etib andoqki nol,
Xoma kibi til chekib, aylab savol.

Harne yetib, qoni' o'lub yo'l yurub,
To o'zin o'z maqsadig'a yetkurub.

Maqsadi bir xittaki ko'rmay o'zi,
Tushta dog'i ko'rmayin oni ko'zi.

Xalq ko'p-u yo'q biri yori aning,
Ko'zdin uchub shahr-u diyorini aning.

Ko'cha ko'p-u ev ko'p-u bozor ham,
Bilmayin ulkim, qayon urg'ay qadam.

G'urbat o'ti ko'ngliga kor aylabon,
Jonini yolg'uzlug'i zor aylabon.

Sayr etib aqshomg'acha beto'shaye,
Chun bo'lub aqshom tutubon go'shaye.

Za'f ila hushi o'ziga kelmayin,
Tongg'acha uyqu ko'ziga kelmayin.

Tongla qilib sayr madoris aro,
Madrasalar ichra majolis aro.

Qaydagi o'z holini ta'vil etib-
Kim, eshitib hazl ila tajhil etib.

Sarf etibon umr havoyi varaq,
To olibon sarf havoyi sabaq.

Ne topilib kunduz aning maskani,
Ne bilinib kecha aning ma'mani.

G'urbat aro holi yomondin yomon,
Harne yo'q ondin yomon, ondin yomon.

Ajz bo'lub til ishi taqriridin,
O'ylaki xoma tili tahriridin.

Bo'yla g'am-u mehnati davron chekib,
O'n-u o'n besh yil yugurub, jon chekib.

Madrasa kunjini g'amobod etib,
Tongdin oqshomg'acha faryod etib.

Bo'yla ming emgakdagi bechoradin,
O'z vatan-u mulkidin ovoradin.

Ba'zi o'lub, ba'zi itib har taraf,
Ba'zi etib doiyasin bartaraf.

Oz ish ila ba'zi etib iktifo,
Ba'zi o'ziga tutubon ko'p jafo.

Evrulubon doirayi moh-u sol,
Zohir o'lub bir-iki sohibkamol.

Qarn ila davron topibon iqtiron,
To bo'lubon bir kishi sohibqiron.

Ko'ngli bo'lub maskan-u ma'voyi ilm,
Qatra kibi paykari daryoyi ilm.

Ibriy-u yunoniy-u suryoniy ham,
Hindi agar so'rsa, bilib oni ham.

Ko'ngli uyin ilm etibon bir jahon,
Qatrada ul nav'ki daryo nihon.

Nutqiki izhori maoniy qilib,
Zevari asrori nihoniy qilib.

Chun to'kubon xoma shaqidin qaro,
Obi hayot ul zulumoti aro.

Nusxa savodi zulumoti aning,
Ma'ni o'lub obi hayoti aning.

Mushkili aflok bo'lub bejadal,
Bu Aliyi fikrati ollinda hal.

Jumla raqam kilkiga marqum o'lub,
Borcha ulum ollida ma'lum o'lub,

Din ishida jahl-u havo dofi'yi,
O'ylaki G'azzoliy ila Shofiyi.

Yo'qki bu isnayn ani solis debon,
Balki nabi o'ziga voris debon.

Garchi falakdin topibon har kamol,
Lek falokat ham anga barkamol.

Shom yetib choshtg'a, yo'q kom anga,
Chosht muyassar esa, yo'q shom anga.

Turfa bukim, johili qotilvashe,
Ko'rmagi noxush, demagi noxushe,

Din-u diyonatda yo'q oyin anga,
Bal ne diyonat anga, ne din anga.

Yel kibi sovurmog'-u noxushlig'i,
O't kibi kuydurmag-u sarkashlig'i.

Bosira sham'in o'chururdek karih,
Aql hayosin ketarurdek safih.

Olam aro qahri ilohiy bo'lub,
Xulq ila xalq – ikki guvohi bo'lub.

Qatl bo'lub odat-u xo'yi aning,
Marg ragi har sari mo'yi aning.

Botinida dud kibi tiyraliq,
Zohirida shu'la kibi xiraliq.

Dunlig'idin it bila yakson bo'lub,
Bal it aning qoshida inson bo'lub.

Turfaroq ulkim, bu jaholat bila,
Jahlni qo'y, muncha razolat bila.

Charx ani sohibi joh aylabon,
Tobi' anga xayl-u sipoh aylabon.

O't kibi har nechaki sarkash bo'lub,
Xil'at anga hullayi zarkash bo'lub.

Garchi yilondek zarari om anga,
Ganji Faridun uza orom anga.

Necha tikon yanglig' etib tezlik,
Tong yelidin boshiga gulrezlik.

Qatl ishiga garchi qilichdek samar,
Aylab ani shoh murassa'kamar,

Necha sanam xoli kibi tiyra dil,
Jilvasi gul bargi uza muttasil.

Shan'ati har necha degandin uzun,
Lek bo'lub hashmati andin fuzun.

Ul biri ul fazl-u fasohat bila,
Bu biri bu fe'li qabohat bila.

Turfaroq ulkim, munga bir e'tibor-
Kim, yuz aningdekni qilib xor-u zor.

Munung otin xalq amir aylabon,
Elni bu ot birla asir aylabon.

Anga munung xizmati lozim bo'lub,
Balki eshigida mulozim bo'lub.

Ko'r ne malakvashni qilib nafsi dun,
Devi lain ollida xor-u zabun.

Garchiki o'n qatla taraddud qilib,
Hojib-u darboni tashaddud qilib.

Ollida bir qatla bo'lub bor anga,
Ro'zi o'lub davlati diydor anga.

So'rg'ali chun bekka tanazzul bo'lub,
Xoja duosig'a tasalsul bo'lub.

Chunki duo xatmini aylab qo'pub,
Uyga azimat qilibon yer o'pub.

Bast qilib bexud o'z-u yot ila,
Majlis etib sharhi mubohot ila.

Tengri uchun, ko'rki, bu ne hol erur,
Shammayi ta'rifida til lol erur.

Ul ne tafar'un, bu ne nakbat bo'lur,
O'rtalarida bu ne suhbat bo'lur.

Johil agar uldur-u olim budur,
Olim emas, o'ziga zolim budur.

Ilmni kim vositayi joh etar,
O'zini-yu xalqni gumroh etar.

Olim agar joh uchun o'lsa zalil,
Ilmi aning jahlig'a bo'lg'ay dalil.

Ilm ila kim johg'a mayl aylabon,
Bahr suyini xayg'a tufayl aylabon.

Itki erur jifada maqsud anga,
Bo'lsa murassa' juli ne sud anga?

Dunki topib ilm rayosat uchun,
Xil'at etib hulla najosat uchun.

Olim agar qat'i amal aylasa,
Ilmig'a shoyista amal aylasa;

Solmasa ko'z jifayi dunyi sari,
Boqmasa tuz dunyiyi foni sari.

Oni sharaf gavharining koni bil,
Gavhar-u kon, harne desang oni bil.

Kon o'zi-yu yuz sari gavhar anga,
Charx o'zi-yu har taraf axtar anga.

Konida gavharlari ham barcha pok,
Charxida axtarlari ham tobnok.

Kimki, bu iqbol anga bo'lg'ay nasib,
Solmasa dunyo sari ko'z, ne ajib.

Egnida gar xirqasi yuz chok erur,
Gulga to'ni yirtug'i ne bok erur.

Kungaki uryonliq erur ziynati,
Tiyra bo'lur, bo'lsa bulut xil'ati.

Xushroq erur shahd kadudin yiroq,
Mushk agar nofasi yo'q yaxshiroq.

Er kishiga xil'at ila ne sharaf,
Durg'a ne nuqson yiroq o'lsa sadaf.

Qaysi chibin kisvati zarkordur,
Yeri durur qaydaki murdordur.

XLIII

*Imom Faxr Roziy bila Sulton Muhammad Xorazmshoh aro
hammomda oshnoliq sham'i yorug'oni va imom so'zidin
sultonning istig'nodin ilik yug'oni.*

Zumrayi roz ahlig'a masnadrinishin,
Dahr imom ul-umami faxri din.

Qildi chu Xorazmni oromgoh,
Ko'rmagiga kelmadi Xorazmshoh.

So'rg'ali ul chunki qadam qo'ymadi,
Ilm shukuhi muni ham qo'ymadi.

Shahni pushaymon qilib erdi uyot,
Lek imom aylamadi iltifot.

Bo'ldi base pardada guft-u shunud,
Parda chu qo'pmadi arodin ne sud.

Bor edi hammomda bir kun imom,
Shah dog'i hammomg'a qildi xirom.

Bir-biri birla bo'lubon muxtalit,
Shoh savol etdi bo'lub munbasit:

«K-ey, bo'lub el ilming ila bahravar,
Ayt qiyomat ishidin bir xabar-

Kim, necha ul kunda malol o'lg'usi,
Har kishiga anda ne hol o'lg'usi?»

Shoh chu bu nuktani qildi savol
Bo'yla javob aytdi sohibkamol-

Kim: «Sangakim hashr so'zi kom erur,
Bil anga monand bu hammom erur.

Anda gado shah bila yakson bo'lub,
Shoh-u gado borchasi uryon bo'lub.

Joh-u jalol ahli saningdek bori,
Ichkari-yu bor-u yo'qi tashqori.

Ilmu amal ahli meningdek tamom,
Harne yig'ib, hamrah etib vassalom.

Yo'q sanga sultonlik ila sud ko'p,
Lek manga ilm ila behbud ko'p».

Ilm, Navoiy, sanga maqsud bil,
Emdiki ilm o'ldi, amal aylagil.

Soqiy, o'shul bodani tutqil mudom-
Kim, ko'rubon sajdag'a tushgay imom.

Ichsa kishi bo'lg'ay anga xoki roh,
Aytma Xorazmki, Xorazmshoh.

O'N IKKINCHI MAQOLAT

*Qalam shaqqining gunogunlug'i va ahli qalam shiqqin-
ing buqalamunlug'i va qaysi xutut kitobatig'a shuru' qil-
moq a'mol nomasig'a mujibi qaroliqdur va kotibga xatti
mubtalolik va qaysi hurufqa ruju' qilmoq sahifayi ruxsorg'a
mujibi oqliq durur va roqimg'a safid avroqliq.*

Ul ne ajab paykari matbu' erur-
Kim, uni xush, diqqati masnu' erur.

No'gi nukat naqshi nigorandasi,
Tirnog'i mistar ragi xorandasi.

Qushdek o'lub vaz'-u namudor anga,
Nukta sochib har sori minqor anga.

Tu'masi zulmat, vatani nur uza,
Mushk sochib safhayi kofur uza.

Chobuk-u mavzun harakoti aning,
Uchqali yo'q lek qanoti aning.

Qush demagil, ayt muanbar yilon,
Dema muanbarki, fusungar yilon.

Shohid anga jilvada parronlig'i,
Ilig-ayog'ning dog'i pinhonlig'i.

Til uzotib, fosh o'lub ondin fusun,
Dahrda kim ko'rdi yilondin fusun?

Dema yilon, ajdar erur ganjsanj,
Muzmar aning javfida yuz turfa ganj.

Dud chiqib og'zidin ajdar kibi,
Dudi aro har shaba gavhar kibi.

Ajdar emaskim, emas ajdar salim,
Balki degil oni, asoyi Kalim.

Yo'qsa, nedin yutti jahon sehrini,
Balki maoni-yu bayon sehrini.

Ne tan aro bo'ldi zaxomat anga,
Ne bu zaxomatda vaxomat anga.

Dema aso, balki ani xoma de,
No'gin aning naqshgari noma de.

Xilqati har xalqdin avval bo'lub,
Vasfi kalom ichra musalsal bo'lub,

Arsh uza Kursi bo'lubon joygir,
Kursi uza Lavh iqomatpazir.

Lavhda har naqshki, bo'lmish raqam,
Yozg'uchi bir-bir qalam o'lmish, qalam.

Muncha sharafkim, anga mavjud erur,
Kotibi maqbul ila mardud erur.

Maqbul-u mardudi erur necha xayl-
Kim, borisi qildi kitobatg'a mayl.

Avval erur kotibi dorulqazo,
Ish anga noshar'g'a bermak rizo.

Shohidi odil anga yolg'on tonug',
Tuhmat etarga diram olg'on tonug'.

Zohir aning xoini mutlaqlig'i,
Haq kibi ravshan bari nohaqlig'i.

Kilk uchin itiklik ila nesh etib,
Sidq-u diyonat yuzini resh etib.

Nohaq uchun yozib uzun mojaro,
O'z yuzidek safhani aylab qaro.

Borcha xiyonatni diyonat bilib,
Borcha diyonatda xiyonat qilib.

Banda qilib chun tuzub ifsodni,
Sarv bila savsani ozodni.

Bermasa Isoyi mujarrad diram,
Yozib aning aqdida to'quz haram.

Xo'sha uzumkim, kishi rishvat desa,
Kuydurubon bog'ini jannat esa.

Aqd xalifa qizi hindu bila,
Anga suv ichmak bir ayoq su bila.

Muzd tilab hujjati kobin uchun,
Qaydlar ul safhada tahsin uchun.

Kimki bu suratg'a surar xomasin,
Bilki qorortur yuzidek nomasin.

So'ngg'isi muftiyi hiyalpesha bil,
Hiyla bila makr anga andesha bil.

Ko'nglida egri ne g'arazkim tuzub,
Surati fatvosida tuz ko'rguzub.

Kiydurubon jurg'a xur kisvatin,
Harna xashan bo'lsa, hasan xil'atin.

Harza navo ichra qilib zahra fosh,
Maxfiy etib sham'tubida quyosh.

Rishtayi tazvir o'lub o'ziga qayd,
Lek aroda mujrim o'lub Amr-u Zayd.

«Lo»-vu «naam» birla xato yo savob,
Yozib anga «vallohu a'lam» javob.

Ko'runubon ko'ziga ul ikki kam,
Tortib alar shirkatig'a Haqni ham.

Safha shabiston kibi orosta,
Muhrlar anda mahi nokosta.

Lek boqib, qilsa taammul kishi,
Asli xayolig'a taxayyul kishi.

Har tarab ichra ko'runub yuz mihan,
Har gul ichidin chiqibon yuz tikan.

Sarv-u giyah o'q ila nishtar chiqib,
Sunbul-u gul dud ila axgar chiqib.

«Ayn»i shariat bori g'abni balo,
Tuzluk ila har xati oning xato.

Kimki bezar safhani bu nomadek,
Bo'ynin aning uzsa bo'lur xomadek.

Biri yana omili devon bo'lub,
Dev aning a'molida hayron bo'lub.

Charx etibon ism amaldor anga,
Bahra qilib ushbu amal dor anga.

Ul bu amal birla ichib jomi may,
Kilki sariridin anga lahni nay.

Chun amali birla navosoz o'lub,
Ul nay uni xonabarandoz o'lub.

Xoma uchin duda aro aylabon,
Dudasi olamni qaro aylabon.

Kilki ulus o'rtamagiga o'tun,
O'tkarib ul o'ti falakdin tutun.

G'ofil ul ishdan shahi davlatpanoh,
Davlati arkoni bo'lub rishvaxoh.

Hokim etib mulkka g'oratgare,
Buzg'oli islom evini kofare.

Zulm etib ul kosib-u dehqong'a ham,
Kosibu dehqon neki, sultong'a ham.

Qaysi viloyatg'aki, azm aylabon,
El haramu bog'ida bazm aylabon.

Gar xud ul uy sohibi hofiy erur,
Istari avval mayi sofiy erur.

May bila buzg'och qarining holini,
Shohid uchun ham yiborib zolini.

Chahdag'i tuxm arpasini oti yeb,
Uyda tovug'larni suruk toti yeb.

Hosil o'shul uyga balo doribon,
Qaysi balo, balki vabo doribon.

Yig'lamog'-u oh ila afg'on solib,
Ul yog'in-u yel bila to'fon solib.

Kentning arbobi bir-ikki avon,
Zulmda bu — xoja, alar — pahlavon.

Bir-biri birla bo'lushub o'yla do'st-
Kim, kishikim ko'rsa degay mag'z-u po'st.

Do'stqa shah molini sotib nuhuft,
Borcha o'n oltunni bir oltung'a muft.

Sarxat alar ollida parron solib,
Reza raiyat uza tovon solib.

Sarxat etib birga besh-u o'n raqam-
Kim, Haq aning ilgini qilg'ay qalam.

Necha sitam qilg'uchi obod o'lub,
Borcha sitam chekkuchi barbod o'lub.

Bo'lsun aning xomasidek farqi shaq,
Osilibon jismi nechukkim varaq.

Sortqa garchi bu borur yaxshilar,
Turk ila ham yaxshi borur baxshilar.

Garchiki bu necha adad bo'ldi rad,
Ahli qabul o'ldi bu necha adad:

Avvalidur munshiyi gavharfishon-
Kim, gahi ul ruq'a yozar, gah nishon.

Ruq'asidin shod asiri firoq,
Nomasi xud ruq'asidin yaxshiroq.

Nomasidin til topibon so'z nasib,
O'ylaki gul safhasidin andalib.

Safhasidin notiq a kulgu aro,
To'ti o'shul nav'iki ko'zgu aro.

Hajr qaro shomida subhi najot,
Zulmati furqat aro obi hayot.

Lek nishon mujdayi joni bo'lub,
Aysh xati zavq nishoni bo'lub.

Zulm aro mazlumd' a xatti amon,
Zolim etib vahm ani ko'rgan zamon.

Naf' da ul nav' ki mehri munir,
Qudrat aro o'ylaki charxi asir.

Shakli hilol avjida tug'ro anga,
Lavni shafaq boshida volo anga.

Har neki bu shevada maktub erur,
Qilsa taammul ko'pi marg'ub erur.

Ulki tariqi bitimakdur kitob,
Nazm ila nasr o'ylaki durri xushob.

Nukta-vu ta'rix-u hikoyot ham,
She'rda ham nav'i maqolot ham,

Turfa g'azal ravzayi jannat misol,
Turfa g'azal demaki, mushkin g'izol.

Kilki qaro rishtag' a gavhar chekib,
Balki kecha torig' a axtar chekib.

Oy kabi yuz safha-vu xat anda xat,
Xol anga har sori mushkin nuqat.

Safhalari har biri gulzordek,
Jadvali atrofida devordek.

Ko'r nechuk o'lg'ay bu chaman ichra vard,
Doyi chu bor oltun ila lojuvard.

Satrlar anda gul-u sarv-u suman,
Har ikki satr o'rtasi dilkash chaman.

Lafzlar anda guli nasrin bo'lub,
Ma'ni anga mevayi shirin bo'lub.

Baytlari o'ylaki Baytul-haram,
Hay'ati mavzuni savodi Eram.

Gar bu savod o'lmasa netgay kishi,
Nazmin olib, qay sari ketgay kishi?

Ulki bu tahrir-u varaq asrag'ay,
Sahv-u xatodin oni Haq asrag'ay.

Bu borisi far'edi, asl ani bil-
Kim, kishining kilki uzun cheksa til.

Yozg'ali oyoti Kalomi fasih,
Qilg'ali tahrir Hadisi sahih.

Anda dog'i yozsa tafosir ham,
Munda shuruh aylasa tahrir ham.

Gah bitibon «Tazkirat ul-avliyo»,
Gah raqam etsa «Qisas ul-anbiyo».

Bir nafas «Ihyo» bila topib futuh,
Jahldin o'lgan tan aro bersa ruh.

Qilsa «Futuhot»ni gohi savod,
Topsa futuhotidin el yuz kushod.

Yozg'ali chun olsa, hisin «Kimyo»,
Topsa ulus qalb misin kimyo.

Chun «Nafahot» aylasa, yozmoq qabul,
«Nafhayi uns» etsa ko'ngulga shumul.

Kilki «Shavohid» sari bo'lsa kafil,
Shohidi maqsudg'a bo'lsa dalil.

Bo'lsa «Haqoyiq»niki cheksa qalam,
Yozsa «Maorif»niki yozsa raqam.

Noziri ko'nglin chu munir etsa fayz,
Roqimining ruhig'a ham yetsa fayz.

Kimga bu ishg'oli raqam bor esa,
Sihhat-u husnixat anga yor esa.

Tengri nasib aylab anga shodliq,
Bersun ulusdin xati ozodliq.

Xomasini safhatiroz aylasun,
Safhasidin sahvni oz aylasun.

Har kashishikim, xat aro cheksa ul,
Bo'lsun anga manzili maqsadg'a yo'l.

XLV

*Yoqutning husnixat jihatidin darvesh-u podshoh qoshida
ta'zimi ortg'oni va qalamrav savodining ahli hurmat raqa-
mi aning sahifayi holig'a tortg'oni.*

Bog'i fano gulbunida shuhra vard,
Ulki anga gulshan edi Suhravard.

Nafs-u havo devig'a bermakka tob,
Avji haqiqat falakida shihob.

Bir kun o'tub dori xilofat sori,
O'ylaki Haq rahmati ofat sori,

Musta'sim-billah etib ko'p niyoz,
Ka'bag'a ul nav'ki ahli Hijoz.

Taxti uza oni chiqorib turub,
Chun oni o'lturtub, o'zi o'lturub.

Durj bir erdi dog'i gavhar iki,
Burj bir-u ustida axtar iki.

Shayx deb odobi tariqatda so'z,
Lek xalifa tikibon yerga ko'z.

Har yon ayoq ustida ozodalar,
Demagil ozodaki, shahzodalar.

Shayxg'a chun el sori tushti nazar,
Ko'ziga Yoqut ko'rundi magar,

Qo'pti ravon zohir etib iztirob,
Hayrat etib, qildi xalifa xitob:

K-ey ayog'ing tufrog'i ogohlar,
Qullug'unga faxr etibon shohlar.

Qaydin anga bo'ldi bu oliy maqom-
Kim, bu sifat aylagasen ehtirom.

Shayx dedi: Qaysi biyik izz-u joh,
Mundin o'tarkim, anga bermish Iloh-

Kim, bori Mus'haf bitimakdur ishi,
O'ylaki andoq bita olmas kishi.

Chun qilur ul Haq so'zining ziynati,
Vojib erur bizga aning hurmati.

Bilgach ani murshidi ogohdin,
Hukmi julus o'ldi anga shohdin.

Surati xat lutfidin ul pokdast,
Bo'ldi qalamrav shahig'a hamnishast.

Bilki, Navoiy, ne so'z etsang raqam,
Haq so'zidin o'zgaga urgil qalam.

Soqiy, olib kel mayi yoqutrang,
Quy xati Bag'dodgacha bedarang.

Tut manga ul bodanikim, qut etay,
Kohrabo rangini yoqut etay.

XLVI

O'N UCHUNCHI MAQOLAT

*Sahobdek naf'rasonlar bobidakim, araqi peshoni bila ray-
ohin zebolari boshig'a gavharafshon bo'lurlar va bulut aro*

*barqdek xandonliq yuzlarida paydo va shabnam to'kulgan
chinordek obilayi kafi dast bila yerga past bo'lg'on xas-u
xoshokni serob qilurlar va chinordek dilso'zliqlari ahvol-
larida huvaydo.*

Ey bo'lubon subh kibi siymposh,
Mehring o'lub om nechukkim quyosh.

Subh kibi xalq yuziga kulub,
Charx kibi el boshig'a evrulub.

Jola kibi xora agar yog'di,
Boshni nihon aylamayin tog'dek.

Uzsa boshing tig'ila majlisda jam',
Jam'ko'zin yorutub, andoqki sham'.

Xoma kibi boshinga gar yetsa shaq,
Sen qilib ul shaq bila zebi varaq.

Tig'ila yetgan soyi ko'ksungga chok,
Sen berib, andoqki sadaf durri pok.

Davr ichingni necha qonliq qilib,
Nofa kibi atrfishonliq qilib.

Naf'din el virdi duo joninga,
«Yamkusu fil-arzi» sening shoninga.

Qayda ado aylagasen bu sipos-
Kim, seni deb xayri bashar, xayri nos.

Naf'yeturmakka shior aylading,
O'zunga ul naf'ni yor aylading.

Naf'ing agar xalqqa beshak durur,
Bilki bu naf' o'zunga ko'prak durur.

Qatraye gar bahrg'a sochti sahob,
Bahr qilur qatrasini durri nob.

Naxlg'a dehqon chu berur parvarish,
Bo'lur anga meva-u gul bermak ish.

Bukim erur saqfg'a homil sutun,
Bo'lmasa saqf, ul ham o'lur sarnigun.

Bersa chu shohid qoshig'a vusma zeb,
Vusmani ul qosh-o'q etar dilfireb.

Xolki ruxsor uza marg'ub erur,
Ul dog'i ruxsora bila xo'b erur.

Ulki zarar shevasini tavr etar,
Elga demakim, o'ziga javr etar.

Ulki ushatur bosibon shishani,
Qilmas ayoq zaxmidin andeshani.

Shu'la tushub xasg'aki tortar alam,
Chun oni kuydurdi, o'char o'zi ham.

Pashshaki el bo'ynida bo'ldi muxil,
Bo'ldi taponcha bila-o'q muzmahil.

Chun ko'palak qasdig'a azm etti yosh,
Yerga urar bo'rkin, ochib o'zi bosh.

Bumni tepmakka ne qush kirs a chust,
Tepgan oyog'durki, qilur dom rust.

Eksa g'ani tuxm qilib elga zo'r,
Tuxmini toroj qilur xayli mo'r.

Kimki falak sori otar toshini,
Tosh ila ozurda qilur boshini.

Sifla nishonasi sharorat durur,
Shu'lag'a bittab' harorat durur.

Bo'lsa kishi mudbir agar baxtiyor,
O'ziga bu amrda ne ixtiyor?

Mushkni nofa necha mastur etar,
Atri ani xalq aro mashhur etar.

Kimgaki bizzot saxovat durur,
Faqr-u g'inodin ne tafovot durur.

Haqqi, birov xilqatini qildi pok,
Sevmasa nopok el oni ne bok.

Mevag'a mag'z o'lsa bo'lur po'st ham,
Kimsaga ham dushman o'lur, do'st ham.

Yaxshi-yomondin bari ermas jahon,
Lek yomon zohir-u yaxshi nihon.

Chunki yomon ko'prak emish, yaxshi oz,
Jazmki, oz o'lg'usidur yaxshi roz.

Haq so'zi dun xalqdin imkon emas,
Dev tili loyiqi «Qur'on» emas.

Chunki erur asli yomon nopisand,
Aylamas ul yaxshini aslo pisand.

Dunki, yomon fe'li anga xush durur,
Jazmki, el yaxshisi noxush durur.

Bo'ldi chu el qilg'onig'a aybjo'y,
Mumkin emas bo'lmomog'i aybgo'y.

Ayb ko'zi chunki bo'lur tezbin,
Zahr ko'rar garchi erur angubin.

Ulki xayoli bori fosid durur,
Borcha saloh ahlig'a hosid durur.

La'l hisobida tutar xorani,
Inju sonar borcha sadafporani.

Ham ko'rinur igna sinoncha anga,
Ham bilinur rishta yiloncha anga.

Ko'rsa birov xonida qursi fatir,
Der ani ko'k sahnida badri munir.

El kafida obiladin tob yer,
Oni hasaddin durri serob der.

Tun qorasin subhi safo sog'inur,
Bum parin parri humo sog'inur.

El mayini la'li ravoncha tutar,
Turfa bukim, hasratidin qon yutar.

Ko'rsa birov ko'z yoshini durri nob,
Rishta kibi g'amdin urar pech-u tob.

Topsa muzahhab birov ayvonini,
Kuydurur ul o't bila vayronini.

Har kishi gul islasa, xor ul chekar,
Boda birov cheksa, xumor ul chekar.

Elga nishot o'lsa, anga dard erur,
Dard aning jonig'a darxurd erur.

Yaxshig'adur ahli hasad zahmati,
Naqdning o'g'ridin erur ofati.

Gulgaki yuz husn-u latofat durur,
Atri jual jonig'a ofat durur.

Xizrdin iblis erur a'mo kibi,
Rost zumurrad bila af'o kibi.

Mehrki ravshanliq etar fosh ani,
Kimga gunah ko'rmasa xuffosh ani.

Suvki, berur elga o'lumdin amon,
Tiyr qilur o'tg'a yetishgan zamon.

G'ulki, ma'vosi biyobon erur,
Gulshan aning ko'ziga zindon erur.

Lek quyosh javhari chun keldi pok,
Bo'lsa bulut nurig'a moni' ne bok.

Tushsa xazaf ostig'a raxshon guhar,
Qayda guhar qadrig'a andin zarar.

Kavnni yorutti rasuli arab,
Netgay o'zin tiyra qilib Bu Lahab.

Eyki nabi qavli bila shod sen,
Elga zarar xavfidin ozod sen.

Haqqi, falak toqi bino ayladi,
Javfida bu dayri fano ayladi.

Gulshani davrong'a berib zeb-u far.
Har gulini ayladi tobanda xur.

Bu chaman o'lmog'ida mavjud anga,
Bor edi inson guli maqsud anga.

Zumrayi inson aro ham komili,
Keldi mashaqqat yukining homili.

Ulki kamol ahlidin akmal durur,
Shohi rusul Ahmadi mursal durur.

Mehri nubuvvat bu kamoli bila,
Avji kamol uzra jaloli bila.

Etti sening shominga misbohliq,
Qildi sening shoninga maddohliq.

Naf' tegurmakni chu qildi qiyos,
Ko'rki, qiyos etti seni xayri nos.

Ulki sanoxon anga subhon o'lub,
Ul sanga maddoh-u sanoxon o'lub.

Ushbu biyik martaba qadrini bil,
Bo'yla ulug' manzala shukrini qil.

Shukri nedur? Naf' fuzun aylamak,
Bazl kamandini uzun aylamak.

Bo'lmoq agar ko'p esa ham bazlsoz,
Bergali or aylamamak bo'lsa oz.

Xayr muyassar gar emas il bila,
Naf' tegurmak ham erur til bila.

Ganj berib bo'lmas ekin tutsa ko'z,
Ulcha qilur vaqtida bir yaxshi so'z.

Ham so'z ila elga o'lumdin najot,
Ham so'z ila topib o'luk tan hayot.

So'z bila kufr ahli musulmon bo'lub,
So'z bila hayvon degan inson bo'lub.

Bir so'z etib oncha baliyatni daf' -
Kim, sochibon ganj yetishmay bu naf'.

Ma'dani inson guhari so'z durur,
Gulshani odam samari so'z durur.

So'z bila naf' o'lmasa el peshasi,
Yaxshi kerak ko'nglida andeshasi.

Ko'ngli kishi xushlug'idin xush kerak,
Noxush agar bo'lsa, mushavvash kerak.

Odami ersang demagil odami,
Oniki yo'q xalq g'amidin g'ami.

Ulki kishi o'lmagidin shod erur,
Go'rkan-u g'osil-u jallod erur.

Qaysi birin kimki tasavvur etar,
Tab'g'a ko'rkim, ne tanaffur yetar.

Lek birov qilsa ravonbaxshliq,
Ruh kibi so'z bila jonbaxshliq.

Nutqi bila yetmasa baxshoyishi,
Zikri erur tab'g'a osoyishi.

Chun seni Haq nodirason ayladi,
Dahr eliga naf'rason ayladi.

Har kishi bu amrg'a mansub erur,
Borcha ulus ko'ngliga mahbub erur.

Ikki jahon taxti bila afsari,
Bilki erur bir sari, ul bir sari.

Yo'q bu sifatdin nima marg'ubroq,
Lek bir ish mundin erur xo'broq-

Kim, beribon qilmamoq olmoqqa xo'y,
Naf'rason bo'lmoq-u yo'q naf'jo'y.

Bermak ishi xotiridin ketmamak,
Bermag-u, olmoqni xayol etmamak.

Topqonini sochdi el uzra sahob-
Kim, oni Haq ayladi gardunjanob.

Mo'r terar harneki, sochqay kishi,
Bo'ldi tirik go'rga kirmak ishi.

Chun sochar el uzra shukufa diram,
Haq anga ne barglar aylar karam.

Yelki yig'ar harne ul aylar nisor,
Andin erur darbadar-u xoksor.

Shishaki ruxsor uza sepgay gulob,
Toq uza asrarlar ani orzulob.

Chunki supurgu yig'ar inak dalil:
Yotmoq eshik keynida xor-u zalil.

Zulfi sanamlarning erur mushkposh-
Kim, oni ruxsor uza asrar quyosh.

Bo'ldi bu sunbul isidin xo'shachin-
Kim, qaro tuproq kibidur mushki Chin.

Bil yana bir martaba mundin baland-
Kim, anga yo'l topmoq erur arjumand.

Qaysidur ul: bazi ochuq yuz bila,
Tutmoq achiq boda chuchuk so‘z bila.

Bazlda kim lutfni qilmas xato,
Zohir etar bir yo‘li ikki ato.

Tos aro gar meva erur dilfireb,
Ustida gullar erur ortuqsi zeb.

Bo‘lsa necha husn-u sabohat bila,
Zor qilur elni malohat bila.

Oltun agar tojg‘a ziynat durur,
Ustida dur bo‘lsa ne nisbat durur.

Xoni muza‘farki erur dilpisand,
Xushroq erur sepsalar ustiga qand.

Ulki bu axloq ila aylab xirom,
Yetsa jafo aylamagay intiqom.

Balki kuduratni safo aylagay,
Necha jafo yetsa, vafo aylagay.

Oni bashar xaylining insoni bil,
Odamilar odamisi oni bil.

Angla kishilikni musallam anga,
Yuz kishilikcha ish esa ham anga.

*Ayyubi xalaf noxalaf o'g'rining egriligin tuzgoni va
gumrohliq zulmatida anga yo'l ko'rguzgoni va ul shayx
silsilasig'a kirib, ayyorliq kamandin uzgoni.*

Bir kecha Ayyubi xalaf masti roz,
To'kar edi sham'dek ashki niyoz.

Ashk duri bahrig'a pobast edi,
Kuymak aro sham'g'a hamdast edi.

Xilvatida maskani bir burj aro,
Durri samin o'ylaki bir durj aro.

Bu kecha bir kisaburi naqbzan,
Bo'lmish edi maskaniga naqbkan.

Barcha kecha yer tubin aylab xarosh,
Hufrasig'a chiqti saroy ichra bosh.

Anglabon Ayyub oni, dam urmadi,
Toat etib, o'ziga kelturmadi.

O'g'ri o'shul hufra ichidin chiqib,
Harne topib, evda tamomin yig'ib.

Oncha nekim elta olur chog'labon,
Berk tongib orqasig'a bog'labon.

Naqbg'a kirgach kichik erdi teshuk,
Sig'madikim behad ulug' erdi yuk.

Tor ini sichqong'a solib erdi g'am,
Quyruqig'a bog'ladi g'irbol ham.

Ko'rdi chu Ayyubki ojizdur ul,
Qo'pti, eshik ochti-yu ko'rguzdi yo'l-

Kim, yuk ulug'dir dog'i naqbing kichik,
Yo'l sori kelgilki, ochuqdur eshik.

Onchaki berohliq ul ko'rguzub,
Shayx bu yanglig' anga yo'l ko'rguzub.

Kingaki ko'rguzsalar, ul nav' yo'l,
O'zga yo'lidin chiqa olg'aymu ul?

O'g'rini ul hol zabun aylabon,
Qaddin og'ir haml nigun aylabon.

Jonig'a bir o't solibon so'z-u dard-
Kim, kuyub andin falaki lojuvard.

Egnidagi yukni bu o'tg'a urub,
O'zlugining ham yukini kuydurub.

Muztar etib ranj-u malolat ani,
Xas kibi o'rta bu xijolat ani.

Na'ra chekib sel kibi to'kti yosh,
Shayx ayog'ig'a fido qildi bosh.

Ul karam-u avf tilin lol etib,
Lutf yuki jismini behol etib.

Shayx karam birla oritti yoshin,
Lutf ila tufrog'din oldi boshin.

Anglabon ul dard ila holat anga,
Xirqayi faqr etti havolat anga.

Kuydi suluk o'tig'a joni aning,
O'ylaki, mahv o'ldi nishoni aning.

O'zluki chun kuydi nechukkim xase,
Topti ul o't birla yorug'luq base.

Komil anga berdi chu bu parvarish,
Ayladi bir afv bila muncha ish.

Netti Navoiy qo'yubon telbalik,
Sen dog'i ursang bir etakka ilik.

Soqiy, ilik tut, gunahim afv etib-
Kim, chiqadur jonim og'izg'a yetib,

Bot bo'l-u bir jom ila yetkur futuh,
Sabr esa Ayyubcha, yo'q umri Nuh.

XLVIII

O'N TO'RTUNCHI MAQOLAT

*Aflok hay'ati shikoyatidakim, har birisi durje ko'runur va
har kavkabi bir gavhari pok, ammo huqqaye durur zahr-
nok, balki zahri zahri halok va jahon lu'bati kinoyatidakim,*

*re ko'runur matbu' va mavzun ammo zoledurur ishi
fusun va fusuni haddin fuzun va ul huqqa laolisi
arratidin qalam tili lol va bu zolning jam'i zavol.*

Charx erur shu'badasanj, ey ko'ngul,
Topma firebi bila ranj, ey ko'ngul.

Shu'badasi vahm-u gumondin fuzun,
Shu'badadin dog'i fuzunroq fusun.

Charx urubon rev ila nayrangsoz,
O'ylaki ko'k xirqa bila tosboz.

Xirqasida baxyadin anjum nishon,
Bo'yida bir parcha yamog' — Kahkashon.

Mash'ali xur birlaki, davron qilib,
Tos aro o't xirqada pinhon qilib.

O'tkarib ul xirqa arosidin o't,
Ko'rguzubon subh yaqosidin o't.

Yo'qki, chu subh og'zini kulgu ochib,
Hiyla bila og'zidin o'tlar sochib.

O'ylaki ul o'tining uchqunlari,
Xirqasi uzra sochilib har sari.

Balki qovurchoqchi kibi hiylagar,
Ko'rguzubon chodaridin ming suvar.

Mix-u sutunsiz tikibon chodarin,
Davriy etib chodarining paykarin,

Anda bo'lub jilvagari anjuman,
Har sori yuz lu'bat siyminbadan.

Munchaki lu'bat chiqorib siymgun,
Qasdi bori elga firib-u fusun.

Yo'qki, parixondek etib jism shaq,
Tig'i bila qoni hilol-u shafaq.

Bo'yla parixonlig' ila axtari,
Jam' o'lubon girdida yuz ming pari.

Dema parixonki, erur pirazol,
Qaddi bo'lub dalla sifatliqqa dol.

Anjumi tazvirda yoshi aning,
Subh bayozi dema boshi aning,

Ham to'kub el qonini tadbir ila,
Ham olib el jonini tazvir ila.

Xusravlar qatli uchun tezhush,
Xusravi ham demaki, Farhodkush.

Dahr arusinki, tamosh o qilib,
Makr ila mashshotaliq ifsho qilib.

Qo'ynida mashshotilig'i belgusi,
Subhi safid — obi, quyosh — ko'zgusi.

Aylabon ul sho'xni orosta,
Subh dami chun guli navxosta.

G'oz a urub orazig'a gul bila,
Zulf o'rub egniga sunbul bila.

Lola bila chehrasin ol aylabon,
Dog'ini ul chehrag'a xol aylabon.

Vusma chekib, sabza bila qoshig'a,
Me'jar etib, shabnam ila boshig'a.

Sarvdin ilgiga nigor aylabon,
Suvni anga oyinador aylabon.

G'uncha aro og'zini pinhon qilib,
So'z chog'i ul g'unchani xandon qilib.

Nargisi shahlodin etib ko'z anga,
Savsan-u ra'no tilidin so'z anga.

Nargisiga g'amza-vu noz o'rgatib,
G'amzasini shu'badaboz o'rgatib,

Chunki bezab Xuldi barindek ani,
Xuld nekim, lu'batl Chindek ani.

Jilva berib el aro zebolig'in,
Zohir etib har sori ra'nolig'in.

Muncha fusunkim, qilib izhor anga,
Bo'lmoq uchun xalq giriftor anga.

To ani har kimki ko'rub zor o'lub,
Ishq kamandig'a giriftor o'lub.

Chun ko‘rub ul zolni bir Rustame,
Bo‘ldi havosida asiri g‘ame.

Zohir etib o‘rtada dallolaliq,
Aytma dallolaki, muhtolaliq.

Ul qadar afsun nuhuft aylabon-
Kim, ul ikki toqni juft aylabon.

Mahkam etar chog‘da alar aqdini,
Mahr etibon javhari jon naqdini.

Mahri maajjal bu dam ar jon bo‘lub,
Tongla muajjal anga iymon bo‘lub.

Shohidi ra‘noki topib bo‘yla dast,
Oshiqini ayladi shohidparast.

Ajz-u zabunluq ko‘rub oyin anga,
Da‘vi eta boshladi kobin anga.

Mahri maajjal tilabon jon olib,
So‘ngra muajjal tilab imon olib.

Jon bila iymonni chu toroj etib,
Dahr evidin oni ixroj etib.

Oni chiqorg‘och, kivurub yonani,
O‘z qilibon, bir yana begonani.

Anga dog‘i tarki vafo aylabon,
O‘zgaga dog‘i bu jafu aylabon.

Turfa bukim, yuz kelibon ming ketar,
Ming chu ketar, keynicha yuz ming yetar.

Bo'yla bo'lub, kelmag-u ketmak ishi,
Ketgusi bu bazmg'a kelgan kishi.

Davr ishi bu nav' taxayyul topib,
Ohki, bu davr tasalsul topib.

Silsila bu nav' azal to abad,
Kelguchi-yu ketguchi behadd-u add.

Gar yuz-u gar ming falak aylab taboh,
Oh, jafosidin aning yuz ming oh.

Mintaqasi birla muaddil xatin,
Ya'ni o'shul ikki hamoyil xatin.

Ko'rmak ila fahm qilur borchal-
Kim, nega bog'labdur iki yerda bel.

Davrasidin xoh kun-u xoh tun,
Topib o'zin zer-u zabar tun-u kun.

Mehnatidin mehr yuzi sorg'orib,
Balki yangi oy ham o'zidin borib.

Subh to'nin chok etib oning g'ami,
Shom libosini qilib motami.

O'tni isitmadin etib beqaror,
Yelni yugurmakdin etib xoksor.

Dag'dag'asi suvni jahongard etib,
Sarsari tufrog'ni xud gard etib.

Bahr aning qasdi bila zahr fom,
Zahr asari aylab ani talxkom.

Konni aning zulmi qilib tiyrabaxt,
O'ylaki qon bog'lab ichi laxt-laxt.

Durg'a jafosi bo'lubon oncha fosh-
Kim, bo'lub o'z holig'a bir qatra yosh.

La'lg'a nishi tegib oncha ayon-
Kim, bo'lub o'z zaxmig'a bir qatra qon.

O'yla bulut holi g'amidin taboh-
Kim, bo'lub o'z dardig'a bir tiyra oh.

Chashma ko'rub baski ham andin sitez,
Bir ko'z o'lub, o'z g'amidin ashkrez.

Bulbul aning anduhidin dardnok,
Andin o'lub gul to'ni yuz yerda chok.

Toza tugan zohir etib loladin,
Ul tuganin qong'a bo'yab joladin.

Shisha ko'zidin oqizib qonini,
May o'tidin kuydurub el jonini.

Garchi ulus joni aro o't solur,
Berganini barcha kishidin olur.

Lek bu hamkim tutubon yor o'zin,
Ko'rguzur el holig'a g'amxor o'zin.

Zohir etib nash'-u namo necha kun,
Elni qilur komravo necha kun.

Birni qilib johda Qorun kibi,
Birini rif'atda Faridun kibi.

Ushbu ishi dog'i muvofiq emas,
Balki mingidin biri loyiq emas.

O'yla gumon aylaki charxi dani-
Kim, ko'runur davrda parvizani.

Olam eli yaxshi agar dun erur,
Borchag'a ul chambar aro yer berur.

Chunki bu nav' ayladi el holini,
Doyir etar har sori g'irbolini.

Yaxshini bebokdin aylar judo,
Pokni nopokdin aylar judo.

Emdiki ayrildi sharif-u xasis,
Qolmadi bir poyada dun-u nafis.

Qay birikim, bor edi ko'prak dani,
Qildi ani lutf ila ko'prak g'ani-

Kim, shabadin aylamayin durni farq,
Farqin aning durlar aro qildi g'arq.

Gulshani dahr ichraki, har bebasar,
Bor edi nargis kibi ko'tahnazar.

Qo'ydi aning bazmida gohi farah,
Siym tabaqlar uza oltun qadah.

Gulniki pokizasirisht angladi,
Zevari gulzori Bihisht angladi.

Xori balo birla etib muftalo,
Uzdi-yu sovurdi-yu qildi jalo.

Ul terikim, rind qilur jur'adon,
Mushki Xo'tan ayladi anda nihon.

Qayda adimi Yaman idrok etib,
Ayladi qurbon ani yuz chok etib.

Ulki kirib tig'dek el qonig'a,
Rutbada solib oni shah yonig'a.

O'q kibi tuzlar bori andin zalil,
Kishdin ixroj bo'lub mil-mil.

Turfa bukim, yaxshi degil gar yamon,
Muhlat agar bersa bir ozroq zamon.

Xanjari bedodni qilg'onda tez,
Yaxshi-yomon birla teng aylar sitez.

Kimniki taxt uzra qilur arjmand.
Taxta uza oqibat aylar najand.

Kingaki bir taxta kiz aylar panoh,
Anga dog'i taxta qilur xobgoh.

Kingaki bir jom tutar no'shi bahr,
Oqibat ul-amr ezar anda zahr.

Yo'q kishi ul jomni no'sh etmagan,
So'ngra bu zahr ila xurush etmagan.

Har kishi sha'ninki, rafi' ayladi,
Amrig'a olamni muti' ayladi.

Qildi yana javr bila zerdast,
Dast-badast ayladi tufroqqa past.

Dahrda ul xaylki, shoh erdilar,
Dodgar-u mulkpanoh erdilar,

Birni qatil aylamayin qo'ydimu?
Zor-u zalil aylamayin qo'ydimu?

Ko'rki qayon bordi Faridun-u Jam,
Eraj-u Hushang ila Zahhok ham.

Salm-u Manuchehr ila Navzar qani?
Bahmanu Doro-vu Skandar qani?

Qani jahon dovari Chingizxon?
Qani jahon xoni Temur Ko'ragon?

Birga vafo aylamadi charxi dun,
Kimniki chekti, yana qildi nigun.

Davlat-u iqboli bila bo'lma shod,
Mehrigha ham aylamagil e'timod.

Hech durur hosi-u boqiysi hech.
Kech boridin bot, vale qo'yma kech.

Seni ul etguncha zabun, sen burun,
Ayla ani faqr ila xor-u zabun.

Toki ne ilgingdadur olmaydur ul,
Borchasidin silk etag-u, tort qo'l.

Harne bor ilgingda parokanda qil,
O'z iligingdin ani sharmanda qil.

Panjayi xursheddek ilgingni och,
Anda nekim siym esa, olamg'a soch!

Ul seni aylar chu tihidast bil,
Bilgach o'z-o'zingni tihidast qil.

XLIX

*Iskandarning yetti iqlim mamolikin panjayi tasarrufig'a
kiyurg'oni va xoli ilik bila olamdin rihlat markabin surg'oni.*

Chunki Sikandar shahi iqlimgir
Bo'ldi jahon mulkida sohib sarir.

Qolmadi bir yerki yurub olmadi,
Yerki yurub olmadi bir qolmadi.

Xittayi hukmig'a kirib bahr-u bar,
Qabzai amrig'a tushub xush-ku tar.

Xutba o'qub gunbadi axzar uza,
Sikkayi adlin urub axtar uza.

Qullug'ini shahlar etib ixtiyor,
Qullug'i shahlarg'a bo'lub iftixor.

Ham shah o'lub, ham vali-yu ham nabi,
Hikmat ila ham tuz o'lub mashrabi.

Zotig'a Jamshedlig' oyin bo'lub,
Ko'zgu anga jomi jahonbin bo'lub.

Ham yeti ko'k hukmi muyassar anga,
Ham yeti iqlim musaxxar anga.

Bo'yla humoyunfari firuzbaxt,
Dayri fanodin chekar o'lg'onda raxt.

Ko'rdi ajab ajz ila bechoraliq,
Ollig'a tushti ajab ovoraliq.

Ne hukamosi bo'lubon dastgir,
Ne xadam-u bandasi farmonpazir.

Orchasi qolib bu yashil bog' aro,
Ozim o'lub ul qaro tufrog' aro.

O'rtadi chun bo'yla zavoli ichin,
Bu so'z ila ayladi xoli ichin-

Kim: «Bu nafaskim boradurmen zalil,
Navbati shohiy manga ko'si rahil.

Qaysig'akim sharti hamiyat durur,
Mendin anga ushbu vasiyat durur-

Kim, manga chun toyiri bo'stoni quds,
Qilsa havo yod etib ayvoni quds.

Oh ila olamni qaro aylabon,
Xobgahim na'sh aro aylabon.

Qabrg'a chun boshlag'unguzdur yo'lum,
Na'sh yonidin chiqaring bir qo'lum.

To kishikim qilsa nazar ul sori,
Ibrat ila boqqay o'shul qo'l sori.

Bilgay anikim yeti kishvar shahi,
Yetti falak mushkilining ogahi.

Jismida jon yo'q bu makondin borur,
Xoli ilik birla jahondin borur.

Kimki jahon mulki havasdur anga,
Ushbu ilik tajriba basdur anga».

Tort, Navoiy, bu jahondin ilik,
Qaysi jahon, javhari jondin ilik.

Soqiy, erur komi dilim mastliq,
Moni' erur lek tihidastliq.

Lutf ila ber ilgima may javhari,
May neki, oyinai Iskandariy.

L

O'N BESHINCHI MAQOLAT

*ayining durdkashlari sha'nidakim, saloh xirqalari
t ilgidin chok durur va may jahlining sarxushlari
kim, har biri mayxona eshigida mastu bebok yurur va
mayxona alarg'a taxti Jamshedoso va sinuq paymo-
g'a jomi jahonnamo va nadomat ashki yog'inikim,
shu'lasin o'churur va tavba barqi o'tikim, ma'siyat
xirmanin kuydurur.*

Ey tarabing jomg'a hamdastliq,
Jahl xumoridin ishing mastliq.

O'ksumayin ayshi mudoming sening,
Jomi jaholat bila koming sening.

Kupdek ichinga solibon boda jo'sh,
Ko'nglunga ul jo'sh ila hardam xurush.

Boda solib joningga jo'shi g'urur,
Yo'q sanga kup yanglig' o'zungdin shuur.

Fisq-u fujur ilgi chu og'zing ochib,
Kup kibi g'aflat mayidin kaf sochib.

Ne sanga o'lmak g'amidin motame,
Ne sanga paymona to'lardin g'ame.

Yetsa ajal muhtasibi netgasen?
Daf'ig'a tadbir ne nav' etgasen?

Ursa jafo toshi bu kupga turub,
Tashlasa har porasini sindurub.

Jisminga dog' o'rtasa har dog' uza,
To'ksa mayingni qaro tufrog' uza.

Zarfi safolingni ushotg'onidek,
La'li maying aylasa yer qonidek,

Buki mayi jahl ichasen behisob,
Bo'lg'usi bir kun sanga bu ehtisob.

Necha sening mastlig'ing oy-u yil,
Oy ila yil mastlig'ingdin oyil.

Mastki fe'li bori muhmal durur,
Ko'ying atfolig'a muhzal durur.

Ko'y boshidin chu bo'lur telba fosh,
Yog'durur atfol anga har sori tosh.

Ulki ichib bodani paymonadin,
Mast chiqar ko'yga xumxonadin.

Manglayikim tomg'a tegib, qon bo'lub,
Boshida dastori parishon bo'lub.

Elga qilib hamla yomon it kibi,
Qaysi yomon it, qopog'on it kibi.

Jismini usrukluk etib dam-badam,
Har sori qo'ysa qadam ul sori ham.

Sel suvin topsa ichib, mul kibi,
Soy toshini topsa otib gul kibi.

Uchrasa olam gul-u toshi anga,
Yo'q olib otmoqqa tahoshi anga.

Toshidin atfol gahi butrabon,
Gah yiqilib mast-u malang o'ynabon.

Gah yiqilib, gah qo'pub ul har nafas,
Mast solib har sori qo'l har nafas.

Bo'ylaki qo'pub yiqilib pay-bapay,
Birto yiqilg'onda bosib oni may.

May qilibon behuda holin aning,
Qay qilib oluda saqolin aning.

Jo'laha g'urvoshida ohordek,
Yo'qki zag'an parrida murdordek.

Qay soqolin har necha nopok etib,
It yalamoq birla yana pok etib.

Mastlik uyqusi chu zoyil bo'lub,
Ko'z ochibon bodag'a moyil bo'lub.

Ne topibon boshida dastorini,
Ne ko'rubon belida dinorini.

To'nini eltib yana bir rohzan,
O'ylaki so'yg'aylar o'luktin kafan.

Qin qolibon qo'lda pichog'in solib,
Kafshi dog'i bir tushub-u bir qolib.

To'n etagi balchig' o'lub, olli o'l.
Olli o'l, ammo aning ollida ko'l.

Nechaki matlub o'lubon uy anga,
Bo'lmayin uy g'ayri uzun ko'y anga.

Ra'sha solib titramak andomig'a,
Og'zi ajab ta'm berib komig'a.

Kislarig'a mahkam etib qo'lini,
Necha tilab topmayin ev yo'lini.

O'g'ri to'nin so'yg'on emas erdi bas,
Qolg'onin ehdod ham olib asas.

Ul kishidek anglaki darmon uchun,
Chok etar o'q zaxmini paykon uchun.

Evrulubon boshi, ozib hushi ham,
Yoshunub egniga banogo'shi ham.

Har sori bu nav' tushub gom anga,
Ko'rki ne shakl o'lg'ay-u andom anga.

Muncha mashaqqat bila ranjurluq
Bir sori-yu bir sori — maxmurluq.

Dema xumor, oni degil yuz balo,
Jam' o'lub-u oni qilib muhtalo.

Ko'rki, ne kirmak bo'lur o'z qonig'a,
Boqki, ne bedod erur o'z jonig'a.

Bu xud erur ushbu sifat turfa hol,
Turfarog'i buki ul aylab xayol-

Kim, erur ushbu ishi qalloshliq,
Rind-u qalandarvash-u avboshliq.

Ko'ngliga kirmay bu malomat aning,
Jonini olmay bu xijolat aning.

Qilmay asar muncha qabohat anga,
Muncha qabohatlar ibohat anga.

Zol qizi har nechakim bo'lsa zisht,
Bordur aning ko'ziga huri Bihisht.

Shoiri kajtab'ni dekim ne yer,
Sehrdur ollinda ne muhmalki der.

Itki qozon oshig'a tegurdi til,
Yuz qaroliq birla durur yuz qizil.

Ulki ulus qatlig'a jallod erur,
O'g'lini o'ltursa dog'i shod erur.

Bo'lmas edi gulxani anforkash,
Bo'lmasa murdor isidin tab'i xush.

Ulki kemur sotmog'in aylar shior,
Yuz qaro bo'lmoqdin anga qayda or.

Chug'z gar obod aro manhus erur,
Lek buzuv kunjida tovu erur.

May ne ajab tanni yabob aylasa,
Sel ne tong uyni xarob aylasa.

Uyni yiqib sel etar elni jalo,
Xossaki, vayron uy-u seli balo.

Bodaki yiqmoq sori-o'q maylidur,
Jism uyiga bilki balo selidur.

Qaysi bo'lur jism uyikim, jon uyi,
Jon uyi ham demaki, iymon uyi.

Selg'a har soriki tug'yon erur,
Shoh ila darvesh uyi yakson erur.

Bodag'a ko'rguzsa kishi xiraliq,
Aql charog'ig'a berur tiyraliq.

Tomsa charog' o'tig'a bir qatra suv,
Uyda yorug'luqdin ilik o'zga yuv.

Xossa charog'eki, kishi subh-u shom,
May suyidin quyg'ay anga jom-jom.

Mash'al o'tig'a suv agar bir ayog'
Quysa o'char, ko'rki, ne bo'lg'ay charog'.

Tiyra bo'lur suv bila mash'al o'ti,
Demaki mash'al o'ti, manqal o'ti.

Manqal yo'q, ko'ra erur gar tanur,
Suvki yetar qolmas anga tob-u nur.

Quysa suv otashgahi ichra majus,
Sandali bir damda bo'lur obnus.

Har kishikim qilsa bu suvdin tarab,
Xonasiyoh o'lmog'i ermas ajab.

Suv demagil oniki, bir o't erur-
Kim, yeti ko'k xirmanini kuydurur.

Shu'lakim, ul o'rtagay aflokni,
Tushsa ne qo'yg'ay xas-u xoshokni.

Eyki vujudung uyi xoshok erur,
Zor taning xud bir ovuch xok erur.

Necha bu xoshokka o't urmog'ing,
Necha bu tufrog'ni sovurmog'ing.

Dard o'tidur boda-vu hirmon suyi,
Yo'qki tomug' o'ti-yu to'fon suyi.

Urma ul o'tni xas-u xoshokinga,
Quyma bu suvni bir ovuch xokinga.

Garchi suvdek sofiy-u mavzun erur,
Suvlug'idin o'tlug'i afzun erur.

Har suvki qaynar suv erur ko'rmagi,
Nisbat emas o't bila kuydurmagi.

Har necha o'tg'a ilik ursa kishi,
Yetmag-u kuydirmak emastur ishi.

Kimki qizig' suvg'a iligin urar,
Har nechakim ilgi yetar o'lturar.

Hosil aning o'ti o't-u suyi o't,
Rangi o't-u lam'ayi diljo'yi o't.

Kimki bu to'rt o't aro bo'lg'ay asir,
Barq guzargohida yong'oy harir.

Qaysi badan ichra bu to'rt o't yonib,
To'rt anosir tafidin o'rtonib.

Yo'qki, bo'lub to'rt anosir adam
Aql-u his-u din ila islom ham.

O'tki, bu nav' o'lsa harorat anga,
Ne suv etar daf'i sharorat anga.

Barqni past etmadi to'fon suyi,
Gul o'tin o'churmadi nayson suyi.

Suvki bu o't jonig'a ofat durur,
Tavba chog'i ashki nadomat durur.

Bu o't o'lur, ashk yog'ar chog'i daf',
Yo'qki bu o't, do'zax o'ti dog'i daf'.

Qayda topar qatra bu yanglig' kishi,
Naf' chog'i qilg'uchi daryo ishi.

Kimni pushaymonliq etib ashkposh,
Gavhari maqsud anga har qatra yosh.

Ko'zki hayo ashki to'kar chun sahob,
Qatrasining har biridur durri nob.

Tavba ani anglama ta'rif ila-
Kim, berilur kimsaga taklif ila.

Yoxud angakim, madad etmas bilik,
Ahdida Mus'haf sori eltur ilik.

Yoki qachon arbada bunyod etar,
Daf'ini aylarga qasam yod etar.

Borcha qazo o'tig'a xasdur bular,
Tavba hisobida emasdur bular.

Kimki qazo ilgida beixtiyor,
Tavba qilurda anga ne ixtiyor.

Tavba erur jurmg'a topmoq vuquf,
Ollidag'i yo'lini ko'rmak maxuf.

Yoki qilur vaqtda berohliq,
Bo'lmoq ul ish aybig'a ogohliq.

Bilsaki Haq hozir erur borcha vaqt,
Qilg'onig'a nozir erur borcha vaqt.

Ko'ngli aro tushsa malolat o'ti,
Jonini kuydursa xijolat o'ti.

Yetsa bu holatda tafakkur anga,
Qilg'onidin bo'lsa tanaffur anga.

Soiqayi lutfi Ilohi yetib,
Jozibayi nomutanohi yetib,

O'zlukidin qilsa judo Haq ani,
Qo'ymasa o'z holig'a mutlaq ani.

«Tubu ilalloh» ila topsa futuh,
Bo'lsa bu tavbaki, topibdur Nasuh.

Haq bu karam qilmasa netsun kishi.
O'zluki birla nechuk etsun kishi.

Tavba emas yetmayin ilhomi g'ayb,
Kimki o'zi qilsa ushatmoqni ayb.

Odami o'z jurmig'a muxtor emas,
Tavbasidin dog'i xabardor emas.

Amr bo'lub tavba desa chin durur,
Gar oni hifz etmasalar sindurur.

Tavbag'a har kimgaki tavfiq erur,
Sinmas aning tavbasi tahqiq erur.

O'zluk ila tavba tabohi degil,
Qilmog'idin tavba ilohi degil.

LI

*Isroiliyi Rindning o'zluqidin tavbasi uyi irtifo'yi
n qofi toshlari bila falakka chiqqoni va may selobi ul
binoni yiqqoni.*

Bor edi Rindi bani Isroiliy,
Boda uchun maykadalar soili.

May bo'lubon quti hayoti aning,
Xalq ichida Maymana oti aning.

Jismi sabu chekkali komil bo'lub,
Mayg'a o'z oti kibi homil bo'lub.

Tortibon el zarfini mayxonadin,
Jur'a tahin chekkali paymonadin.

Yetmasa gar jur'ayi loyi anga,
Bo'lubon ul lahza baloyi anga.

Ko'p qilibon tavba, vale sindurub,
Ko'nglini tavba ishidin tindurub.

Baski qilib tavbada nuqs oshkor,
Tavba qilurdin bo'lubon tavgakor.

Bir sahari qildi havoyi sabuh,
Yeti inoyat eshigidin futuh.

Hotife un chektiki, ey bulfuzul,
Tavba qil emdiki, yetishti qabul.

Sen tilading bizga rizo bo'lmadi,
G'ayri rizo hukmi qazo bo'lmadi.

Chunki bizing soridin o'ldi talab,
Kel berikim, bo'ldi mahalli tarab.

Rind ichiga tushubon tobi shavq,
Ashk bo'lub jismiga girdobi shavq.

Har dam o'lub qismi huzuri safo,
Tavba solib ko'ngliga nuri safo.

Harneki yillar tilab aylab niyoz,
Borchag'a bir damda bo'lub sarfarozi.

Tavba sori chun o'zi aylab nishast,
Shisha kibi tavbasi topib shikast.

Haq chu oni tavbag'a mahram qilib,
Saddi Skandar kibi mahkam qilib.

O'zdin esa tavba bo'lur o'yla sust,
Haqdin esa tavba bo'lur bo'yla rust.

Jurm Navoiyni ko'p etmish malul,
Yo Rab, o'zung tavba berib qil qabul.

Soqiy, ayoq keltur-u tut bizga bot,
Ahd boshin, tavba ayog'in ushot.

Uzr desam, bo'g'zuma quyg'il yiqib,
Quyg'ali ko'ksun uza lekin chiqib.

LII

O'N OLTUNCHI MAQOLAT

*Imo muxannasvashlarning dunyo ziynati iktisobida hi-
liklari va jonfido mehnatkashlarning din quvvati hiso-
arandozliqlari va g'azo maydoni sohati vasfidakim, er
omard bir-biridin ayrilur va shahodat qoni ta'rifidakim,
gunoh dudidin yuzi qarorg'onlarni surxro' qilur.*

Ey surubon ayni jalodat aro —
Raxshini maydoni shujoat aro,

Barqdin ul raxshni kam bilmayin,
Ko'ziga Rustamni dog'i ilmayin.

Ko'rmayin azbas tutub o'zin biyik,
O'z boshidin ko'kka degin to'rt ilik.

Po'ya chog'i raxshi bo'lub ko'htan,
Ustida qoplon kibi ul po'yazan.

Kibr etibon el bila fe'lin durang,
Qullayi zulm uzra nechukkim palang.

It eti qoplon kibi quti aning,
Kibr yeli bodi buruti aning.

Chinki topib qoshi uchida nishast,
Charxi daniy toqig'a solib shikast.

Kibr ila har sori girih qoshig'a,
O'zga tafar'un solibon boshig'a.

Ujb ila har qoshi uchida girih,
O‘ylaki har yon qulog‘ida zirih.

Garchi anga ul sababi ehtirom,
Turfaki ham bid‘at o‘lub ham harom.

Halqa urub ko‘y iti tavqig‘a ta‘n,
Halqa demakim, bo‘lubon tavqi la‘n.

Zulmda Zahhoklig‘i bilgurub,
Ikki yilon egnida halqa urub.

Shar‘ xilofini chu fosh aylabon,
Yuzda saqolini tarosh aylabon.

Balki chu bid‘atni qilib ishtig‘ol,
Loyiq o‘lub, qirqar uchun ul saqol.

Zulm xadangini chu parron qilib,
Yuzini paykonig‘a suhon qilib.

Ikki buruti qili har yon g‘ulu,
Nafs-u havo qushlarig‘a halqamo‘.

Og‘ziki bir nukta demay juz xilof,
Borcha binoyi zanax-u o‘zga lof.

Bo‘ldi saqol pardasi chun bartaraf,
Anda zanax zohir o‘lub har taraf.

Boshta o‘tag‘a bo‘lubon jilvagar,
Dinin aning boshtin uchurmoqqa par.

Ul deb ani shahpari Ruh ul-amin,
Tashlab ani garchi bilisi lain.

Parlarini bum boshidin so'yub,
Afsari tovus aning otin qo'yub.

Orqag'a dastori uchi tekkani,
Tebranuri birla urub gardani.

Bo'rki uchin ichkari bukkani ayon,
Hirs-u havo qushlarig'a oshyon.

To'ni ipak bo'lmasa, ko'ngli hazin,
Jinsi xitoy bo'lmasa qoshida chin.

Yuzida zarbaftdin istab nishon,
Hajv bitarga varaqi zarfishon.

Balki libosini parand etmayin,
Bistar etib to'ng'a pisand etmayin.

Ko'nglok etib noz-u havasdin katon,
Qaysi havas, parri magasdin katon.

Parri magas ham dema, shabnam degil,
Terlik aning ustiga bayram degil.

Beliga zarrishta qurin band etib,
Balki zarofat bila takband etib.

Yog'lig'i ul hullayi zarrishtakash-
Kim, anga jonlar chekibon rishtakash.

To'n yuzi oltun bila jadval anga,
 Balki o'tuk taqasi zarhal anga.

 Raxsh uza urg'on egari zarnigor,
 Balki jibilgir anga gavharnigor.

 Turfa aboye anga istab ko'ngul,
 Rangi saqarlot bila dol-u gul.

 Muncha-vu yuz muncha zarofat bila,
 Qaysi zarofatki, qabohat bila.

 Dev jamolini paridek yasab,
 Xorni gulbargi taridek yasab.

 Jilva qilib shohidi ra'no kibi,
 Boda ichib gulruxi zebo kibi.

 Chun tegurub boda dimog'ig'a nashv,
 So'z mutaoqib demayin g'ayri hashv.

 Necha lavand ollida borchanajis,
 Birida ne aql-u ne idrok-u his.

 Gulxan-u yuz zog'i najasi xordek,
 Yo zag'an atrofida murdordek.

 Nukta yoqardek anga behad debon,
 Behad-u andoza xushomad debon.

 Ul qilibon ushtulumu xayli rev,
 Xayli shayotin, o'zi o'rtada — dev.

Borcha ani begim-u mirzo debon,
Xulqini xush, husnini zebo debon.

Muncha fazihatliq emas erdi bas-
Kim, ura olmay chog'ir o'lmay nafas.

Chunki chog'irni qilibon zahri mor,
Tu'ma yilon etin etib ixtiyor.

Yer-ichari borcha harom-u harish,
Bu yemak-ichmakdin anga parvarish.

Chun chekibon ikki to'la jomi sof,
Lof ila har dam ushotib yuz masof.

Tog' kibi tig' chekib bedarig',
Yetkurub oy xudig'a har lahza tig'.

Gurz ila Bahrom boshin yonchibon,
Nayza bila suratig'a sonchibon.

Pilga yo'q pashshacha qadr-u baho,
Pesa ipakcha ko'ziga ajdaho.

Safhayi rammol qoshida palang,
Reza suv qurti-yu yiloni nahang.

Ra'dni deb bazmida tunbak uni,
Barq — kabobi o'tining uchquni.

Zulm ila g'adr oncha bu g'addorda-
Kim, oni ko'rmay kishi kufforda.

Ul nimakim, bosh anga sunmay namoz,
Ul nimakim, ko'ngliga kechmay niyoz.

Minnatining ostida mulk-u sipoh,
Mulk-u sipah qaysi bo'lur, balki shoh.

Demaki har shohg'a minnat qo'yub,
«Mo xalaqalloh»g'a minnat qo'yub.

Shahg'a gazof oncha deb ul tiyrabaxt-
Kim, degin ul bermish anga toj-u taxt.

Ta'n qilibkim, «Manga yuz ming berur,
Yuz, ikki yuz ming manga loyiqmudur?!

Yuz kishi rashk etgucha charkam qani,
Ming yigit otlang'ucha o'lkam qani?

Holim agar kechsa bu yanglig' taboh,
Bo'lmasa bu shah, yana mulk, o'zga shoh!»

Yova deb ul har kecha faryod etib,
Tush-tushidin xayli ham imdod etib.

Muncha anoniyat-u pindor anga-
Kim, beribon nafsi sitamkor anga.

Oning uchunkim, qachon o'lsa nabard,
Aylasa aflok yuzin tiyra gard.

Ikki tarafdin yalang'och tig'i tez,
Solsa jahon xalqi aro rustaxe.

El yuragin tig'i shikof aylasa,
Xasm boshin gurzi g'ilof aylasa.

Arzi hunar bo'lsa yigitlar ishi,
Qilsa ayon o'z hunarin har kishi.

Ul dog'i shoyad sunubon ishga qo'l,
Ul necha ming el aro bo'lg'ay bir ul.

Berguchi oz-ko'pga chu Tengri erur,
Kimga berur fathni Tengri berur.

Tengriga shahning tuz esa niyati,
Nega chekar xayl-u sipah minnati?!

Xossaki bir johili dun-u taboh,
Jahdu jid etgay tilab o'ziga joh.

Minnatig'a aylasa shah iltifot,
Haq karamidin anga yuz ming uyot.

Bir kishi ul safdaki, yuz ming durur,
Rustam esa, bor-u yo'g'i teng durur.

Aylasa ul dam ikki Rustam ishi,
Bir kishi oxir ham erur bir kishi.

Eyki xarob etti takabbur seni,
Soldi takabburg'a tasavvur seni.

Ojiz esa Gev ila Rustam sanga,
Erlik erur anda musallam şanga-

Kim, bu tasavvur bila pindorni,
Nafs havosida yo'q-u borni,

Ko'nglung uyidin barisin surgasen,
Balki fano o'tig'a kuydurgasen.

Har nimakim, shar' xilofidur ul,
To'kkasen ar bodayi sofidur ul.

Hirs-u havas xil'atini chok etib,
Tanni rizo chashmasida pok etib,

Solibon egninga rizo kisvatin,
Chekkasen ustunga g'azo kisvatin.

O'zni g'azo ishida chust etgasen,
Belni jihod amrida rust etgasen,

Ko'nglung aro himmat agar bor esa,
Zoting aro jur'at agar bor esa,

Haq yo'lida bosh qo'yub-u jon chekib,
Mehnatini to erur imkon chekib.

Tengri uchun kirsang agar qoninga,
Minnatini qo'yg'asen o'z joninga.

Eyki, yetishti bu saodat sanga-
Kim, erur imkoni shahodat sanga.

Qo'p-u bu yo'l azmini mardona qil,
Joning agar yuz esa, shukrona qil.

Yetsa o'q ul po'yada jisming tushi,
Bilgil ani gulshani davlat qushi.

Joninga paykoni ajal yog'mog'in,
Bil bori rahmat bulutidin yog'in.

Tig'kim, ul qatling uchun cheksa til,
Javharini bahri karam mavji bil.

Qilg'il agar ko'zunga kirs a g'ubor,
Surmayi g'ufroncha ani e'tibor.

Marg samumidin agar yetsa biym,
Bil ani Iso nafasidin nasim.

Jisminga tig' ochsa o'lum ravzani,
Ruhunga jannat yo'li bilgil ani.

Qonki sabililloh arodur sabil,
Qatrasi uchmoq gulidindur dalil.

Din yo'lida qong'a bo'yolg'on badan,
Qondur anga hullayi gulgun kafan.

Kimki, shahodatg'a mujohid durur,
Qoni qizil yuziga shohid durur.

Tiyr a esa har necha dudi gunoh,
Bilki surar ani shahid urg'on oh.

Mig'ni bo'ston yeli surg'on kibi,
Abrni to'fon yeli surg'on kibi.

Jurm tuni garchiki, jovid erur,
Tig'i shahodat anga xurshid erur.

Lek mujohidg'a kerakkim g'araz,
Bo'lmasa jahd ichra g'animat evaz.

Kimki g'animat uchun aylar g'azo,
Man'i shahodat anga basdur jazo.

Ulki jihod aylasa tolon uchun,
Soyim erur ne'mati alvon uchun.

Qolsa tirik g'azv eli maydon aro,
O'lماك erur chashmayi hayvon aro.

G'azvda kim o'lmasa tortib taab,
Obi hayot ichra erur tashnalab.

Ismg'a safdin kishi o'tkarsa gom,
Bil oni masjidda riyoyi imom.

Safdin agar qolsa keyin ne deyin,
Keldi niso qibla safidin keyin.

O'lja uchun ulki jalodat qilur,
Muzdg'a «Qur'on»ni tilovat qilur.

O'lماك uchun bo'lmasa g'ozig'a kin,
Hayfdur o'lturmoq ani bil yaqin.

Kingaki jonondin erur jon aziz,
Hayfki, qilg'ay ani jonon aziz.

Ulki erur g'azv ishi odat anga,
Bo'lmasa iqboli shahodat anga.

Lek shahodat sori tutsa umid,
Bil oni har ma'rakada bir shahid.

Ulki mubohot uchun istar masof,
To chiqibon ma'rakadin ura lof.

Angla eranlikdin ani benasib,
Ne desa nomard emastur g'arib.

Sunqur agar turnani ovlar kuni,
Yuzni olur bir dog'i chiqmas uni.

Tu'maki narmoda zag'an yod etar,
Topg'ucha jifa necha faryod etar.

Yaxshi emas gar qilib aytur kishi,
Ko'r ne bo'lur qilmayin aytur ishi.

Kingaki erlik asari yordur,
Bir demas, ar qilg'oni ming bordur.

Ko'rmagan erlikdin o'zin bahramand
Birni dog'i qilmasa yuz der baland.

Vaqtı bila qildi xurus un ayon,
Tinmadi bir lahza kuruk mokiyon.

G'ayri g'azo kingaki dilxoh emas,
Ko'rsa o'zin o'rtada lilloh emas.

Gar ishi ta'rifida tortar navo,
Bil ani ra'nolig'-u nafs-u havo.

Lillah esa yaxshiroq eldin qiroq,
Haq chu bilur, bilmasa el yaxshiroq.

LIII

*Abdulloh Muborakning burqa' bila jihod maydonig'a kirib,
fath jamolidin burqa' olg'oni va Hasan Rabi' ul-jamolni
ko'rub hayron qolg'oni.*

Qildi rivoyat Hasan bin Rabi'
G'azv masofida bu amri badi'-

Kim, bor edi ma'raka paykor ila,
Zumrayi islomg'a kuffor ila,

Kufr sipohi safidin purdile,
Balki ajal xanjaridek qotile.

Kirmish edi kin ila maydon aro,
Solmish edi raxshini javlon aro.

Din cherigi qatlig'a tig'in bilab,
Na'ra urar erdi muboriz tilab.

Kofiri qotil chu zabardast edi,
Har kishi bir zarbasidin past edi.

Kimki xirom ayladi maydonig'a,
Kirdi o'zi kuch bila o'z qonig'a.

Necha musulmonni chu qildi shahid,
Bo'lmish edi din cherigi noumid-

Kim, saf uchidin surubon bir daler,
Kirdi kiyik qasdig'a andoqki sher.

Mehr kibi ko'k temur ichinda g'arq,
Lam'a solib tig'i aningdekki barq.

Chehrasini burqa' aro yoshurub,
Ishq o'ti yanglig' yoshurun kuydurub.

Qahr ila kofirg'a yetishgan zamon,
Hamla hamon erdi-yu yiqmoq hamon.

Chunki uzotti ani do'zax sori,
O'ylaki mazbuhni matbax sori.

Qoytti kelgan yo'li birla yurub,
Kabkxiromin bir-bir mongdurub,

Din sipahi saflarig'a tushti jo'sh,
Har sori takbir ila chiqti xurush.

Yetti aduv izzatig'a xorliq,
Kufr livosig'a nigunsorliq.

G'ozi o'zin chunki ayon qilmadi,
Kimsa aning kim ekanin bilmadi.

Menda solib shavqi aning iztirob,
Toptim ani har sori aylab shitob.

Tig'i ham egnida hamoyil edi,
Burqayi ham yuziga hoyil edi.

Dedim: «Ayo g'oziyi nusratqarin,
Tig' ilda zarbingga tuman ofarin.

O'lgum o'shul chehra havosi uchun,
Burqaing och, Tengri rizosi uchun».

Tengri otin chunki samo' ayladi,
Chehrasidin parda vido' ayladi.

Izz-u sharaf tojig'a torak edi,
Toraki dahr Ibni Muborak edi.

Qo'y dum otining ayog'ig'a jabin,
Dedim: Ayo nosiri shar'i mubin,

Ko'rmaginga jon berib ahli jahon,
Nedin erur chehrani qilmoq nihon?

Parda hijobini yuzungdin arit,
Saf aro sur, elga o'zungni tanit.

Dedi: «Hasan, aylamagil ijti hod,
Ulki aning ishqida qildim jihod.

Jumlayi holimdin erur ogah ul,
Qaysi qadam ursam erur hamrah ul,

Tonisa ulkim, manga maqsud erur,
Tonimasa olam eli sud erur.

Har kishi kome tilasa yordin,
Yor ishi maxfiy kerak ag'yordin».

Lek jihod ichra bu asg'ar durur,
Nafs bila aylagan akbar durur.

Tengri Navoiyg'a yeturgay jazo,
Kofiri nafs bila qilsa g'azo.

Soqiy, olib kel qadah el jonidek,
To sumuray dushmani din qonidek,

Xusravi g'oziy kafidin ber nabid,
Ichmakidin aylay o'zumni shahid.

LIV

O'N YETTINCHI MAQOLAT

*r yigitligi nazohatidakim, rayohini nozparvardlarin
van hullalar bila orosta qilur va yigitlik bahori lato-
kim, rayhoni xat bila oraz gulin gul-u rayhong'a o't
udek perosta etar va xazon qarilig'i burumatidakim,
on ashjori bila qushlari ondin bebarg-u navo durur
riliq xazoni shiddatidakim, badan gulistonining toza
gullari andin barbod-u havo.*

Chun Hamal ayvonini yorutti mehr,
Dahrg'a mehr ayladi zohir sipehr.

Esti nasimi sahari mushkposh,
Bog'da farroshlig'in qildi fosh.

Shoxni yer yuziga gisu qilib,
Balki bu gisuni supurgu qilib.

Bo'ldi chu farrosh nasimi shamol,
Septi bulut ham suvni saqqo misol.

Suv yukidin qad quyi moyil anga,
Barqi birinjina hamoyil anga.

Chun supuruldiyu suv sepildi bog',
Bo'ldi rayohing'a mahalli farog'.

Bosh chiqara boshladilar bog'din,
Bog' demakim, qaro tufrog'din.

Ayladilar yer yuzi uzra hujum,
Gulshani charx uzra nechukkim nujum.

Har biri bir tifli sumanbo'ydek,
Tifl dema, shohidi gulro'ydek.

Husnlari ishva-vu noz aylabon,
Atrlarin g'oliyasoz aylabon.

Farsh bo'lub, sabzayi minusirisht,
Xayli rayohin anga huri Bihisht,

Shohidi gul husnida yuz ob-u tob,
Shabnam urub, orazi uzra gulob,

G'unchayi tifl ishi ovunmoq bo'lub,
O'ynamog'i borchayoshunmoq bo'lub.

Ko'rguzubon lola o'yun ichra jo'sh,
Yel uchurub kallasidin kallapo'sh.

Bog'da gul tifflari har taraf,
Ikki chamandinki chekib ikki saf.

Kelturub atfol o'yung'a ko'ngul,
Lek o'yun har sori «gulhocha gul».

Toza giyah tiflg'a monand o'lub,
Belga bo'g'undin anga takband o'lub.

Anjumdek gunbadi davvor uza,
Xayli shukufa dema, ashjor uza,

Har sori nazzorag'a tifli bahor,
Ochti yig'och panjarasidin uzor.

Yo'qki suruk gulruxi dushizadur,
Boshlarida me'jari pokizadur.

Mayl qilib husng'a ifsho uchun,
Borcha biyik yerga tamosho uchun.

Jilvayi avval budur ashjorg'a,
Xayli rayohin bila gulzorg'a.

Bir necha kun gardishi layl-u nahor,
O'tkaribon navbati husni bahor.

Lola-vu gul bistari tufrog' o'lub,
Shoxda gul o'rnig'a yafrog' o'lub.

Shuqqayi shingarfi o‘lub sarnigun,
Shox livosi bori zangorgun.

Bog‘ki, to‘n oq-u qizil aylabon,
Ul qizil oqini yashil aylabon.

Dur yeriga barcha zumurrad kelib,
La‘lning o‘rnig‘a zabarjad kelib.

Oq gul ila gulshani oyinarang,
Nam asaridin bo‘lubon borchha zang.

Shoxi shajar xirqasi axzar bo‘lub,
Xirqa bila Xizr payambar bo‘lub.

Soya savodi zulumoti aning,
Shabnam o‘lub obi hayoti aning.

Bog‘ki bu husn-u latofat bila,
Shohidi ra‘no kibi ofat bila.

Tutti yashil hulla kiyar shevasi,
Tugmalari bo‘ldi aning mevasi.

Ham bo‘lubon tugmayi zarkor anga,
Ham dur-u gavharg‘a namudor anga.

Obi o‘lub tugmayi zar paykari,
Oq-u qizil olma dur-u gavhari.

Shirada zardolu etib qand hal,
Yo‘q kadu amrud kaduyi asal.

Raz chamani tarfida har go'shaye,
La'l ila durdin osilib xo'shaye.

Bog' o'lub ashjor-u samardin to'la,
Komiledek fazl-u hunardin to'la.

Balki bo'lub ravza gulistonidek,
Yo'qki xiradmand kishi jonidek.

Chun uzubon mevalarin bog'bon,
Bog' bo'lub anjumi yo'q osmon.

Sahni gulistonki, samar yo'q anga,
Bir sadafedekki guhar yo'q anga.

Dur topa olmay shajar o'z tojig'a,
Borcha borib hodisa torojig'a.

Gulshan uzub naqdi nihondin ko'ngul,
Naqd nekim, mevayi jondin ko'ngul.

Za'f bo'lub mevasi yo'q shox ishi,
Sustayib andoqki, ko'ngulsiz kishi.

Bo'yla ko'ngulsizliq ila zorliq,
Yetkurubon naxlg'a bemorliq.

Barg uzori yaraqoniy bo'lub,
Obkashi rishtayi joniy bo'lub.

Shox bo'lub oshiqi mahzun kibi,
Ranj-u sarig' yuz bila majnun kibi.

Dol bu da'vog'a parishonlig'i,
 Ishqdin oshufta-vu hayronlig'i.

 Tolg'a xazon novaki parron bo'lub,
 Jismida har yafrog'i paykon bo'lub.

 Ko'rma sarig' rang ila yafrog'ni-
 Kim, g'am o'ti kuyduradur bog'ni.

 Tushmasa yafrog'din o't bog' aro,
 Shox o'tundek nega bo'ldi qaro.

 Bas yo'q edi bog' aro bu rustaxe-
 Kim, yetibon sarsari day bargrez.

 Shoxni bebarg qila boshladi,
 Bargni har sori olib toshladi.

 Rang-u safo qolmadi yafrog' uza,
 Yotti o'luklar kibi tufrog' uza.

 Yel sipahi bog'ni toroj etib,
 Bargcha kiymak sori muhtoj etib.

 Har sori meva yig'ochi jadvali,
 Saf bila hinduki chekarlar jali.

 Borchasi uryon-u sarosar qaro,
 Rud suyidin bori zanjir aro.

 Yel sitamidin bori tortib nafir,
 O'ylaki bir xayli yalang'och asir.

Barg dema, himayi matbax degil,
Shox dema, kundayi do'zax degil,

Do'zax o'lub gulshani jannatsirisht,
Do'zax aning qoshida bog'i Bihisht.

Gulshani umr ichra xazon-u bahor,
Ham bu guliston bila bir hukmi bor.

Umr quyoshig'a chu bo'ldi mahal,
Ansab bayt ush-sharafidin hamal.

G'uncha kular bo'ldi adaddin fuzun,
Gul ochila boshladi haddin fuzun.

Jilva qilib har guli navbovasi,
G'unchada dilkash ko'runub yovasi.

O'ynamog'-u yemak o'lub kom anga,
Yo'q bu iki shug'ldin orom anga.

Mag'zig'a solg'uncha xirad sham'i nur,
Ko'ngliga tushguncha xiraddin shuur.

Toza niholi bo'lubon sarbaland,
Soda dimog'i bo'lubon hushmand,

Anglab anikim, yuzi gulrang erur,
G'amzasi xunrez-u ko'zi shang erur.

Nargisiga shevayi noz o'rgatib,
Shevasini shu'badaboz o'rgatib.

Jonlar etib sayd jafosi bila,
Qosh ila kirpik o'q-u yosi bila.

Ko'zni tilab uyqug'a rom etgali,
Uyquni ko'zlarga harom etgali.

Chehra uza o't solibon jomdin,
Dud chiqormog' uchun islomdin.

Bazmdakim, labni mayolud etib,
Jon-u xirad hushini nobud etib.

La'li o'tin tez etibon may bila,
O'ylaki ruxsori o'tin xay bila.

Bu iki o'tdek qani o't shu'laxe-
Kim, anga tekkan soyi suv bo'lsa tez.

Xat arokim, la'lin etib xandanok,
Xizr suyidin qilib, elni halok.

Chekti chu xat sabzasi gul uzra saf,
Sabzaliq-u gulluk o'lub bartaraf.

Bog' shukufa bila gul tark etib,
Barg bila mevag'a navbat yetib.

Xiffatidin tab' nufur aylabon,
Hilm ila idrok zuhur aylabon.

Yuz ming esa jahl-u xato xirmanii,
Mash'alayi ilm kul aylab ani.

Gulshani xil'atda bo'lub har shajar,
Ilm-u adab mevasidin borvar.

Tavri bori daf'i junun aylamak,
Da'bi bori kasbi funun aylamak.

Birni tafosir qilib bahramand,
Birni ahodis etib arjumand.

Birga bo'lub madrasa oromgoh,
Birga xilvatgah o'lub xonaqoh.

Chun to'kulub mevayi ahdi shabob,
Bordi baqo gulshanidin ob-u tob.

Qad shajari g'am yelidin topti xam,
Chehra guli bargi xazon bo'ldi ham.

Qolmadi tan naxlida bargi havas,
Balki uchurdi ani sovug' nafas.

Yuzki yasab gunayi bargi xazon,
Kulgali atfol bo'lub za'faron.

Ko'zlar etib evlari kunjin talosh,
Parda osib ul ev eshigida qosh.

Ko'z kirib ev kunjiga ranjur uchun,
Qoshlar anga hojib o'lub nur uchun.

A'mo uchun qilg'ali kasbi ziyo,
Birdur agar tufrog', agar to'tiyo.

Ko'zga chun o'chti basardin charog'.
Shishayi aynakdur anga eski dog'.

Ikki bukulgan qadd-u maddi aso,
Charxi nigun birla xatti istivo.

Qolmay og'iz durjida durri samin,
Tishlari «sin», lek kashish birla sin.

Og'iz o'lub durj, vale donasiz,
Tishlar o'lub «sin», vale dandonasiz,

Ham tishi tasbihida bir dona yo'q,
Ham og'iz eshigida dandona yo'q.

Orqa xati uzra bo'g'unlar anga,
Rishta zanax uzra tugunlar anga.

Oq tuki a'zo aro yuz soridin,
Yod berib borchka kafan toridin.

Boshi quyi margni qilmoqqa yod,
Qaddi nigun qilmoq uchun xayrbod.

Bir necha kun ham bu sifat jon chekib,
Qon yutub-u nolayi hirmon chekib.

Toki ajal qosidi farmon chog'i,
Tindurubon ko'nglini andin dog'i.

Ohki, bu bazmg'a har kim yetib,
Navbat ila bu qadah oshom etib.

Ulki ichib bu qadahi talxfom,
Mast adam ko'yiga aylab xirom.

Mast xirom aylab o'zin bilmayin,
Borg'onidin so'ng xabari kelmayin.

Elni bu may ayladi bir-bir adam,
Navbat erur bizga dog'i dam-badam.

Ohki, umr o'tti jaholat bila,
Qoldim o'lum vaqti xijolat bila.

Umr kuni uyquda qoldim tamom,
Emdiki uyg'ondim, o'lub erdi shom.

Andaki qilmoq kerak ish, qilmadim,
Ish qila olmas kunini bilmadim.

Bordi tiriklik chog'i bud-u nobud,
O'zni ham o'ltursam emas emdi sud.

Ish qilur ayyomida gumrah bo'lub,
Ish chu ilikdin borib ogah bo'lub.

Vaqt kam-u yo'l uzun-u may achig',
Asru qatig' hol yetibdur, qotig'.

Bo'lmasa gar baxshishi rahmatfizoy,
Voy, mening holima, ming qatla voy!

Umr kunin qismat etibtur qazo,
Har chog'i bir ishga qilur iqtizo.

O'ng'acha g'aflat bila pobastliq,
Jahl yigirmigacha-vu mastliq.

O'ttuz-u qirq ichra erur aysh-u kom,
Vahki, manga ul dog'i erdi harom.

Qilmadi ellikda taraqqiy kishi,
Oltmish-u borcha tanazzul ishi.

Yetmish aro vojib erur turmog'ing,
Sakson aro farzdur o'lturmog'ing.

To'qson agar bo'ldi yiqilmoq kerak,
Yuz aro jon tarkini qilmoq kerak.

Umri tabiiy kishiga bo'lsa kom,
Istar o'lub, har sori qilg'ay xirom.

Umri tabiiy dema, gar umri Nuh,
Bor esa, tavfiqdin o'lmay futuh.

Yaxshiroq ul umrdin o'lmoq yiroq,
Umr nekim, andin o'lum yaxshiroq.

Umr erur taqvo-yu toat uchun,
Tengri buyurg'ong'a itoat uchun.

Toat-u taqvo nechakim xushdurur,
Lek yigitlik chog'i dilkash durur.

Xush ko'runur qilsa yigit aysh-u noz,
Ko'r ne ko'rungay agar etsa namoz.

Xoki palak aylasa qad xam anga,
Oni ruku' etsa musallam anga.

Kimki yigitlikda sarafrozdur,
Buki boshin yerga qo'yar ozdur.

Qoriki za'f ayladi boshin nigun,
Tuz qila olmas ilik aylab sutun.

Boshki tushar yer uza beixtiyor,
Sajda qilurda anga ne ixtiyor.

Qoriki qaddig'a xam o'ldi vuqu',
Ish qila olg'aymu ekin juz ruku'.

Toat ani bilki qilur navjuvon,
Qilmasa netgay qoriyi notavon.

Lek bu vobastayi tavfiq erur,
Kimgaki sarrishtayi tahqiq erur.

LV

*ma'sum Zaynul-obidinning sag'irayi ma'sumasining
sh-sha'n kalomi, agarchi ul sag'iradin ma'sum erdi.*

Ulki falakka surub erdi kumayt,
Mash'alayi anjumani ahli bayt.

Xatmi nubuvvatqa bo'lub nuri ayn,
Sham'i valoyat Ali bin Husayn.

Baski ibodotidin arbobi din,
Otini aytib Zaynul-obidin.

Bir kuni bir tiflin olib qoshig'a,
Mehr iligin surtar edi boshig'a.

O'ylaki qonuni ubuvvat bo'lur,
Tifl sori elga muhabbat bo'lur.

Zohir o'lub tavrida osori mehr,
Aylar edi har nafas izhori mehr.

Bor edi bir nodira farzand anga,
Jon-u ko'ngul rishtasi payvand anga.

Pardayi ismat aro raxshon quyosh,
Umri zamonidin o'tub olti yosh.

Ko'rdi otasinki, sevar yoshini,
Yosh to'kubon qildi garih qoshini.

Chehra uza yoshini ko'rgach imom,
Istadi qoshig'a qilib ehtirom,

Qildi tasavvur yuzida ashkdin-
Kim, magar ul yig'lar edi rashkdin.

Shafqat ila mehr qilib oshkor,
Dedikim, ul tifi durur shirxor.

Jandarayi mahd aro ojiz tani,
Rahm etibon mehr ila sevdum ani.

Mehri aning gar bu sifat fosh edi,
Ushbu jihatdin edikim, yosh edi.

Senki ichim o'rtadi mehring tafi,
Chunki ulug'roqsen erur muxtafi.

Bo'ldi chu zohir sanga ma'zur tut,
G'ayrat ila rashk tariqin unut.

Bu so'z ila ko'proq o'lub dardnok,
Aytти daryo qoshida durri pok-

Kim: «Bu jihatdin emas erdi g'amim,
Bal, yana bir g'amdin edi motamim.

Bir kun eshittimki takallum aro,
Borur edi og'zinga bu mojaro-

Kim, manga mahbub Haq o'ldi-yu bas,
G'ayr sori maylg'a qilmon havas.

G'ayrini ko'rdumki sevarsen bu dam,
Qildi ichimni mutag'ayyir bu g'am.

G'ayr ila chun bo'ldi aning shirkati,
Jonima o't soldi aning g'ayrati.

Sajda nechuk bo'lg'ay aning boshig'a-
Kim, topinur Haq bila but qoshig'a!

Bo'lsa Samad birla sanam jilvasoz,
Qiblada bo'lg'aymu ravo ul namoz».

Chun bu takallumni eshitti tamom,
Zabt qila olmadi ashkin imom.

Yig'ladi Haq shukrini vojib bilib,
O'pti boshin xayr duosi qilib.

Tiflg'a Haqdin chu hidoyat durur,
Harne qilur taqvo-yu toat durur.

Qo'ydi yigitlikta Navoiy sujud,
Chun qaridi emdi nadomat ne sud.

Soqiy, o'shul mayki xarob aylagay,
Shayxni kayfiyati shob aylagay.

Tutki, bo'lubmen xaraf-u notavon,
Ayla meni toat uchun navjavon.

LVI

O'N SAKKIZINCHI MAQOLAT

*Falak g'amxonasidakim, maoli parokanda alam durur
takalluf bila masrur bo'lmoq va jahon vayronasidakim,
maoli hamul raqam durur ko'ngul uyin ma'mur tutmoq va
har nafaskim hayot gulshanidin nasim durur, qadrin bil-
mak va har damkim umr gulidin shamimdurur shukrin qil-
moq va to badanda Haq amri itoatig'a quvvat bor, toatini
mug'tanam ko'rmoq va to as'hob visoli mumkindur, iliktin
bermay, o'zni xurram tutmoq.*

Dahrki hush ahlig'a zindon erur,
Bo'lg'on anga shefta nodon erur.

Tab'ni bandig'a hamul aylama,
Aqlni chohida malul aylama-

Kim, sani chun doirai dahrband,
Oxir etar tufrog' aro shahrband,

Bas nedur ul g'amdin o'lub dardnok,
O'zni o'lumdin burun etmak halok?

O'lmak uchun muncha nedur motaming,
Tutqusi motam sanga xolu a'ming.

Bo'lsa g'aming joninga solma alam.
Bir g'am erur bas, yemagil ikki g'am.

Ranjing uchun jisminga solma shikanj,
Aylama bir ranjingni ikki ranj.

Dog' ko'rub ko'ksunga ista farog',
Qo'yma malolat bila dog' uzra dog'.

Necha jafo yetsa falakdin unut,
Har nechakim, kulli erur sahl tut.

Ishga necha sa'bliq imkon erur-
Kim, ani oson tutar, oson erur.

Gar vataning Shom durur, gar Hiri,
Shom-u Hiri fikrga qilmas gari.

Shod ani bil dahrda kim g'am yemas,
Dahr ishi chun g'am yegali arzimas.

Chunki jahon bog'i vafosiz durur,
Umr guli anda baqosiz durur.

Bog'ki, vardig'a baqo bo'lmag'ay,
Vardki bog'ig'a vafo bo'lmag'ay.

Tutqali orom ne loyiq bu bog',
Ul gul ila qayda muattar dimog'.

Umrki xorij durur o'tgan ishi,
Har neki o'tti anga yetmas kishi.

Kelmaganidin dog'i oqil demas,
Ne desun ul ishniki, ma'lum emas.

Tongla bila chun tuna kundur adam,
Bilki sanga qoldi bu kun, bal bu dam.

Moziy-u mustaqbalinga bo'yla hol,
Holinga ham necha xayoli mahol.

Holki bo'ldi sanga bir on-u bas,
Anda ne g'amginlik etarsen havas.

Kelmagan-u ketganing ermas hisob,
Holinga rahm ayla-vu chekma azob.

Qaysi nafas ayshg'a topsang mahal,
Angla g'animatki, erur bebadal.

Har nafasing javhari erur nafis-
Kim, sanga ul bir nafas erur anis.

Javharini o'yla garonmoya bil-
Kim, anga kun la'lini hamsoya bil.

Lek quyosh javharidin bu sharif,
Lutf ichida ul munga bo'lmay harif.

Jirmini oning ko'rub ahli jahon,
Ko'zga latofat muni aylab nihon.

Oning o'lub kelmag-u ketmak ishi,
Buki o'tub gardiga yetmay kishi.

Kuydurub ul elni aningdekki xas,
El o'lubon bo'lmasa bu bir nafas.

Dema nafas, javhari zot ushbudur,
Javhari yo'q, obi hayot ushbudur.

Bo'ldi aning birla tirik borchazot,
Ko'rma ajab gar desam obi hayot.

Balki ulus bo'lsa aning ogahi,
Ushbu nafasdur dami Ruhullahi.

Andin agar ruh topar erdi tan,
Ushbu nafas birla tirikdur badan.

Garchi ul anfosi Masiho durur,
Martaba andin munga a'lo durur.

Onsiz erur ruh bila borchazot,
Munsiz emas kimsaga mumkin hayot.

Bas muni anfosi muqaddas degil,
Balki muqaddas dema, aqdas degil.

Bo'yla g'animat sangadur hamnafas,
Onsiz emasdur sanga bir dam nafas.

Ondin o'lub sayr-u saboting sening,
Sayr-u saboting ne, hayoting sening.

Sen ani ranj-u g'am ila o'tkarib,
Yuz alam-u motam ila o'tkarib;

Berib anga g'aflat ila xorliq,
Hashv takallum bila murdorliq.

Fosid etib harza maqolot ila.
Zoyi' etib fikri maholot ila.

Bo'lma yana bo'yla muaddi anga,
Aylama bu zulm-u taaddi anga.

Haq sanga lutf ayladi ul turfa hol,
Andin uyol, yo'q esa Haqdin uyol.

Kel, qo'yubon jahl xiradmand bo'l,
Bir nafasi mustami'yi pand bo'l.

Ko'r sanga Haqdin ne karamlar durur,
Ne qadar ehson-u niamlar durur.

Buki seni Xoliqi kavn-u fasod,
Qilmadi hayvon-u nabot-u jamod.

Lutf bila ayladi inson seni,
Din yo'lida qildi musulmon seni.

Berdi ko'rar ko'z-u eshitur qulog',
Oytur til, atrni anglar dimog'.

Andoq ilik dog'iki, tutg'ay taom,
Andoq ayoq dog'iki, qilg'ay xirom.

Yuz ne'mat qilmoq uchun shurb-u akl,
Har birisiga yana bir ta'm-u shakl.

Mujmal ila o'tdi qalam yodidin,
Ojiz uchun sharh ila ti'dodidin.

Qildi karam oncha mulavvan libos-
Kim, adadin aql eta olmas qiyos,

Markablar qulla-vu homunnavard,
Vahm samandi kibi gardunnavard.

Bog'lari ul nav'ki Xuldi barin,
Suvlari ul tavrki moi main.

Jilva bila har buti siyminbari,
Ko'rguzub ul ravzada huru pari.

Qasr bo'lub charxdin a'lo anga,
Suv-u yig'och kavsar-u To'bo anga.

Siyim-u diram naqdi adaddin fuzun,
Dur bila gavhar dog'i haddin fuzun.

Bu bari in'om-u ato bir taraf,
Javhari aql o'ldi yano bir taraf-

Kim, bu sifat gavhari raxshandani,
Qaysi guhar, durri duraxshandani.

Durji vujudingga nihon aylabon,
Durjni ul naqd ila kon aylabon.

Borcha jahondin qilib ashraf seni,
Ayladi rozig'a musharraf seni.

Topshurubon durri amonat sanga,
Qildi karam toji karomat sanga.

Muncha niam berdi-yu qildi raqam,
Muniki: «Bishshukri tadumun-niam».

Har neki xoni niam ochib durur,
Shukri barining sanga vojib durur.

Shukriki oning hadd-u poyoni yo'q,
Kimsa ado aylamak imkoni yo'q.

Borchani qo'yduq muni-o'q ayt-u bas-
Kim, bu nafas kim sangadur hamnafas?

Kirmagi bir ne'mat erur mug'tanam,
O'ylaki kirmakligi chiqmog'i ham.

Biri erur quti hayoting sening,
Yana biri quvvati zoting sening.

Bu ikki ne'matki namudordur,
Har biriga shukr yeri bordur.

Mumkin emas jon agar etsang fido,
Ikki nafas shukrini qilmoq ado.

Anglay olursen hakam etsang tamiz-
Kim, Haq etibdur nafasingni aziz.

Haq chu aziz ayladi, xor aylama,
G'ayri aning shukrig'a yor aylama.

Jon bila sen to nafas imkoni bor,
Qadrini bilgilki, nafascha ne bor.

Har nafasing holidin ogoh bo'l,
Balki anga hush ila hamroh bo'l.

Boshtin-ayog'ig'acha qil sarfi Haq,
Tengri sanga yor, o'qusang bu sabaq.

G'aflat agar bo'lsa bu ishdin dame-
Kim, yo'q aningdek kishiga motame.

O'zni qilib g'ofil-u oshuftahol,
Har negakim, aylagasen ishtig'ol.

Garchi anga manfaate bo'lmasun,
Jahd etkim, ma'siyate bo'lmasun.

Yaxshilig'i aylamasang ish chog'i,
Aylamagil bori yomonliq dog'i.

Bo'lmasa taryok ila joningg'a bahr,
Solmag'il achchig' bila jomingg'a zahr.

Anda qayu amrki dilkash durur,
Borchadin ahbob yuzi xush durur.

Asra o'zungni birov ozoridin,
Kimsaga ozurdaliq izhoridin!

Elni o'zung jonibidin emin et,
O'zni tarab maskanida sokin et.

Qilma ulus irz-u iyolig'a qasd,
Aylama el joni-yu molig'a qasd.

Bir nafase qayg'udin ozod bo'l,
Yor-u musohiblar ila shod bo'l.

Bog' aro ko'rsang guli navxosta,
Borcha uchun suhbat et orosta.

Charla muroot ila as'hobni,
Inda takalluf bila ahbobni.

Jonni alar maqdamidin gulshan et,
Ko'zni alar chehrasidin ravshan et.

Bazl tariqini shior aylagil,
Har neki boringni nisor aylagil.

Joning agar kom esa ixvoninga,
Sarf et-u qo'y minnatini joninga.

Jonni bu jam'iyat ila shod qil,
So'nggi parishonlig'idin yod qil.

Bu ish uchun chekti sipehri barin,
Har yangi oy hay'atidin tig'i kin.

Kim iki hamdamni qarin anglasa,
Vasl evida ayshguzin anglasa.

Qat' etib ul naxli barumandni,
Kesgay o'shul rishtayi payvandni.

Birini hijron tarafi boshlag'ay,
Birini furqat tarafi toshlag'ay.

Charx ishi chun bu emish oqibat,
Aylar emish so'ngra bu ish oqibat.

Bas gul ila savsani ozod ham,
Norvan-u sarv ila shamshod ham.

Kim bu chaman ichra xiromon erur,
Borchasi bir-biriga mehmon erur.

Har kishikim, bor esa yore anga,
Har kishikim, yor esa bore anga.

Kom bila vaslini aylab havas,
Topsa bu komig'a dame dastras.

Bo'yniga qonim meni yod etmasa,
Ruhum o'shul yod ila shod etmasa,

Bo'ldi esa vasl aro kome anga,
Istasa filjumla davome anga.

Haqqa tilin shukrguzor aylasun,
Shukr tariqini shior aylasun.

Shoyad o'shul shukr ila bir necha dam,
Urg'ay o'shul vasl aro bir necha dam.

Komini qilsun Haq aning bardavom,
Jonig'a bersun bu davom ichra kom.

LVII

*Chin marg'zorining mushkin g'izolining shershikorlig'i va
majruh saydlarining aning domig'a giriftorlig'i va sher
panjasidin alarning ajal tufrog'ig'a hamvorlig'i.*

Bor edi Chin mulkida bir nozanin,
Ojiz aning naqshida naqqoshi Chin.

Orazi gulzori Xo'tandin misol,
Ko'zi bu gulzor aro mushkin g'izol.

Surati Chin chehrayi anvar anga,
Mushki Xo'tan zulfi muanbar anga.

G'amzayi bebokig'a jonlar asir,
Balki Xito mulkida xonlar asir.

Ching'a xatar g'amzasi tarroridin,
Ding'a xalal turrasi zunnoridin.

Ahli jahon husnining oluftasi,
Shohi zamon zulfining oshuftasi.

Bir nafase urmayin onsiz nafas,
Mumkin emas kimsaga jonsiz nafas.

Gulrux etar erdi chu maydonga azm,
Qilmoq uchun go'y ila chavgong'a azm.

Hamrah o'la olmas uchun xon anga,
Qo'shmish edi necha nigahbon anga-

Kim, kishi oning tarafi solsa ko'z,
Yoxud aning jonibidin desa so'z.

Arz qilib jurmini navvobi xos,
Hukm tariqi bila topqay qisos.

Kun emas erdiki, necha dardnok,
Bo'lmas edi ushbu balodin halok.

Bir kun aning ishvasidin oshiqe,
Ishq-u muhabbat yo'lida sodiqe.

Yillar aning hasratidin qon yutub,
Qon ne bo'lur, sog'ari hijron yutub.

Xas kibi bir go'sha aro erdi past-
Kim, boshig'a sekretibon yetti mast.

Boda chu kuchluk edi, oshiq — zaif,
Chust yiqildi bo'la olmay harif.

Chektilar ul xayli muakkal ani,
Xon qoshig'a nechani, avval ani.

Ko'rdi chu xon necha asiri taab,
Hukmi siyosat bila qildi g'azab-

Kim: «Borisin yer bila hamvor eting,
Doy aro o'lturtung-u devor eting.

Yuzlari bolchig'din o'lub toshqori,
Xalq ko'rub ibrat ila har sori.

El dog'i ul qahrdin olg'ay hisob,
O'lg'ay alar dog'i chekib ko'p azob».

Ahli jafo amrni chun bildilar,
Harneki hukm etti, ravon qildilar.

Tog' aro yoshundi chu zarrin g'izol,
Mushki Xo'tan sochti nasimi shamol.

Xonga magar dasht sori erdi bazm.
Otlanibon shahr to'shi qildi azm.

May boshida, ishq o'ti xud jonida,
Shahrning oshubi dog'i yonida.

Keldi yo'l ul yergakim ul doyd edi,
Har sori yuz nola bila voy edi.

Anglag'ach ul ishni shahi kinavar,
Elni qo'yub, ayladi ul yon guzar.

Tokim alardinki, qazo qildi rust,
Bo'lg'usidur ishq tariqida chust.

Doy aro bir xaylni ko'rdi asir,
Har biri o'z holig'a tortib nafir.

Borcha nadomat bila afg'on chekib,
Emdiki afg'on tuginib, jon chekib.

G'ayri hamul oshiqi ozodavash-
Kim, bo'lubon ishq balosig'a xush.

Za'f-u sarig' yuz bila holi yomon,
O'ylaki devor orasida somon.

Tengriga har lahza sano aylabon,
Shukr tariqini bajo aylabon-

Kim, bu nafaskim chiqadur jon manga,
Yor g'ami aylamish oson manga.

Umrig'a qolganda ikki-uch nafas,
Zikr etibon yor hadisi-yu bas.

Tilida yor erdi-yu so'zida yor,
Og'zida yor erdi-yu, ko'zida yor.

Ko'rgach ani hokimi bedodgar,
Ko'ngliga ul ishq o'ti qildi asar.

Mahlakadin oni xalos ayladi,
Yor harimi aro xos ayladi.

Ishq balosi aro shukr etti ul,
Ko'r ne biyik martabag'a yetti ul.

Asra, Navoiy, bu nafas mug'tanam,
Lek degil har nafase shukr ham.

Soqiy, o'lubmen mayi rangin uchun,
May demakim, bir sanami Chin uchun.

Chini ayog'lar bila mast et meni,
Chin elidek bodaparast et meni.

LVIII

O'N TO'QQUZUNCHI MAQOLAT

Xurosonning adimul-misl kishvari bayonidakim, «Irama zotil-imodil-lati lam yuxlaq misluho fil-bilod» karimasi oyatidur aning shonida. Bataxisis, Hirot dorus-saltanasining amnobodi tavsifidakim, «Va man daxalahu kona ominan» mazmuni hadisi durur, aning ta'rifida va garchi hadiqaye erdi, ammo qurub erdi va lekin shoh jo'ybori adli ani rashki Xuldi barin qildi va agarchi ma'mura erdi, ammo buzulub erdi va lekin shahanshoh ehsoni me'moridin g'ayrati nig-orxonayi Chin bo'ldi.

Xoliqi ashyoki, jahon ayladi,
Charxni paydo-vu nihon ayladi.

Yetti falakniki, qilib mustadir,
Har biri bir sham' ila bo'ldi munir.

Oltisi gar sham'i duraxshandadur,
Lek biri mash'ali raxshandadur.

Uch quyi, uch yuqori qildi shitob,
Mash'ala to'rtunch uy aro soldi tob.

Sham' qayu sham'ki, fikrat tuni,
Har biri bir mash'alaning uchquni.

Mash'ala yo'qkim, durri tobon degil,
Dur demagil, mehri duraxshon degil.

Ko'k yeti iqlimida sulton ham ul,
Balki alar borchan tan-u jon ham ul.

Chun solib o'rtanchi falak uzra nur,
Ravshan etib nuktayi «Xayrul-umur».

O'ylaki kavkab yeti taqsim erur,
Bilki jahon ham yeti iqlim erur.

Har birisiga biridin taqviyat,
Har biri birdan topibon tarbiyat.

Mehr chu ul oltig'a foyiq durur,
Andag'i iqlim anga loyiq durur.

Ko'zga kavokib bo'la olg'aymu fosh,
Andaki fosh aylasa nurin quyosh.

To'rtunchi charxki ma'vosidur,
Ham o'shul iqlim murabbosidur.

Yerda bu iqlim erur dilpazir,
Ko'kta quyosh toramidek benazir.

Bo'ldi chu mavzu' masohat fani,
Dedilar iqlimi chahorum ani.

Ziynat aro ravzayi rizvondur ul,
Ravzani qo'y, mulki Xurosondur ul.

Sohati to'rtunchi falakdin vasi',
Rutbasi yettinchi samodin rafi'.

Xittasida shahr adaddin fuzun,
Har birining ziynati haddin fuzun.

Shahrlari lutf ila Xuldi barin,
Xo'blar ul Xuld ichida Huri iyn.

Tog'lari ollinda falak soda dasht,
Borchag'a ko'k qullasidin sarguzasht.

Har birining javfida yuz turfa kon,
Konin etib turfa javohir makon.

Chashmasidin bo'lmadi zohir suyi,
Kondin oqib, balki javohir suyi.

Dashtlari sath ila oyina rang,
Sabza ul oyinag'a har sori zang.

Sabzasidin gulshani minog'a rashk,
Tufrog'idin anbari sorog'a rashk.

Yetti falak naqdig'a ganjina ul,
Yetti aqolim tan-u siyna — ul.

Anga jahon ko'ksi kelibdur sifot,
Anda ko'ngul xittayi poki Hirot.

Kimki ko'ngul vasfida burhon dedi,
Oni badan mulkiga sulton dedi.

Muni ham ulkim o'zin ogoh der,
Borcha jahon kishvarig'a shoh der.

Ne ajab o'lsa ko'ngul o'rnig'a shoh,
Chunki erur shoh yeri qalbgoh.

Bo'ldi ko'ngul o'rnida bo'lmoq ishi-
Kim, ko'ngul andin uza olmas kishi.

Xo'b esa ne ayb ko'ngullarga ul,
Bir-biridin keldi ko'ngullarga yo'l.

Ziynati andoqki, badan paykari,
Vus'ati andoqki, ko'ngul kishvari.

Aytma kishvar, deki bog'i Eram,
Dema Eram, aytki Baytul-haram.

Davrasi ul nav'ki payki xayol,
Yuz yil aning davrini kezmak mahol.

Charxi nigun sathini hanjor etib,
Muhrayi xurshed ila hamvor etib.

Tufrog'ini mushksirisht aylabon,
Hay'atini rashki Bihisht aylabon.

Qo'rg'onining paykari andoq hasin-
Kim, uyotib qal'ai charxi barin.

Davrida har burjig'a andoq uruj-
Kim, qolibon ostida «Zotil-buruj».

Arki biyikrak to'quz aflokdin,
O'ylaki gardun kurayi xokdin.

Kungurida mehr kibi toblar,
Borcha malak xaylig'a mehroblar.

Lavhasi ziynat bila koshinavard,
Koshi anga yuz falaki lojuvard.

Pili falak kirgucha darvozasi,
Toqi samo toqining andozasi.

Yer tubiga xandaqi andoq kirib-
Kim, ani yer muhrasidin oyirib.

Qal'asida hisn falakdek ulu,
Shahrida anjum sipahidek g'ulu.

To'rt taraf jadvali bozor anga,
Kirgan ulus borcha xaridor anga.

Harne xaridor gumon aylabon,
Sotg'uchi yuz oncha ayon aylabon.

Qiymati ajnos bila har do'kon,
Xoli etib havsalayi bahr-u kon.

Raxtki bazzoz terib rang-rang,
Atlasi aflok kibi tang-tang.

Huqqayi gavhar bila har javhare,
Charx ila zohir qilibon axtare.

Kirsa chiqar yo'l topa olmay ko'ngul,
Sayrida savdoyi bo'lub aqli kul.

Masjidi Jomi' yana bir olame,
Toqi yana bir falaki a'zame.

Shahr jahon, anda bu ham bir jahon,
Ikki jahon bir-biri ichra nihon.

Charx uza zina aning minbari,
Poyasi ul yergachakim Mushtari.

Oy kecha qandili jahontob anga,
Qavsi quzah hay'ati mehrob anga.

Shahri aro bo'yla bino behisob,
Qal'asining toshida xud ne hisob.

Har necha ko'z tushgucha devorbast,
Barchada ma'muraye elga nishast.

Topg'ali ta'yini mahallot bahr,
Ahli mahallot oyirib shahr-shahr.

Shahrlar otini mahallot etib,
Bo'ldi chu yuz shahr Hiri ot etib.

Alloh-Alloh, ne Hiri, bu Hiri,
Bir-biridin turfa aning har biri.

Ikki savobit falakidin nishon,
Ikki xiyoboni iki Kahkashon.

Oncha xavoniq bori ma'mur anga-
Kim, topa olmay kishi maqdur anga.

Har ulashur noni aning qursi mehr,
Olg'on ani soyili qadxam sipehr.

G'ulg'ulayi zikr falakdin o'tub,
Qaysi falak, xayli malakdin o'tub.

Madrasalar har birisi arjumand,
Poyada ko'k madrasasidek baland.

Tarhda sun' ilgi muhandislari,
Ruhi qudus fayzi mudarrislari.

Foidag'a ahli chu ochib varaq,
Garchi Utorid esa aytib sabaq.

Toqlari rif'atining yo'q hadi,
O'ylaki ko'k gunbadi, ko'k gunbadi.

Gunbadi koshisida kun aksi fosh,
O'ylaki ko'k gunbadi ichra quyosh.

Har sori guldastasi andoq baland-
Kim, etibon fikrida guldastaband.

Xayli malak qubbasining zoyiri,
O'ylaki sarv uzra chaman toyiri.

Qubba bo'lub Arshi muqaddas anga,
Bir qafasa charxi muqarnas anga.

Hay'ati maxruti ila mustatil,
Arsh sutuni bo'luridin dalil.

Mili bila mahchasi tortib alam,
Zohir etib nuktayi Lavh-u Qalam.

Mu'zini har tun quyi sham'in tutub,
Sham'i kavokibni falak yorutub.

Charx mururi bila ta'jilidin,
Mintaqa xatti sizilib milidin.

Har sori bir masjidi oliy asos,
Ziynatini aql eta olmay qiyos.

Rif'at anga charxi muallo kibi,
Charx dema, Masjidi Aqso kibi.

Foxta qandilida xilvatnishin,
Arshda ul nav'ki Ruh ul-amin.

Jam' ichida taqvi-yu toat eli,
Balki malak xayli jamoat eli.

Besh navbat g'ulg'ulakim, yo'q hadi,
G'ulg'ula yo'q, dabdabayi Ahmadi.

Bog'lari har biri jannat misol,
Ravzag'a har go'shasidin go'shmol.

G'ayri mukarrar bori sarmanzili,
Aysh-u tarab manzili har manzili:

Borcha chamanlar gul-u gulzorliq,
Har chamani yo'li girihkorliq.

Har girihida gul-u gulshan dog'i,
Yo'qki musaddaski, musamman dog'i.

Gullari nav'ini ne dey oncha gul,
Oncha ne gulkim, sanay olg'oncha gul.

Naxlini dehqonki barumand etib,
Shoxiga yuz mevani payvand etib.

Har shajar-u yuz gul ila shevasi,
Turfaki yuz nav' bo'lub mevasi.

Sahnida yuz gul chiqorib bir yig'och,
Har gulining atri borib bir yig'och.

Qushlari yuz nav' xush ilhon bori,
Sabza-u gul uzra xiromon bori.

Suv tarabangez chekib g'ulg'ula,
O'ylaki ishrat nafasi bulbula.

Ayshg'a targ'ib kelib ul nido,
Bog' dimog'in tar etib ul sado.

Qasrlari borcha rafi'yu matin,
Kilk ushotib naqshida naqqoshi Chin.

Ziynat aro o'ylaki chini parand,
Naqshida naqqoshi qazo naqshband.

Toqig'a ko'k poyasidin nardbon,
Kunguri davrida Zuhul posbon.

Haddi janubisida bir turfa rud,
Rud nekim, lujjayi charxi kabud.

Charx demaykim, yuzida har hubob,
Gunbadi firuzadin olmay hisob.

Haddi shimoliysi sori ikki nahr,
Ul ikidin xurram-u serob shahr.

Ikkisida ta'mi zuloli hayot,
Ravzadag'i to'rtga andin uyot.

Xizr suyidek anga ravshan zulol,
Nutqi Masih onda nasimi shamol.

Xittasig'a o'yla muazzam savod-
Kim, anga har go'sha bir a'zam savod.

Misr-u Samarqand ne monand anga,
Zimnida yuz Misr-u Samarqand anga-

Kim, ani Haq asrasun ofotdin,
Emin etib borcha baliyotdin.

Mundoq emas erdi-yu ermas shake,
Muncha nekim ermas edi dahyaki.

Muncha sharaf topti shah insofidin,
Ulki xirad lol erur avsofidin.

Xusravi G'oziy shahi ravshanravon,
Adlig'a shogird durur Anushirvon.

Ayladi shogirdligin chun havas,
Yuz ishidin bildi bir ishni-yu bas.

Adl tariqig'a qo'yub gomni,
Adl ila o'rganmadi islomni.

Yo'q buki yuz qoidayi dilpazir,
Saltanat amrida bari noguzir.

Qoldi-yu ul adl ila topti hayot,
Qo'ydi qiyomatg'a degin yaxshi ot.

Buki erur adlg'a andin baland,
Dindog'i yuz qoidayi dilpisand.

Qolsa tong ermas bani Odam aro,
Oti yuz oncha bori olam aro.

To bani Odam ila olam erur,
Olam ichinda bani Odam erur.

Adl ila olam yuzin obod qil,
Xulq ila olam elini shod qil.

Hukmung aro olam-u odam dog'i,
Yo'qki bu ikki yana olam dog'i.

LIX

*omning may mastlig'idin baxti ko'zi uyqu mayli qilib,
akati binosi ul seldin yiqilg'oni va mazlumlarni faryodi-
din uyg'onib tadorukin qilg'oni.*

Qo'ydi jahon mulkini chun Yazdi Jird,
Ayladi Bahrom tana'umni vird.

Bodayi g'aflat ani mast ayladi,
Mast nekim, bodaparast ayladi.

Shah chu bo'lur boda ichib masti xob,
Mastlar-o'q mulkin etarlar xarob,

Xasta ko'ngul ovlomog' etmay havas,
Sheva anga dashtda ov erdi bas.

Boda ichib, qilg'uchilar sho'r-u shar,
Ayladilar mulkini zer-u zabar.

Ov aro bir kun oziqib begumon,
Bo'ldi biron chotmasig'a mehmon.

Chotma dema, hajr qaro shomi de,
Zulm-u taab qushlarining domi de.

Oshiqlar ko'ngli uyidek yiqug',
Tirlari har tarafidin chiqug'.

Zulm o'qi teshganlari ma'lum anga,
Bosh sig'urub bir necha mazlum anga.

Borcha yalang – hodisa torojidin,
Borcha nigun zulm iligi kojidin.

Bir qurug' o'tmak bila suv kelturub,
Ev eyasi boshladi xidmat turub.

Shoh chu ahvolini qildi savol,
Dedi: «Budurkim ko'rasen borcha hol».

Shah dedi: «Bu foqa-vu ajz-u niyoz
Nedin erur, rost degil borcha roz?»

Dedi: «Burun yaxshi edi holimiz,
Zulm xarob ayladi ahvolimiz.

Shoh ulus holidin ogoh emas,
Juz may-u mutrib anga dilxoh emas.

Xayli ochibon tama' og'zini keng,
Ayladilar mulkni yer bila teng».

Shah ko'ziga o'truda koshonaye,
Uchradiy-u har evi vayronaye.

Dedi: «Bu vayron ne edi burna chog'?»

Dedi: «Saroy erdi-yu davrinda bog':

Eski daraxt-u guli navxiz anga,
Ikki tegirmon suyi koriz anga.

Daxl-u ziroat bila ul turfa nahr,
Mazraani kent qilib, balki shahr.

Qolmadi koriz ishi qilmoqqa zo'r,
Charx anga ko'z tegurub, bo'ldi ko'r.

Chun qurudi suv, qurudi bog' ham,
Qolmadi gul, gul neki, yafrog' ham.

Ev suvamog'ning kuchi ham qolmadi,
Balki bu ish qilg'uchi ham qolmadi.

Bog'-u saro borchha bo'lub yerga tuz,
Zulm-u tama' bo'ldi, vale birga yuz.

Hodisa toroji yetib molg'a,
Qolduq o'kush ajz ila bu holg'a».

Shah bilib ul pardada bu tor-u pud,
Jonig'a o't tushdi-yu boshig'a dud.

G'am qilichi bag'rin etib chok-chok,
Yoqin edi g'ussadin o'lg'ay halok.

G'aflati usruklugidin uyg'onib,
Joni xumor o'ti bila o'rtonib.

Sovudi ko'ngliga bori aysh-u lahv,
Bildi erur harne qilur borchha sahv.

Zulm eliga fikri zavol ayladi,
Ko'nglida ko'p adl xayol ayladi.

Haq bila chun qildi bu niyat durust-
Kim, tilabon mujda birov yetti chust.

Dediki, korizni aylab shikof,
Chiqdi suv hayvon suvidek pok-u sof.

Ev egasi Tengrig'a aylab niyoz,
Dedi: «Hamonoki shahi ayshsoz,

Zulm qo'yub, adl durur niyati-
Kim, bu asar ayladi xosiyati».

Shahg'a bu so'zdin dog'i tanbih o'lub,
Qildi g'ani ul kishi uzrin qulub.

Otlanibon mulkida dod ayladi,
Borcha g'amin xalqini shod ayladi.

Adl aning ko'ngliga qilg'ach guzar,
Kishvariga qildi hamul dam asar.

Xusravi G'oziyki, emastur dame-
Kim, yemagay mulku raiyat g'ami.

Mulki ne tong, gar erur obod aning,
Xalqi ne hayrat, gar erur shod aning.

To abad o'lsun bori komi ravo,
Xasta Navoiyg'a ham andin navo.

Bu xalaf insong'a ham inson erur,
Shahg'a shah-u, xong'a dog'i xon erur.

Kon kibi ko'rgan shahi ozodani,
Ko'rdik aning gavhari shahzodani.

Garchi bu kon ichra durri shahvor,
Xayli erurkim, borisin kirdigor.

Poya aro sohibi toj aylasun,
Mehrvash-u charxduvoj aylasun.

Ulki vale gavhari yakto durur,
Borchasidin poyada a'lo durur.

Bilki erur moyayi amn-u amon,
Xusravi Jamqadr Badiuzzamon.

Zoti nazohatda maloik sifot,
Pok sifoti bila yo'q hech zot.

Zoti bashar, lek sifoti malak,
Balki sifoti bila zoti malak.

Mahzi latofatdin o'lub xilqati,
Xalqi jahon ahlig'a Haq rahmati.

Ey kelibon nutq ila vasfing mahol,
Notiqa vasfingda bo'lub gung-u lol.

Ulcha sening hilm-u viqoring durur,
Men kibi el midhati oring durur.

Mehrki el vasfidin o'tmish ishi,
Nurin aning ne o'ka olg'ay kishi.

Obi hayot elga demak jon berur,
Bu so'z anga bori ne ta'rif erur.

Oyni yorug', charxni demak baland,
Tab'i baland elga emas dilpisand.

Madh ila chun mumkin emas midhating,
O'zga jihatdin qilayin xizimating.

Voqif erursenki, shahi komgor-
Kim, anga ko'p maxfi erur oshkor.

Dahr nekim tongla huvaydo qilur,
Roi bu kun fikr ila paydo qilur.

Tongla yo'q, indin bo'lur ish daftarin,
Bir-bir o'qubtur uzog'-u kun barin.

G'ayb xayolotida yuz ming suvar,
Xotiri ko'zgusidadur jilvagar.

Muncha kamolot ila hukm aylamish-
Kim, neki ko'nglungga kelur yaxshi ish.

Kelgil-u ollimda sarosar degil,
Bo'lmasa masmu', mukarrar degil.

Shahg'a so'zumdin bor esa e'tibor,
Gar sanga ham pand desam yeri bor.

Bil munikim, umr vafosiz durur,
Davlat ila joh baqosiz durur.

Tushdek erur dahrda nokom-u kom,
Ko'z yumub ochquncha o'tubdur tamom.

Dahr binosini xarob anglag'il,
Ne ko'runur anda sarob anglag'il.

Jumla jahon foniysi mutlaq durur,
Boqiysi mutlaq tilasang Haq durur.

Jism uyining tarhini solg'uchi ul,
Ruh anga berguchi-yu olg'uchi ul.

Olam aro toki tirikdur kishi,
Haq bila bo'lmoq erur ansab ishi.

Bo'lmasa Haq yodidin ogohliq,
Bilki gadolikcha emas shohliq.

Bo'lsa gado Tengridin ogahlig'i,
Bordur anga ikki jahon shahlig'i.

Harneki bu safhada tahrir erur,
Roqim anga xomayi taqdir erur.

Ollinga kelsa tilamas ish base,
Haqdin erur, aylama nolish base.

Yetsa zafar bilma ilik kuchidin,
Bil zafar-u fathni berguchidin.

Shahlig'inga aylamagil e'tibor,
Haq g'azab- lutfig'a qil e'tibor.

Ko'rki ne bir lahzada bo'ldi qatil,
Tayri abobil ila «As'hobi fil».

Qildi adam manzili koshonasi,
Har birisin birgina qush donasi.

Yo ne sifat tortti Zahhok ranj:
Tengri nasib etti Faridung'a ganj.

Qahridin ar sheri jayon ko'rdi biym,
Uzdi boshin uy suti ichgan yatim.

Xaylingakim, sendin emas jism-u ruh,
Aql ila iymon eshigidin futuh.

Haqdin erur bu niامي bul'ajab,
Rizqlarig'a seni qildi sabab.

Etti sababliqqa sani baxtiyor,
Qismat etarga sanga ne ixtiyor?

Mundoq ila bu necha nodon sanga,
Bo'lmasalar bandayi farmon sanga.

O'ylaki qonuni rayosat durur,
Borchasiga biymi siyosat durur.

Sangaki Haq lutf etibon toj-u taxt,
Qildi karomat o'kush iqbol-u baxt.

Hukmunga olamni zabun ayladi,
El qadin amringg'a nigon ayladi.

Muncha karam shukrini gar bilmasang,
Harneki amr etti ado qilmasang.

Zohir etib g'aflat-u mag'rurluq,
Aylamasang amrig'a ma'murluq.

Qahr yeri bormu, yo yo'q degil,
Men ani deguncha, o'zung-o'q degil.

Yetsa g'azab tund yeli netgasen,
Mulki aning mulki, qayon ketgasen?

Aylar esang fisq ila isyon anga,
Ayla agar bor esa pinhon anga.

Xalqdin ul ishda xijolat durur.
Xoliq agar ko'rsa ne holat durur?

Ishdagi eldin sanga bor infiol,
Tengriga zohir esa, bo'lg'ay ne hol?

Istar esang maqsadi aslig'a yuz,
Jodayi shar'i Muhammadni tuz.

Shahki, najot uyiga istar panoh,
Ushbu yo'l ul uyga erur shohroh.

Egri kelur xatti chiqarg'och qalam,
Satr yo'li jodasidin qadam.

Shar' tariqini shior aylagil,
Adl ila mulkunga mador aylagil.

Shohki ish adl ila bunyod etar,
Adl buzuv mulkni obod etar.

Kofiri odil ani obod etib,
Mo'mini zolim ani barbod etib.

Shahki, erur adl ila davron anga,
Bo'ldi Sirot o'tmagi oson anga-

Kim, yurumak ip uza kom ayladi,
Adli chu tuz bo'ldi xirom ayladi.

Koming uchun tuz bo'l-u adl ayla ish,
O'qda agar adl yo'q, etmas ravish.

Adlki uch harf ila maqrun erur,
Har biriga o'zgacha mazmun erur:

«Ayn»i aning mehre erur tobnok,
Zulm qaro shomini qilmoqqa pok.

«Dol»i dag'i davlat-u din tojidur,
Din bila davlat eli muhtojidur.

Hurg'a gisu quyig'i «lom»i bil,
Izz-u sharaf qushlarining domi bil.

Tojni kiy, mehr ila ko'zni yorut,
So'ngg'i matin hablni ilgingga tut.

Har necha mazlum so'zi topsa tul,
Tuli hayot istasang, o'lma malul.

Zulm o'tidin qilsa fig'on dodxoh,
Soyayi adling aro bergil panoh.

Qo'ymag'il ul soyada qayg'u anga,
Sham' tubin qilma qarong'u anga.

Emdiki, mazlum so'zi chiqti tuz,
Zolim agar nafsing erur, ko'rma yuz,

Nafskim, ul ayshi mudom istagay,
Sanga gunah, o'ziga kom istagay.

Ganj uza istarki, yilon topsa bahr,
Andin emas bahra, vale g'ayri zahr.

Chekma aning komini istab azob,
Tavba bila qilg'il anga ehtisob.

Necha ulug' ersa gunah xirmani,
Yelga berur ohi nadomat ani.

Jurm o'tikim, shu'lasi payvast erur,
Uzr sirishki suyidin past erur.

Lutf-u karam garchi erur dilpazir,
Qahr-u siyosat ham erur noguzir.

Har kishi olam elida xo'b emas,
Har kishining har ishi marg'ub emas.

Yaxshi-yomonga chu teng o'ldi karam,
Bo'ldi yomong'a ko'p-u yaxshig'a kam.

Lutf nasimin tarabangez qil,
Tig'i siyosatni dog'i tez qil.

Necha marazg'a gar erur sud qand,
Nechaga ham zahr erur sudmand.

Maddakim, bermasa marham kushod,
Nishtar-o'q aylar anga daf'i fasod.

Bormoq uchi birla chu chiqmas tikan,
Igna bila qutulur andin badan.

Bo'lsa kerak fikr ila shohi zamon,
Yaxshig'a yaxshi-yu yomong'a yomon.

Ikkisidin bir kibi olsa hisob,
Mamlakati ichra tushar inqilob.

Kimsani bot aylamagil arjumand,
Ham yana oz ish ila qilma najand.

Mil uza chiqmoq angakim voyadur,
Chiqmaq-u tushmaklik uchun poyadur.

Poyadin ortuq kishi ursa qadam,
Biymi yiqilmoqdur-u ranj-u alam.

Tifl hijo bilmay o'qur chun savod,
Qil o'qurin zer-u zabar e'tiqod.

Kimniki, inson desang, inson emas,
Shaklda bir, fe'lda yakson emas.

Naxlsifat sham' ila muz shushasi,
Munung o't, oning suv erur xo'shasi.

Kimniki, aylay der esang mahraming,
Ko'p sinamay aylamagil hamdaming,

G'aflat aro xush ko'rubon xush dema,
Voqif o'lub so'ngra pushaymon yema.

Tushta ne hureki parison erur,
Uyg'og' etar fahmki, shayton erur.

Oz ish uchun tund itob aylama,
Qatl-u siyosatda shitob aylama.

Bok yo'q, ar kechrak o'lur qatl ishi,
O'lsa, so'zung birla tirilmas kishi.

Suvda hubob o'lsa damingdin xarob,
Mumkin erurmu yasamog'liq hubob?

Yaxshi emas afv siyosat chog'i,
Lek kerak ishda farosat dog'i.

Garchi guvoh ayladi sobit gunoh,
Ozmu o'tar shar'da yolg'on guvoh?

Har kishiningkim, so'zi yolg'on esa,
Aylama bovar, nechakim chin desa.

Qasd ila yolg'on demadi rostgo'y,
Chin demadi sa'y ila kazzobxo'y.

Tun bila to subh muvofiq durur,
Avvali kozib, so'ngg'i sodiq durur.

Tutma tuzub kin-u adovat fani,
O'zga kishi jurmi bila o'zgani.

Roi esang tut bu nafas yaxshi pos,
Har qo'yni o'z ayog'i birla os.

Royinga har amriki, keldi savob
Mashvarasiz etma qilurg'a shitob.

Zavq esa tab'ingg'a salohi bila,
El so'zi zimnida fasodin tila.

Aylama o'z rayingga ko'p e'tiqod,
Mu'tamad el ra'yidin ista kushod.

Shahki, ra'yini ko'p etti pisand,
Ra'y ko'rar el tiliga soldi band.

Garchi tavakkulsiz erur azm sust,
Mashvarasiz qilma tavakkul durust.

Bo'lma malul o'lsa kengashda talosh,
Asru uzun dog'i kerakmas kengosh.

Aylar ishingga chu bo'lur dastras,
Vaqtidin o'tkarma oni bir nafas.

Gulga sahar vaqti berur jilva bog',
Kechga yetushsa terar o'g'lon-ushog'.

O'z ishingga har necha ko'p bo'lsa mayl,
Tengri ishiga ani qilg'il tufayl.

Nosihi sodiqki, erur beg'araz,
Bil anga olamda topilmas evaz.

Qilsa g'alat rifq ila qilg'il davo,
Tengrigadurkim, g'alat ermas ravo.

Ish kuni qo'yg'onda aduv sori yuz,
To'ra bila burna yasolingni tuz.

Hamla ketur razmda taqsirsiz,
Bilki kishi o'lmadi taqdirsiz.

Shomi ajal uyida yotmas kishi,
Umr kuni go'rga botmas kishi.

Ikki qadam yong'ucha yetgach alam,
Sa'y qil-u ilgari qo'y bir qadam.

Nechaki Haq lutfidin o'ldi zafar,
Say'ni ham bil sababi mo'tabar.

O'yla maosh aylaki, cheksang sipoh,
Xalq duosi sanga bo'lg'ay panoh.

Jahd etkim, urmasun o'lg'och nabard,
Oh yeli ko'zungga nogoh gard.

Qilmadi ming dushmani kinxoh o'qi
Ul yarakim, ayladi bir oh o'qi.

G'olib esang razmda begonag'a,
Qatlg'a sa'y etma bu shukronag'a.

Harneki bu nomada mastur erur,
Borchag'a shoh ishlari dastur erur.

Ishda agar shahg'a shabih o'lg'asen,
«Al-valadu sirru abih» o'lg'asen.

Ko'rmagasen yo'l aro ranj-u nadam.
Har qadame o'rniga qo'ysang qadam.

Zoda murid-u otani pir bil,
Har ishida hukmig'a ta'sir bil.

Bo'lma bu pir ollida taqsirliq,
Istar esang davlat ila pirliq.

LXI

*Xoja Muhammad Porsodin haj ahli duo istid'o qilmoq va
o'g'li Xoja Abu Nasr aning istid'osi bila duo qilmoq.*

Haq yo'lida xojayi qudsiy janob,
Roqimi «Qudsiya»-vu «Fasl ul-xitob».

Na'li izi gunbadi davvorso,
Ulki laqab keldi anga Porso.

Garchi o'zi nodirayi asr edi,
O'g'li aning Xoja Abu Nasr edi.

Faqrdagi ul bir shahi ozodaxo',
Ul shahi ozoda-vu shahzoda — bu.

Xojag'a chun Makka sori bo'ldi azm,
Xoja Abu Nasr dog'i bo'ldi jazm.

Aylab ato soliki atvorliq,
O'g'li qilib mahrami asrorliq.

Ulki qo'yub bodiyada har qadam,
Bu ham etib po'ya qadam bar qadam.

Chun necha kun bodiya qat' ettilar,
Manzili maqsadlarig'a yettilar.

Xalq haj arkonini aylab tamom,
Topibon ul tavf ila oliy maqom.

Yaxshi-yomon murshid-u solik dog'i,
Yo'q kishi o'rnig'a maloik dog'i.

Istadilar foni-yu boqiy janob,
Har tilagi Haq qoshida mustajob.

Xalq niyozini ado qilg'oli,
Borcha xaloyiqni duo qilg'oli.

Muncha ulus ichraki ko'z tiktilar,
Xoja sori borcha raqam chektilar.

Chunki bu ish Xojag'a topti vuqu',
Xoja Abu Nasrg'a qildi ruju'.

Ayttikim, ul manga foyiq durur,
Bo'yla baland ish anga loyiq durur.

Kimsaki yo'q rahbari bu yo'l aro,
Mumkin erur ozmog'i har qo'l aro.

Yo'q edi bu yo'lda manga rahnamoy,
Tengri meni qildi anga rahnamoy.

Bo'ldi mening ishim anga parvarish,
Parvarishimdin anga ish qilmoq ish.

Yo'l itari meni haroson qilib,
Yo'lni harosim anga oson qilib.

Menda xavotirdin o'lub yuz futur,
Anda suluk ichra shuhud-u huzur.

O'zum uchun, oning uchun menda g'am,
Ul gum etib Haqda o'zin, meni ham.

Bo'yla debon qildi ishorat anga,
Uzrg'a ne haddi iborat anga.

Ochti ilik ashk to'kub sham'vor,
Yo ichi kuyganda nechukkim chanor.

Rahmat-u afv istamak oyin etib,
Xoja turub yig'labon omin etib.

So'ngg'i duo bu edikim, yo Iloh,
Dermen uyotdin sanga aylab panoh.

Bilmas esam men tilak oyinini
Aylama zoyi aning ominini.

Sa'y etibon o'yla atodek kishi,
Yetti bu g'ayratg'a o'g'ulning ishi.

Yo Rab, ul omin-u duo hurmati,
Yo ul o'g'ul birla ato hurmati-

Kim, bu ato birla o'g'ulni mudom,
Davlat-u din taxtida tut mustadom.

O'zga o'g'ullarni ham et muhtaram,
Anga o'g'ul, munga inilarni ham.

Jumlayi olamg'a alar ixtiyor,
Olam eli ichra shah-u shahriyor.

Shoh duosida tugondi kalom,
Emdi Navoiyg'a erur boda kom.

Soqiy, olib kel qadahi bodaye,
Shah tutsun, yo ani shahzodaye.

To bo'layin mast saboh-u maso,
Necha riyo birla bo'lay porso.

LXII

*Bu faqr kulbasini ajz-u inkisor tufroqlarin chehra churuk
somonl uza peshoni araqin oqizmoq bila kahgil etib, yuz
oh-u so'z bila suvamoqning itmomi va bu fano xirqasini*

za'f-u iftiqor yamoqlarin kirpik sinuq ignasiga ashk uzun
torin toqib, yuz darzdo'zliq bila yamamoqning ixtitomi va
ul me'morliq xijolatidin uzr hujrasig'a yuz urmoq va bu
xayyotliq uzridin xijolat yoqasig'a bosh yashurmoq va Haq
ma'murayi ehsonidin maskani afv tilamak va xazonayi lut-
fidin xil'ati baxshish istamak.

Chun meni shaydovashi oshufta hol,
Bo'yla tamannog'a singurdum xayol-

Kim, necha kun ranji nihoni chekay,
Obi hayot ista-yu jone chekay.

Noma uchun xoma tarosh ayladim,
Xoma uchun noma xarosh ayladim.

Safha uza kilkim o'lub naqshband,
Nay unidek chekti saririn baland.

O'ylaki nay nag'mada chekkay safir,
Andin oshurdi nayi kilkim sarir.

Nay unin andoqki, qilib istimo',
Zumrayi so'fi aro tushgay samo'.

Bu nay uni savmaayi xok aro,
Balki to'quz gunbadi aflok aro,

Soldi bashar xaylida g'avg'o base,
Xayli malak ichra alolo base.

Ham bashar eshitgach o'lub dardnok,
Dard ila aylab yoqasin chok-chok.

Ham uchubon xayli malakdin hayot,
Zaxm yegan qush kibi solib qanot.

Savtidin ar noxush, agar xo‘b edi,
Mul-k-u malak ahlig‘a oshub edi.

Emdiki bu gulruxi zebo uzor,
Topti xat-u xol ila naqsh-u nigor.

Qildi chu mashshotayi charx ehtimom,
Bo‘ldi iki haftaliq oydek tamom.

Partavidin chun yorudi mashriqayn,
Tushti yana yer-ko‘k aro sho‘r-u shayn.

Charx dabirig‘a usholib qalam,
Mehbaraning keyniga solib qalam.

Xozini gardun yetibon qoshima,
Mehr bila evrulubon boshima.

Sochig‘ uchun kelturubon jon bila,
Anjumi naqdini to‘quz xon bila.

Xayli malak uzra diram sochibon,
Durr-u guhar naqdini ham sochibon.

Hurmatima gard kibi yer qo‘pub,
Boshima aylanib ayog‘im o‘pub.

Ollima yuz ganj qator aylabon,
Borin ayog‘img‘a nisor aylabon.

Boshim uza la'l sohib konidin,
Dur to'kubon ollima ummonidin.

Men mutafakkir bu tahayyur aro,
Bal mutahayyir bu tafakkur aro-

Kim, bu varaqlarniki, xomam mening
Qildi qaro o'ylaki nomam mening,

Bu qadar e'zozga qilmas gari,
Balki emas, xo'rdida mingdin biri.

Ham yomon ermas, vale muncha emas,
Yaxshi durur, vasf deguncha emas.

Ma'ni agar xo'b esa, tarkibi yo'q,
Surati dilkash esa, tartibi yo'q.

Ayturig'a chunki qo'yuldi ko'ngul,
Aytmay o'n bayt tutuldi ko'ngul-

Kim, bor edi boshima ko'p mehnatim,
Yo'q edi bosh qoshig'ali fursatim.

Ul chog'dinkim, varaqi osmon,
Dudag'a zirnix qilur shustmon.

Subh yetar har sori yog'du bila,
Tun qorasin pok supurgu bila.

Tun yoshurur shuqqayi anbarvashin,
Subh chiqorur alami zarkashin.

Rost o'shul choqqachakim, bu alam
O'zin etar sanjaqi mulki adam.

Qilmoq uchun tiyra shafaq harfini
Shom qo'shar dudag'a shingarfini.

Charx qilur zohir etib kavkabin,
Durg'a mukallal qora chodarshabin.

Menda bu mobayn erur zorliq,
Xalq jafosig'a giriftorliq.

Bir dam ulus mehnatidin kom yo'q,
Bir nafas el javridin orom yo'q.

Kelguchi bu xasta g'amobodig'a,
Ketmagi xud kelmay aning yodig'a,

Bir suruk albatta ko'rub ketmayin,
Toki burun ikki suruk yetmayin.

O't solibon xotiri vayronima,
Tongdin aqshomg'a yetib jonima.

Ish buyurub o'ylaki oson emas,
Butmagi aql ollida imkon emas.

Uzr demak borchag'a qattig' kelib,
Necha chuchuk so'z desa, achchig' kelib.

Bazl agar bor esa aflokcha,
Har falaki ollida xoshokcha.

Har kishi ko'zinki tama' ochti keng,
Qatra-vu daryo erur ollida teng.

Olib-u izhori shikoyat qilib,
Ko'pni oz o'rnida hikoyat qilib.

Har biriga o'zgacha so'z muddao,
O'zgacha so'z demaki, yuz muddao.

Bor esa Rustamcha birov quvvati,
Hotami Toyicha aning himmati.

Ilgida Qoruncha bo'lub ganj-u mol,
Topmoq erur xalq rizosin mahol.

Menki bularning baridin fardmen,
Za'f uyida hamnafasi dardmen.

Muncha g'am-u mehnat ila bovujud,
Muncha taraddud bila guft-u shunud.

Za'fi tabiiy xud o'lub bir sori,
Borchalari bir sori, bu bir sori:

Kunduz olib oncha yubusat dimog' -
Kim, kecha uyqu bila topmay farog'.

Kunduzikim, bo'ldi yana hol bu,
Kechaki bo'ldi yana ahvol bu.

Kimgaki fursat bu sifat bo'lsa tor
Nazmi xush andin qachon imkoni bor.

Men chu dedim uzr, erurmen maof,
Bo'lmasa bu nazm duri asru sof.

Rishtayi avqot chu ko'toh edi,
Kelmadi ul nav'ki dilxoh edi.

Chun bu sifatdur bari oyin anga,
Qaydin erur martaba chandin anga-

Kim, el aro bo'yla tushub hoy-u huy,
Har sori solg'ay bir uzun guftugo'y.

Bo'lsa edi oncha manga dastras-
Kim, kecha-kunduzda bir-ikki nafas,

Raf' o'lubon mehnat-u farsudaliq,
Yetsa edi kom ila osudaliq,

Go'shayi xilvat aro aylab nishast,
Tab'ni qilsam edi fikratparast.

Nazm duri istariga xos o'lub,
Bahri taxayyul aro g'avvos o'lub.

Qilsam edi ulcha xiromim durur,
Olsam edi onchaki komim durur.

Bilgay edi kimgaki ma'ni bo'lur-
Kim, ravishi nazm degan ne bo'lur.

Ul biridin chunki tihi qoldi jayb,
Kirmasa jayb ichra bu bir ham ne ayb.

Men bu navo birla tarannumsaroy-
Kim, dedi nogah xiradi pokroy:

K-ey qalaming ajz midodi aro,
Bosh qo'yub insof savodi aro.

Haqdin o'lub za'finga quvvat qarin,
Surati insofingga yuz ofarin.

Buki bayon aylading ermas yiroq-
Kim, dey olursen mundin yaxshiroq.

Desang edi ham tilagandek baland,
Bo'lsang edi istagudek dilpisand.

Munchamu bo'lg'ay edi bozor anga,
Jumlayi ofoq xaridor anga.

Bo'ylaki savdosi jahon ichradur,
Sho'r-u shari kavn-u makon ichradur.

Andin erurkim, bu jahon zevari,
Gavhar aro bahr ila kon zevari.

Qildi sharaf kasbini shoh otidin,
Mehr-u karam zilli Iloh otidin.

Ulki sharaf bahri aning zotidur,
Gavhar o'shul bahr aro otidur.

Ey so'qulub sikkayi adl otinga,
Xutbayi davlat o'qulub zotinga.

Halqa etib ko'kni uyoting sening,
Xotami xurshed uza oting sening.

Men kim-u madhingni bayon aylamak,
Zarrag'a charx uzra makon aylamak.

Qatra kerak anglasa o'z poyasin,
Bahr ila teng tutmasa sarmoyasin.

Lek ne ish kimgaki, taqdir erur,
Anga shuruida ne tadbir erur.

O't aro parvonag'a devonavor.
Kirmagiga qayda erur ixtiyor.

Telbaning atfol toshi yorasi —
Yemagidin bormu durur chorasi?

She'rki ham tushti mening shonima,
Ul o't-u bu toshdurur jonima.

Ne dey olurmen tuzubon barkini,
Mumkin emas xud tutorim tarkini.

Garchi xayolimg'a kelur goh-goh-
Kim, necha bu dag'dag'ayi umrkoh.

She'rdur ulkim demagi sud emas,
Ko'p desa, xud g'ayri ziyonbud emas.

Ulki g'azal chehrasiga bersa zeb,
Anglab ani tab'kash-u dilfireb.

Chin demagi harza-vu hazyon bori,
Turfa bukim, yaxshisi yolg'on bori.

Kingaki umrida bu voqe' durur,
Umr anga ming yil esa zoye' durur.

Avlo erur ulki, urub gomi faqr,
Ko'yi fano ichra chekib jomi faqr.

Dunyo ishi maylini oz aylasam,
Uqbo uzun yo'lini soz aylasam.

Sharbat esa, ul yo'l aro rag'batim,
Bo'lsa yurak qoni mening sharbatim.

Siym kerak bo'lsa qilurg'a farog',
Ul ham o'lub tandog'i har sori dog'.

Xil'ati davlat yalang egnimda gard,
Ikki ayog' sayrim uchun rahnavard.

Soya uchun chatrni qilmay pisand,
Po'ya aro raxshg'a yo'q poyband.

Sayrda har bir qadamim yuz yig'och,
Toji sharaf boshima jo'lida soch.

Yoling ayog'im tahida xorlar,
Silsilayi faqrima mismorlar.

Raxna sinuq boshima har toshdin,
Chiqqoli o'zluk tarabi boshdin.

Ko'zda sirishkim duri shohonasi,
Borcha fano qushlarining donasi;

Chun bu qush ul dona bila rom o'lub,
Rishtayi jismimdin anga dom o'lub.

Ko'ksuma g'am xanjari solg'on shikof,
Dard eliga jism uyin aylab matof.

Po'ya qabarchuq bila aylab nisor,
Maqdamima yuz guhari obdor.

Yo durri ashkimki, yo'l uzra tushub,
Qonliq ayog'im tahig'a yopushub.

Zaxmlarim qoni bo'lub qatrabor,
Dard-u balo dashtin etib lolazor.

Oh o'ti uchqunlarikim charx urub,
Lola yopurg'og'ini yel sovurub.

Har sharari lolag'a yafrog' aning,
Tiya o'chuk juzvi o'lub dog' aning.

Ranj solib jismg'a farsudaliq,
Yo'lda dame istasam osudaliq.

Yo'l aro bir tog' etagin topibon,
Jismima aflok etagin yopibon.

Uyqug'a qo'ymoq tilasam yerga bosh,
Takyayi xoro manga bir xora tosh.

Yer uza tufrog' bo'lub bistarim,
Soyadek ustiga yotib paykarim.

Ikki ayog'imkim, yururdin tolib,
Qo'ynig'a Farhod ila Majnun olib.

Buki alar ishqicha yuz jonima,
Dardicha ming xotiri vayronima.

Keldi-yu men kimsag'a fosh etmadim,
Nola chekib vasl talosh etmadim.

Ikkisi hayratda bu holat bila,
O'zlari ishqida xijolat bila.

Anglab erur ishq musallam manga,
Ul birisi, bu birisi ham manga.

Ishq chekib poyam aningdek rafi',
Dard qilib ko'nglum aningdek vasi'.

Kim, manga ko'k yer bila yakson bo'lub,
Charx ochuq gulshani zindon bo'lub.

Himmatim ul avjda silkib etak-
Kim, yorutub gardi bila ko'z malak.

Qilsa shabistoni shuhudum zuhur,
Xayli maloik anga jam'i tuyur.

Tayr dema, har sori xuffosh de,
Anjum-u ko'k huqqa-vu xashxosh de.

Deb chu ochib diydayi ibratni keng,
Bor ila yo'q, yo'q ila borini teng.

Istabon o'tmak bor-u yo'qdin daler,
O'ylaki Sayyid Hasani Ardasher.

Ko'nglum etib bo'yla maqom orzu,
Lek bo'lub, nafsg'a kom orzu.

Himmat uchub ravzayi xurram sori,
Nafs chekib chohi jahannam sori.

Yuzda malakvash bo'lub, ammo nuhuft,
Dev ila shayton bo'lub ikkisi juft.

Yo'qki bu ikki bo'lubon juft-u bas,
O'zlaridek yuz tug'urub har nafas.

Har kishikim, bo'lsa ichida nihon,
Dev ila shaytoni jahon dar jahon.

Botin aro boshlasa yuz makr-u rev,
Fitna qilib muncha shayotin-u dev.

Harne alar solsa tamanno manga,
Turfa bukim, borcha muhayyo manga.

Tengri uchun, ey ko'ngul, insof ber,
Dindin agar nafs chiqarmas ne der.

Menki bu nafs ilgida afgor men,
Muncha balolarg'a giriftormen.

Zohirim avqoti yomondin-yomon,
Botinim ahvoli xud ondin yomon.

Yig'lasam o'z xotiri noshodima,
Yetmagusi ul dog'i faryodima.

Ashkni farazanki qilay bahri sof,
Ko'ksuna solib kema yanglig' shikof.

Ne yuruy olg'ay kemadek paykarim,
Ko'hi gunahdin bo'lubon langarim.

Zohiri holimda bashar surati,
Surati jismimda kishi hay'ati.

Ma'ni ichinda kishilikdin yiroq,
Balki aromizda ming illik firoq.

O'zni safo ahli qachon bo'lsa jam',
Ravshan-u tuz ko'rguzub andoqki sham'.

Ko'ngul aro chirmashibon yuz yilon,
Balki xavotir yelidin qo'zg'alon.

Ulchaki men-men demasam yaxshiroq,
Yaxshilar o'lsun, bu yomondin yiroq.

Zulmat aro botinim-u zohirim,
Turfa bukim, o'yla tilab xotirim-

Kim, meni el ahli yaqin anglag'ay,
Taqqo-yu toatg'a qarim anglag'ay.

Oshiqi g'amnok degaylar bari,
Ko'ngli, ko'zi pok degaylar bari.

Ko'zni o'kush sa'y ila zabt etgamen,
Yetsa ko'ngul zabtig'a ish, netgamen.

Oh, mening holima yuz qatla oh,
Tutmasa ilgim karam aylab Iloh.

Kelmay-u yoding'a zamoni hayot,
Qilg'onim ish kelmagan andin uyot.

Borcha ishim xoma qaro aylamak,
No'gi bila noma qaro aylamak.

Xoma tilimdin ham o'lub xiraroq,
Noma yuzumdin ham o'lub tiyraroq.

Tushmasalar lujjayi rahmat aro,
Qayda yulg'ay bu ikidin qaro.

Yo Rab, agar bo'ldi kalomim uzun,
Mundin ham jurm qilibmen fuzun.

Yaxshi esa, ber so'rug'umdin amon,
Bo'lsa yomon boshtin-ayog'im yamon.

Ham yomonim lutf bila yaxshi qil,
Bo'ldi chu ul yaxshi qabul aylagil.

Jilva ber el ko'ziga ham xo'b ani,
Qilg'il ulus ko'ngliga marg'ub ani.

Har nechakim, jurmum erur pech-pech,
Lekin erur rahmating ollinda hech.

Kamlilik ila necha manga bo'lsa biym,
Sen karam aylakim, erursen karim.

LXIII

*Ul qul hikoyatikim, ayog'i toyilib, ayog'luq oshini shohn-
ing boshi kosasig'a urdi va karamlig' shoh ollida o'z oshin
pishurdi.*

Bor edi bir xusravi sohib karam-
Kim, karamidin el edi muhtaram.

Xizmat aro bor edi bir qul anga,
Poyayi xizmatda bakovul anga.

Bir kun aning bazmida shilon chog'i,
Shohga ham ishtaho o'lg'on chog'i,

Nakbat ayog'ig'a urub toshni,
Shah boshig'a to'kti isig' oshni.

El dedilar, holi ani o'lturur-
Kim, bu gunohig'a jazo ul durur.

Shoh boqib ko'rdi chu noshod ani,
Lutf etibon ayladi ozod ani.

Dedi vazir: «Ey karaming bedarig',
Yo'q edi sha'nida aning g'ayri tig'».

Shoh dedi lutf bila zavqnok-
Kim: «Ani xud xijlat etibdur halok.

Kimsa o'lukni yana o'lturmadi,
Tig'i siyosat boshig'a surmadi.

Har kishi xalq ichra gunahkorroq,
Afv-u inoyatga sazovorroq».

Yo Rab, aningdek karam etguvchi shoh,
Yuz ming eshigingda erur xoki roh.

Har necha ko'p bo'lsa gunohim mening,
Shukrki, bor sendek Ilohim mening.

Xijlat ila qolmadi xud jon manga,
Yeri durur aylasang ehson manga.

Garchi emon qobili lutf-u karam,
Lek emon bir yo'li navmid ham.

Men kim-u bahri karam etmak havas,
Bahr agar uldur manga bir qatra bas.

Shukrki, ehsoning o'lub yovarim,
Topti nihoyat varaqin daftarim.

Hayrati abror ko'rub zotini,
«Hayrat ul-abror» dedim otini.

Nukhtayi ta'rixiki, ahsan edi,
Sekiz-u sekiz yuz-u seksan edi.

Kim o'qusa, yo qilur ersa savod,
Ruhum agar qilsa duo birla shod.

Tengri ishin kom-u murod aylasun,
Ruhini jannat aro shod aylasun.

Emdi, Navoiy, mayi shukrona ich,
Har necha bo'lsa to'la paymona ich.

Soqiy, olib kel to'la paymonaye,
Yo'q, g'alat ettim, to'la xumxonaye.

To ani ko'p-ko'p olibon sipqoray,
Kup-kup ichib, bir dam o'zumdin boray.

27,800 c.

ALISHER NAVOIY

*Hayrat
ul-abror*

+16

ISBN 978-9943-6106-4-4

9 789943 610644